

Eija Koski, Petra Lindqvist & Miia Mäntylä

Vastuuta, vuorovaikutusta ja välittämistä

Sopimuksellisuuskäsikirja

11
2009

Eija Koski, Petra Lindqvist & Miia Mäntylä

Vastuuta, vuorovaikutusta ja välittämistä

Sopimuksellisuuskäsikirja

Julkaisusarja:
Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 11/2009

Julkaisija:
Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä

Ulkoasu:
John Zetterborg

Painopaikka:
Vammalan Kirjapaino Oy, Sastamala 2009

ISSN 1238-6464
ISBN 978-952-227-219-5 (Painettu)
ISBN 978-952-227-220-1 (Verkkajulkaisu)

Sisällysluettelo

Tiivistelmä	5
Sammandrag	6
Summary.....	7
Esipuhe.....	9
1. Sopimuksellisuus – miksi ja mitä?	10
1.1 Sopimuksellisuuden tarve ja tavoite	10
1.2 Sopimuksellisuuden käsite.....	10
1.2.1 Sopimuksellisuus politiikkatoimena.....	10
1.2.2 Sopimuksellisuus maaseudun kehittämiskäytäntönä	11
1.2.3 Sopimuksellisuus rahoitusjärjestelminä	11
1.3 Strategian luomisprosessi.....	11
2. Sopimuksellisuuden lyhyt historia	14
2.1 Maaseutusopimustyöryhmä.....	14
2.2 Kokeiluhankkeet	14
2.3 Sopimuksellisuus-Info.....	14
2.4 Sopimuksellisuus kehittämisohjelmissa	14
3. Nykytilan arviointi	16
3.1 Välittäjäorganisaatiotoiminta	16
3.2 Sopimuksellisuuden osapuolet.....	17
3.3 Toiminnan rahoitus	17
3.4 Toiminnan hidasteet.....	17
4. Sopimuksellisuuden edistäminen vuosina 2007–2008	19
4.1 Sopimuksellisuusteemaryhmän toiminta	19
4.2 Sopimuksellisuusstrategiahankkeessa kootut paikallistoimijoiden ideat ja ajatukset.....	19
4.2.1 Hoivaa ihmisille ja ympäristölle	19
4.2.2 Ajatuksia hankehallinnoijista ja välittäjistä	20
4.2.3 Resurssit pohdinnassa.....	21
4.2.4 Esteitä ylitettäväksi	21
4.3 Toimivia sopimuksellisuuskäytäntöjä.....	22
4.3.1 Yksittäiset sopimuksellisuushankkeet	22
4.3.2 Sateenvarjo- ja koordinoitihankkeet.....	23
4.3.3 Yhdistysten yhdistys eli ”Someron malli”	25
4.3.4 Palvelupäivä	25
4.3.5 Palveluosuuskunta	25
4.3.6 Perinnebiotooppien hoito Leader-toimintatavan kautta	26
4.3.7 Tieisännöintijärjestelmä.....	26
4.3.8 Kyläisännöitsijäjärjestelmä.....	27
4.3.9 Kyläyhdistystoiminnan laajentaminen.....	27
5. Sopimuksellisuuden visio vuosille 2009–2013.....	29
6. Sopimuksellisuuden edistäminen.....	30
6.1 Kyläasiamies välittäjänä.....	30
6.2 Toimintaryhmä välittäjäorganisaationa	31
6.3 Kolmen sektorin neuvotteleva yhteistyö.....	31
6.4 Paikalliset palveluntuottajat.....	31
6.5 Valtakunnallinen tuki.....	32
6.6 Prosessi.....	33
7. Strategian toteuttaminen	34
7.1 Toiminnan painopistealueet	34
7.1.1 Ympäristöhoito.....	34
7.1.2 Hoiva- ja hyvinvointipalvelut.....	36

7.1.3	Kansalaisyhteiskunnan vahvistuva rooli	37
7.2	Sopimuksellisuuden rahoitus	39
7.2.1	Välittäjän toiminta	39
7.2.2	Palveluiden rahoitus	39
7.3	Miten tästä eteenpäin	39
7.3.1	Valtakunnalliset toimet	39
7.3.2	Paikalliset ja alueelliset toimet	39
7.3.3	Kolmen sektorin yhteistyön aloittaminen paikallisesti	40
	Lähteet	41

Tiivistelmä

Julkaisija Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä	Julkaisun nimi Vastuuta, vuorovaikutusta ja välittämistä. Sopimuksellisuuskäsikirja.	
Julkaisusarja 11/2009	Ilmestymisajankohta Elokuu 2009	
ISSN 1238-6464	ISBN 978-952-227-219-5 (Painettu) ISBN 978-952-227-220-1 (Verkkajulkaisu)	Kokonaissivumäärä 43
Tekijät Eija Koski, Petra Lindqvist & Miia Mäntylä	Avainsanat sopimuksellisuus, maaseudun kehittäminen, palvelut, hoiva- ja hyvinvointiala, ympäristön- ja maisemanhoito	

Julkaisun kuvaus

Sopimuksellisuus vahvistaa ja luo paikallisia yhteistyöasetelmia julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kesken. Sopimuksellisuudessa maaseudun toimintoja yhdistetään joustavan työn ja hyödykkeiden välitysmekanismin avulla samalla täydentäen yksityisen ja julkisen sektorin olemassa olevia järjestelmiä.

Sopimuksellisuudessa on kyse uudenlaisesta toimintatavasta kysynnän ja tarjonnan operoimiseksi paikallisesti. Se on keino organisoida palveluja paikallisesti ja koota maaseudun sirpaleisia töitä ja palveluja yhteen. Sopimuksellisuuden tavoitteena on ylläpitää maaseudun palveluja ja edistää työllisyyttä. Maaseudun paikallistoimijoille tarjotaan enemmän osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia, mutta edellytetään myös entistä enemmän vastuunottoa.

Sopimuksellisuuden ominta toimintakenttää ovat sellaiset alueet ja alat, joilta julkinen sektori on joutunut tai joutuu vetäytymään ja joille ei ole omaehtoisesti syntynyt korvaavaa yritystoimintaa. Sopimuksellisuus ei kilpaille olemassa olevan yritystoiminnan kanssa eikä polje työehtoja vaan pikemminkin edistää uusien palvelujen ja työmahdollisuuksien syntymistä. Pääperiaatteena on tarjota palveluita lähellä niiden käyttäjiä.

Tämän raportin sisältöön ja painopisteisiin ovat vahvasti vaikuttaneet paikallistoimijat. Maaseudun paikallistoimijoiden näkemykset tämän käsikirjan kirjoittamisen pohjaksi on kerätty viidessätoista sopimuksellisuusworkshopissa, joihin osallistui yhteensä 285 paikallista ja aluetason maaseudun kehittäjää.

Tämä käsikirja sisältää sopimuksellisuusstrategian lisäksi tietoa sopimuksellisuuden käsitteestä ja sopimuksellisuutta edistäneistä toimenpiteistä 1990-luvulta tähän päivään. Lisäksi kerrotaan sopimuksellisuuden onnistuneista toteuttamistavoista sekä annetaan malli asian eteenpäin viemiseksi omalla alueella. Malli mahdollistaa paikalliset sovellukset kunkin alueen tarpeiden mukaan. Strategia on luotu paikallistoimijoiden avuksi oman alueensa kehittämiseen. Sen tavoitteena on yhä paremmin toimiva maaseutu. Tarkoitus on välittää käytännön toimijoille ideoita ja esimerkkejä omaan toimintaan.

Sammandrag

Utgivare Landsbygdspolitikens samarbetsgrupp (YTR)	Publikation Ansvar, växelverkan och förmedling. Landsbygdsavtalshandbok.	
Seriens nummer 11/2009	Utgivningsdatum Augusti 2009	
ISSN 1238-6464	ISBN 978-952-227-219-5 (häftad) ISBN 978-952-227-220-1 (PDF)	Sidantal: 43
Författare Eija Koski, Petra Lindqvist & Miia Mäntylä	Nyckelord landsbygdsavtal, landsbygdsutveckling, service, vård- och omsorgsbransch, miljö- och landskapsvård	

Beskrivning av publikationen

Genom landsbygdsavtal stärker man och skapar lokala samarbetskonstellationer mellan den offentliga, privata och tredje sektorn. Inom detta avtalssystem förenar man landsbygdsens aktiviteter med hjälp av flexibelt arbete och förmedling av nyttigheter. Samtidigt kompletteras den privata och offentliga sektorns existerande system.

Landsbygdsavtalen innebär ett nytt handlings sätt när det gäller efterfrågan och utbud på lokal nivå. Det är ett sätt att organisera tjänster lokalt och samla ihop landsbygdsens splittrade arbeten och tjänster. Målet med avtalen är att upprätthålla landsbygdsens service och förbättra samsättningen. Landsbygdsens lokala aktörer erbjuds större delaktighet och möjlighet att påverka men samtidigt krävs det också större ansvarstagande.

Landsbygdsavtalen gäller främst för sådana områden och branscher där den offentliga sektorn har varit eller är tvungen att dra sig tillbaka och där det inte på eget initiativ har uppstått ersättande företagsverksamhet. Landsbygdsavtalen och den existerande företagsverksamheten konkurrerar inte med varandra. Avtalen tram-

par inte heller ner arbetsvillkoren utan snarare bidrar till att skapa nya tjänster och arbetstillfällen. Huvudprincipen är att service erbjuds nära användarna.

Lokala aktörer har starkt påverkat rapportens innehåll och tyngdpunkter. För att samla in de lokala landsbygdsaktörernas synpunkter ordnades det 15 workshops kring landsbygdsavtal. I dessa workshops deltog sammanlagt 285 lokala och regionala landsbygdsutvecklare.

Denna handbok innehåller såväl landsbygdsavtalsstrategin som även information om begreppet landsbygdsavtal och de åtgärder som bidrog till uppkomsten av avtalen från 1990-talet till denna dag. Vidare berättar handboken om lyckade sätt att genomföra avtalen och ger en mall för att driva frågan framåt i den egna regionen. Enligt mallen är det möjligt att skapa lokala tillämpningar efter regionernas behov. Syftet med strategin är att hjälpa de lokala aktörerna med att utveckla den egna regionen. Målet är en allt bättre fungerande landsbygd. Ytterligare vill man ge aktörerna idéer och exempel som de kan införa i den egna verksamheten.

Summary

Publisher Rural Policy Committee (YTR)		Publication Responsibility, Interaction, and Caring. Handbook of Contractualisation.	
Serial number 11/2009		Date of publication August 2009	
ISSN 1238-6464	ISBN 978-952-227-219-5 (Printed) ISBN 978-952-227-220-1 (PDF)	Number of pages 43	
Authors Eija Koski, Petra Lindqvist & Miia Mäntylä		Keywords contractualisation, rural development, services, care and welfare services, environmental and landscape management	

Summary

Contractualisation strengthens and creates local co-operation between the public, private, and third sector. In contractualisation, the operations of rural areas are combined with a flexible exchange mechanism of work and commodities, which at the same time complements the existing systems of the private and public sector.

Contractualisation is a new method for operating supply and demand locally. It offers tools for organising services locally and gathering up the fragmented work and services in the rural areas. The purpose of contractualisation is to maintain services in the rural areas and to promote employment. The local actors in the rural areas are offered more chances to influence and participate in the matter, but they are also expected to take more responsibility.

The core areas for contractualisation are the areas from which the public sector has had to or will have to withdraw, and in which compensating entrepreneurship has not been arisen spontaneously. Contractualisation does not compete with the existing entrepreneurship nor does it trample the terms of employment. It is more likely to contribute to the development of new services and employment opportunities. The main principle is to offer services near their users.

The local actors have had a strong influence in the contents and focus of this report. The views of the local actors in the rural areas, which were used in the compiling of this handbook, were collected from fifteen contractualisation workshops. Altogether 285 local and regional developers of rural areas participated in the workshops.

In addition to the contractualisation strategy, this handbook contains information about the concept of contractualisation and the operations promoting contractualisation from the 1990s to the present day. The handbook also introduces some successful practices and suggests a model for promoting the matter in ones own area. The model enables local applications for the particular needs of each area. The strategy has been created to support the local actors in developing their own area, and the overall purpose is to create an even better functioning rural area. The aim of the publication is to provide ideas and examples which may be used in practice by the relevant actors.

Esipuhe

Strategia on keino päämäärän saavuttamiseksi. Se on katse huomiseen: Mitä tulisi tehdä ja miksi?

Sopimuksellisuus ei ole tavoite sinänsä. Se on keino tavoitteiden saavuttamiseksi. Sopimuksellisuus on maaseutupolitiikassa raamittamista, konkreettisia menettelytapoja, joihin tarttua sekä näiden menettelytapojen tunnetuksi tekemistä oikeille tahoille. Niille tahoille, jotka yhdessä pitävät huolta Suomen maaseudusta ja sen tarjoamista palveluista.

Strategian ja tämän käsikirjan laadinnassa on ollut mukana suuri joukko erilaisia maaseudun kehittäjiä. Kaikilla on ollut yhteinen huoli maaseudun tulevaisuudesta. Yhteistä on myös ollut vahva tahto toimia ja ottaa vastuuta. Kuten eräs sopimuksellisuuskierroksella mukana olleesta kommentoi: ”Osallistava suunnittelu on aktiivisuudella painotettua demokratiaa”. Tämä on sopimuksellisuudenkin tavoite: Yhteistyö ja tasavertainen kumppanuus julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.

Strategia ja käsikirja ovat usean tahon yhteistyön tulos. Maaseudun paikallistoimijoiden näkemykset strategian kirjoittamisen pohjaksi on kerätty viidessätoista sopimuksellisuusworkshopissa, joihin osallistui yhteensä 285 paikallista ja aluetason maaseudun kehittäjää. Strategian sihteeristönä toimi Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän rahoittaman hankkeen turvin Vaasan yliopiston Levón-instituutti ja siellä etenkin tutkija Eija Koski, projektipäällikkö Petra Lindqvist ja projektipäällikkö Miia Mäntylä. He muokkasivat paikallistoimijoiden näkemykset strategiaksi yhdessä YTR:n vuosien 2008 ja 2009 sopimuksellisuusteemaryhmien sekä strategiahankkeen ohjausryhmän kanssa. Ohjausryhmän puheenjohtajana on toiminut mvs. professori Simo Palviainen ja sopimuksellisuusteemaryhmän puheenjohtajana professori Hilikka Vihinen. Muut ohjausryhmän ja teemaryhmien jäsenet olivat: Maija-Riitta Vest (Pohjanmaan liitto), Matti Jaskari (Yhyres ry), Tauno Linkoranta (Varsinais-Suomen kylät), Johanna Heikkilä (Kiipula-säätiö), Hannu Katajamäki (Vaasan yliopisto), Paula Yliselä (Maaseudun sivistysliitto), Heini Utunen Ziv (Maaseudun Sivistysliitto), Eero Uusitalo (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, maa- ja metsätalousministeriö), Kaisa Savella (ent. Uusioja) (Pohjois-Pohjanmaan liitto), Risto Matti Niemi (Suomen Kylätoiminta ry), Kim Smedslund (Emo ry), Anne Mettälä (Pohjois-Kymen Kasvu ry), Leni Haavisto (valtiovarainministeriö), Matti Määttä (Metsähallitus), Pentti Kananen (sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö), Tarja Brandes (työministeriö), Laura Jänis (maa- ja metsätalousministeriö), Soile Pohjonen (Helsingin yliopisto), Heli Rintahaka (opetusministeriö), Ella Mustakangas (MTT), Jaakko Hautamäki (Osuuskunta Nelikatja) ja Päivi Kujala (Maaseutuverkostoyksikkö).

Strategian luvut 7.1.1, 7.1.2 ja 7.1.3. kirjoitettiin yhteistyössä YTR:n luonto- ja maisemapalvelut -teemaryhmän, hyvinvointipalveluiden teemaryhmän sekä kansalaisjärjestöteemaryhmän kanssa.

Lämmin kiitos kaikille strategiatyöhön osallistuneille!

Helsingissä 3. heinäkuuta 2009

MAASEUTUPOLITIIKAN YHTEISTYÖRYHMÄ

Eero Uusitalo
maaseutuneuvos
pääsihteeri

1. Sopimuksellisuus – miksi ja mitä?

1.1 Sopimuksellisuuden tarve ja tavoite

Maaseudun tarpeet eroavat kaupunkien tarpeista monella eri tavalla, mikä olisi tunnustettava asukkaiden ja paikallistoimijoiden lisäksi kunnissa ja valtionhallinnossa. Alueiden välisillä eroilla on vaikutusta siihen, etteivät kaupunkioloihin suunnitellut toimenpiteet aina sellaisenaan riitä tai toimi maaseudulla. Etenkin työ- ja toimeentulomahdollisuuksien sirpaleisuuden ja palvelujen vähenemisen takia maaseutu ei mahdu kaupunkien ja taajamien kanssa samaan muottiin. Maaseudun toimijarakenne on jatkuvassa muutoksen tilassa. Julkinen sektori vetäytyy entisistä roolistaan. Yrityksiäkään ei synny maaseudulle siinä tahdissa kuin olisi tarvetta. Maaseudulle muodostuu näin yhä laajempia palveluaukkoja. On löydettävä erityisesti uusia hoiva- ja hyvinvointipalveluiden tuottajia sekä uudistettava työnjakoa eri sektoreiden ja toimijoiden kesken.

Palveluiden tarvitsijat ja tarjoajat eivät aina kohtaa itseohjautuvasti. Palvelujen tarve voi olla piilevää eikä palvelujen tarjoajia ole välttämättä lainkaan. Koska maaseudun työt ovat hajallaan, ei tilanne houkuttele uusia yrityksiä alueelle eivätkä palvelutuotannon aloittamista harkitsevat yhdistyksetkään välttämättä uskalla tai osaa lähteä uudelle toimialalle. Eräs mahdollisuus maaseudun sirpaleisten töiden organisoimiseksi on sopimuksellisuus, jota on valmisteltu Suomessa jo muutaman vuoden ajan. Yhteisöllinen töiden välitys tai sopimuksellisuuden hyödyntäminen voivat olla käytökelpoisia menettelytapoja, kun mietitään maaseudun erityisongelmien ratkaisuja. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003.)

Kunta- ja palvelurakennemuutoksen myötä sopimuksellisuuden yhteiskunnallinen tarve näyttää entisestään kasvavan. Ilman sopimuksellisia ratkaisuja ja paikallista vastuunottoa palvelut karkaavat entistä kauemmaksi kylien asukkaista. **Sopimuksellisuuden tavoitteena on edistää maaseudun työllisyyttä, täydentää maaseudun palveluja ja organisoida maaseudun pieniä töitä eli luoda uudenlaisia joustavia paikallisia ratkaisuja työn ja työntekijän kohtaamiseksi sekä toisaalta palvelujen luomiseksi maaseudulle ja hallinnon byrokratian vähentämiseksi.** Varsinkin harvaan asutulla maaseudulla työtä kokoavalla sopimusmenettelyllä on paljon merkitystä, sillä maaseudun yrittäjän ammatti muodostuu monesti useasta työstä (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2003: 11). Kunta- ja palvelurakennemuutoksen pelikenttä on avoin. Kuntaliitoksia valmistelemissa työryhmissä ei ole aina selvää maaseudun edustusta. Jos kutsua työryhmiin ei saada, maaseutuedustajien on ”kutsuttava itse itsensä kylään”.

Raportin taustalla on tarve kristallisoida maaseudun pienten töiden organisointi siten, että syntyy maaseudun asukkaille uusia työpaikkoja. Tarve ja sopimuksellisuus menettelytapana merkitsevät maaseudun toimijatasen muutosta.

1.2 Sopimuksellisuuden käsite

Sopimuksellisuuden käsite on monimuotoinen, sillä sitä voidaan tarkastella useammalta tasolta ja eri näkökulmista. Tarkastelutapojen moninaisuus onkin aiheuttanut epävarmuutta, mistä oikein on kyse. Sopimuksellisuutta kuvaavasta toiminnasta on käytetty myös käsitteitä maaseutusopimus, maaseudun palvelusopimus ja uusi sopimuksellisuus. Käsitteiden lukuisuudesta huolimatta kysymys on ollut samasta asiasta.

Sopimuksellisuus-käsitettä voidaan tarkastella a) periaatteellisella tasolla, politiikkatoimena, b) konkreettisella, maaseudun paikallisen kehittämisen tasolla, johon liittyy sopimuksellisuutta edistävää välittäjäorganisaatiotoiminta sekä c) rahoitusjärjestelminä, joita edustavat muun muassa virkistysarvokauppa ja perinnebiotoopin hoito.

1.2.1 Sopimuksellisuus politiikkatoimena

Sopimuksellisuuden periaatteena on osallistava ja kansalaisyhteiskuntaa vahvistava hajautettu vallankäyttö. Koska nykyjärjestelmät eivät toimi, siirtyy valtaa ja vastuuta julkiselta sektorilta paikalliselle tasolle. Vastuuta on otettava paikallisesti ja ratkaisut luotava paikallisesti kullekin alueelle sopiviksi. Valtakunnallisestikin etsitään uutta entistä toimivampaa politiikkadesignia, johon liittyy tarve osallistaa ja vahvistaa kansalaisyhteiskuntaa. (Vihinen 2008.)

Sopimuksellisuuden idea on lähellä muita osallistavia ja kansalaisyhteiskuntaa edistäviä keskeisiä kehittämistoiminnan taustakäsitteitä, kuten verkostoitumista, sosiaalista pääomaa tai governancea (hallinta). Valtakeskustelussa sopimuksellisuus puolustaa hajautettua vallankäyttöä ja painottaa osallistumista osallisuuden sijaan. **Sopimuksellisuus tähtää uutta yhteistoimintaa kehittävään toimintakulttuuriin, jossa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin suhde muuttuu.** Sopimuksellisuuden tämänhetkiseen ideaan liittyy tavallisesti julkisen sektorin toimiminen toisena sopijaosapuolena.

Monissa tapauksissa uudet ratkaisut perustuvat julkisen sektorin ja muiden toimijoiden aiempaa tasa-arvoisempaan asemaan eli niin sanottuun uuteen hallinnan tapaan. Maaseudun paikallisen toiminnan kannalta olennaista on, että uudet rakenteet ja politiikkavälineet tarjoavat enemmän osallisuutta ja edellyttävät enemmän paikallista vastuunottoa kuin entiset toimintamallit. Uudet politiikkavälineet ja toimintatavat ovat kansalaisten näkökulmasta hyväksyttäviä, jos ne li-

säävät oikeudenmukaisuutta ja turvaavat aiempaa paremmin keskeiset yhteiskunnalliset toiminnot. Sopimuksellisuus on uusi byrokratiaa vähentävä politiikkaväline, jonka avulla palveluiden kysyntään ja tarjontaan vastataan paikallisesti. Sopimuksellisuus vauhdittaa ja helpottaa paikallista vastuunottamista asioissa, joissa vastuu siirtyy kansalaistoimijoille julkisen sektorin ja markkinasektorin väistyessä. (Vihinen 2008.)

1.2.2 Sopimuksellisuus maaseudun kehittämiskäytäntönä

Sopimuksellisuudella tarkoitetaan monenlaisia kehittämistoimintoja, joille on yhteistä tekemättömän työn organisoiminen. **Maaseutupolitiikan näkökulmasta sopimuksellisuudella tarkoitetaan maaseudulla työn ja sen tekijän yhdistämistä joustavan työn ja hyödykkeiden välitysmekanismin avulla, joka samalla täydentää yksityisen ja julkisen sektorin olemassa olevia järjestelmiä.** Sopimuksellisuudessa on kyse uudenlaisesta toimintatavasta kysynnän ja tarjonnan opeoimiseksi paikallisesti, pienellä alueella. Sopimuksellisuuden avulla voidaan synnyttää paikallisia kumppanuuksia ja yhteistyöasetelmia julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kesken. Kumppanuuksiin perustuvalla yhteistyöllä on paremmat mahdollisuudet täydentää paikallista palvelutarjontaa ja saada aikaan työllisyyttä verrattuna siihen, että eri sektorit toimivat omilla tahoillaan.

Sopimuksellisuudessa korostuu eri toimijoiden välinen keskustelu, neuvottelu ja omaehtoisuus. Sen keskeisiä elementtejä ovat paikallisuus, palveluaukot ja välittäjäorganisaatiot sekä toimivampien, entistä oikeudenmukaisemmiksi koettujen ja asetettuihin tavoitteisiin paremmin vastaavien menettelytapojen mahdollistaminen. (Sopimuksellisuusteemaryhmä 2008.)

Sopimuksellisuus on keino koota maaseudun sirpaleisia töitä ja palveluja yhteen. Sen avulla palveluja voidaan organisoida paikallisesti. Sopimuksellisuuden tavoitteena on edistää maaseudun työllisyyttä ja täydentää maaseudun palveluja. Palveluja voidaan esimerkiksi niputtaa riittävien työkokonaisuuksien luomiseksi maaseudulla. Sopimuksellisuus on yksi keino ottaa huomioon maaseudun olosuhteet palvelujen tuottamisessa ja yhteiskunnan toiminnassa. Sopimuksellisuuden laajentaminen palveluissa edellyttää kansalaisyhteiskunnan roolin ja sitä koskevien lakien uudistamista, sillä kolmas sektori on yhä enemmän muuta kuin pelkkää vapaaehtoistoimintaa.

Sopimuksellisuudessa sopimusprosessia ja sopimusten syntymistä voidaan vauhdittaa niin sanotulla välittäjäorganisaatiotoiminnalla. Sen tehtävänä on saattaa yhteen toimijoita eli töiden tekijöitä, teettäjiä ja rahoittajia sekä kannustaa toimijoita yhteistyöhön tukemalla heitä muun muassa ra-

hoituksen hankkimisessa. Välittäjäorganisaatiot voivat olla myös itse sopimuskuoppaneita. Tähän mennessä toimintaa kokeilleet välittäjäorganisaatiot ovat olleet ansiokkaasti mukana luomassa uusia työpaikkoja ja kumppanuuksia maaseudulle. Sopimuskuoppaneina voivat olla tilanteen mukaan niin julkinen sektori, yhdistys ja yritys kuin kotitalouskin. Välittäjäorganisaatioiden tehtävänä on tavallaan tehdä itsensä tarpeettomiksi, sillä ihannetilanteessa palvelun tarjoaja ja tarvitsija kohtaavat toisensa ilman välittäjää. Jos palvelun tarjoaja on yritys, ollaan oikeastaan hyvin lähellä tavallista liiketoimintaa. **Tavallisen liiketoiminnan ja sopimuksellisuuden erona voidaankin sanoa olevan toiminnan näkökulman: liiketoiminnassa päätavoite on voiton luominen yrittäjälle, sopimuksellisuudessa tavoitteena on tarpeellisten palvelujen ja työllistymismahdollisuuksien luominen tai muu alueen yhteinen hyvä.**

Välittäjäorganisaation toiminnan taustaksi tarvitaan ymmärrystä asioiden pienuudesta mutta lukuisuudesta. Kun pieniä toimia kootaan yhteen, saadaan aikaan riittävää volyyymiä. Riittävä tarkoittaa tässä taloudellisesti kannattavaa toimintaa, sillä tarkoituksena ei ole lisätä vapaaehtoistyötä. Pienimuotoisuus on tavoiteltavaa, sillä silloin toiminta säilyy lähellä ja hajautettuna keskittämisen ja kaukaisuuden sijaan.

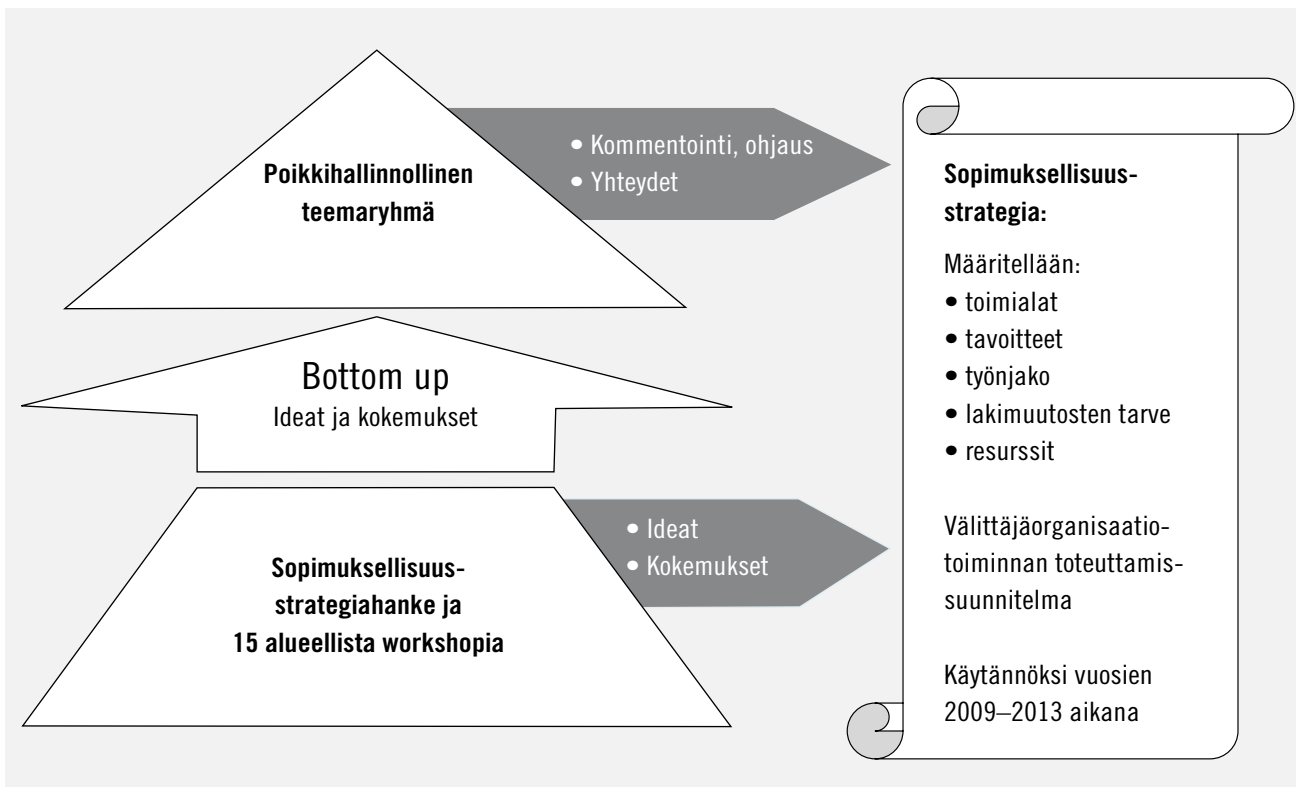
1.2.3 Sopimuksellisuus rahoitusjärjestelminä

Jo nyt on olemassa selkeitä sopimuksellisuuden rahoitusjärjestelmiä, joita hyödyntämällä voi edistää paikallista kehittämistä. Tällaisia valmiita järjestelmiä, joihin voi vapaaehtoisesti tarttua, ovat esimerkiksi luonnonarvokauppa, virkistysarvokauppa ja erityisympäristötuet, joita nykyisin voivat hakea myös yhdistykset maanviljelijöiden lisäksi. Myös palveluseteli ja starttiraha myötävaikuttavat paikallisten sopimuksellisuusjärjestelyjen kehittämiseen. Nämä järjestelmät vievät osaltaan sopimuksellisia kumppanuuksijärjestelyjä eteenpäin. Järjestelmien hyödyntämistä on kuitenkin aktivoitava. Tietoisuutta niistä on lisättävä. Tällainen aktivointi ja paikallistoimijoiden mobilisointi on nimenomaan välittäjäorganisaatioille luontevasti sopiva tehtävä.

1.3 Strategian luomisprosessi

Strategian taustalla on poliittinen tahtotila siitä, että sopimuksellisuudesta luodaan toimintaryhmätyön tavoin valtakunnallinen toimintatapa. Sopimuksellisuuden valtavirtaistamista edistetään strategialla, jonka sisältöön ja painopisteisiin paikallistoimijat ovat saaneet vaikuttaa. Strategian toteuttamisessa edetään vaiheittain niin, että sitä sovelletaan ensin tietyillä maantieteellisillä alueilla ja levitetään vähin erin muualle.

Elokuussa 2007 Vaasan yliopiston Levón-instituutissa käynnistettiin paikallistason kehittäjille kohdistettu ”Sopimuk-

Kuva 1. Sopimuksellisuusteemaryhmän ja sopimuksellisuusstrategiahankkeen työnjako.

sellisuus ja välittäjäorganisaatiot paikalliseen toimintaan – Strategian ja toteuttamissuunnitelman koordinointi” -hanke eli sopimuksellisuusstrategiahanke. Vuoden 2009 loppuun kestävä hankkeen tavoitteena oli löytää ratkaisuja välittäjäorganisaatiotoiminnan kehittämiseen, lähi toiminnan ja paikallisuuden tukemiseen sekä maaseudun palveluaukkojen paikkaamiseen. Sopimuksellisuusstrategiahanke on laatinut tämän käsikirjan yhteistyössä Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän (YTR) sopimuksellisuusteemaryhmän kanssa.

Paikallistoimijoiden käsitysten, tarpeiden, kokemusten ja ideoiden keräämiseksi sekä sopimuksellisuudesta tiedottamiseksi hanke järjesti viidentoista paikkakunnan sopimuksellisuuskierroon marraskuun 2007 ja toukokuun 2008 välillä. YTR ja Maaseudun Sivustysliitto rahoittivat kiertuepaikkakunnat olivat Ilmajoki, Kankaanpää, Jokioinen, Riihimäki, Kouvola, Hartola, Tornio, Pori, Turku, Kuusamo, Kajani, Nivala, Kannonkoski, Kitee ja Mikkeli. Jokaiseen workshopitilaisuuteen kutsuttiin paikallisten Leader-toimintaryhmien sekä kyläasiamiesten avustuksella alueen aktiivisia maaseudun kehittäjiä. Tilaisuuksiin pyydettiin mukaan julkisen sektorin, yhdistysten ja yritysten edustajia, kuten TE-, metsä- ja ympäristökeskusten henkilöstöä, kuntien edustajia, toimintaryhmien, 4H-järjestön ja kyläyhdistysten edustajia sekä tieisännöitsijöitä ja muita maaseudun yrittäjiä. Sopimuksellisuusworkshopeissa oli keskimäärin 20 osallistujaa, mikä oli

ideoinnin ja kokemusten keräämisen kannalta sopiva määrä. Kaikkiaan workshoppeihin osallistui 285 henkilöä, joista 58 % edusti kolmatta sektoria, 30 % julkista sektoria ja 12 % yrittäjiä. Naisia osallistujista oli kaikkiaan 60 %.

Paikallisten kokemusten ja tarpeiden esiin nostaminen, tiedonvaihto ja paikallistoimijoiden osallistaminen olivat kiertueen keskeisiä teemoja. Workshopeissa pyrittiin tuomaan esiin paikallisen tason sopimuksellisuuskokeilut, ideat ja kokemukset ja viemään viestiä kentältä päättäjille. Sopimuksellisuusstrategiahanke toimi tiedon välittäjänä ministeriötasolta paikallistasolle ja etenkin paikallistasolta ministeriötasolle toimien tiiviissä yhteistyössä YTR:n sopimuksellisuusteemaryhmän kanssa. Workshopiin kutsuttaville paikallistoimijoille lähetettiin etukäteen tietopaketti sopimuksellisuudesta. Workshopien ideointi- ja tiedonhankintaosuus toteutettiin osallistavan suunnittelun ns. learning café -menetelmällä, jossa kerättiin paikallisia ideoita ja kokemuksia sopimuksellisuuden käytännöistä ja mahdollisuuksista. Workshopeissa oli järjestäjien lisäksi alustajia sopimuksellisuusteemaryhmästä ja sopimuksellisuusstrategiahankkeen ohjausryhmästä. Tilaisuuksien alussa he avasivat sopimuksellisuuden käsitettä, minkä jälkeen jakaannuttiin ryhmiin ja keskusteltiin sopimuksellisuuskokemuksista sekä ideoitiin sopimuksellisuuden tarvetta ja toteuttamismahdollisuuksia. Lopuksi äänestettiin parhaista ideoista. Kaikki ideat kirjattiin muistiin paikallistason näkemysten kokoamiseksi.

*”Toimijoita oli vähän, kehittäjiä enempi. Puolet tuntemattomia. Ulkopuolisen kutsumana oli helpompi osallistua.”
- Kiertueelle osallistunut kolmannen sektorin edustaja¹.*

Jotta sopimuksellisuudesta saataisiin valtakunnallinen käytäntö ja toimintatapa, laadittiin tähän julkaisuun sopimuksellisuuskierteen aluetilaisuuksissa (ns. sopimuksellisuusworkshopeissa) kerättyjen ajatusten pohjalta vaihtoehtoisia esimerkkejä sopimuksellisuuden toteuttamiseksi. Niiden pohjalta pidettiin marraskuussa 2008 hankkeen ohjausryhmästä ja sopimuksellisuusteemaryhmän jäsenistä koostuva asiantuntija-workshop, jossa täsmennettiin ja tiivistettiin kenttä-

kierroksen anti tässä esiteltäväksi sopimuksellisuusstrategiaksi ja sovittiin jatkotoimenpiteistä sopimuksellisuuden edistämiseksi. Kun kehittämisen suunta oli näin lyöty lukkoon, ryhdyttiin miettimään konkreettisia toimenpiteitä ja vastuuksia, joita sopimuksellisuuden käytäntöön saattaminen vaatii. Prosessissa otettiin huomioon paikallistason tarpeet, joiden pohjalta teemaryhmä ja ministeriötaso pyrkivät karsimaan sopimuksellisuuden esteitä ja kehittämään uudenlaista järjestelmää. Tarpeet prosessiin tulivat siis alhaalta, mutta mahdollisuus niihin vastaamiseen ylhäältä. Sopimuksellisuusteemaryhmän ja -hankkeen yhteistyö ja tavoitteet esitetään kuvassa 1.

1 Siteeraukset ovat syksyllä 2007 ja keväällä 2008 sopimuksellisuuskier-
tueelle osallistuneiden henkilöiden kommentteja workshopin toimivuus-
desta. Kommentit on saatu kesällä 2008 tehdyissä haastatteluissa (yht.
39 kpl).

2. Sopimuksellisuuden lyhyt historia

Maaseudun kehittäminen sopimuksellisuuden avulla tuli ensimmäisiä kertoja esiin 1990-luvun lopulla, jolloin varsinkin tutkijat kiinnostuivat asiasta (Palviainen & Eisto 2000). Sopimuksellisuutta ja sen ideaa on tutkittu puolen vuosikymmenen ajan (esim. Lindqvist & Rissanen 2004; Palviainen 2004; Palviainen & Vihinen 2004; Eisto, Palviainen, Pohjonen & Vihinen 2006; Koski & Lindqvist 2006). Tutkimustoiminta on ollut monessa tapauksessa läheisessä kosketuksessa kehittämistyöhön ja osittain jopa osa sitä (Sopimuksellisuusteemaryhmä 2008).

2.1 Maaseutusopimustyöryhmä

Sopimuksellisuuden edistämistoiminta alkoi Suomessa laajamittaisemmin Maaseutuspolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) asettamasta maaseutusopimustyöryhmästä vuonna 2002. Työryhmän tehtävänä oli sopimuksellisuuteen liittyvän materiaalin analyysi ja tehtäväkenttään liittyvien työvoimapolitiisten keinojen selvittäminen sekä maaseutusopimusmenettelyn periaatteiden ja tavoitteiden kuvaaminen. Lisäksi työryhmä esitti sopimuksellisuutta edistävien toimenpiteiden rahoitustarpeet ja mahdollisuudet, arvioi sopimusmenettelyn edut ja haitat, osapuolet ja niiden tehtävät sekä suunnitelli maaseutusopimukseen liittyvien kokeilujen tehtäväalueet.

Maaseutuspolitiikan yhteistyöryhmä julkaisi vuonna 2003 työryhmän teoksen ”*Maaseudun uudet työt*”, joka nosti suomalaisen maaseutusopimuksen ja sopimuksellisuuden (poliittiseen) keskusteluun. Tarkoitus oli tällä tavoin levittää sopimuksellinen toimintatapa käytäntöön ohjaavan viestinnän keinoin. Osa työryhmän ideoista on konkretisoitunut vuosien aikana hankkeiden ja uusien käytäntöjen myötä, mutta paljon on vielä toteuttamatta. Työryhmään kuului edustus maa- ja metsätalousministeriöstä, ympäristöministeriöstä, opetusministeriöstä, sosiaali- ja terveysministeriöstä, työministeriöstä, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitosta, Joensuun yliopistosta, Maa- ja kotitalousnaisten keskukselta sekä Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksesta. (Maaseutuspolitiikan yhteistyöryhmä 2003: 100–101.) Työryhmää veti YTR:n pääsihteeri Eero Uusitalo ja sihteerinä toimi Marjatta Koskinen MMM:stä.

2.2 Kokeiluhankkeet

Maaseudun uudet työt -julkaisua seurasi joukko kokeiluhankkeita. Viime vuosina etenkin useat Leader-toimintaryhmät ovat kokeilleet käytännössä sopimuksellisuutta omissa hankkeissaan. Kokeiluhankkeita ovat olleet muun muassa Kainuun Naisrytittäjyys LEADER ry:n *Sopimuksellisuus itämaitakailussa* -hanke, YHYRES-kehittämisyhdistys ry:n *Maaseudun palvelusopimus* -hanke, Kesken Uudenmaan kehittämis-

yhdistys KEHU ry:n *Ympäristö ja viihtyvyys* -hanke, Oulujärvi LEADER ry:n ”*VÄLKE*” -hanke ja Pohjois-Kymen Kasvu ry:n *Kylä työllistää* -hanke. Sopimuksellisuutta on käytännössä kokeiltu toisistaan hyvinkin paljon poikkeavissa kehittämissympäristöissä, kuten välittäjäorganisaatiotoiminnassa, matkailussa ja naisten työllistämässä, palveluiden kehittämisessä, työvoimahallinnon toiminnan kehittämisessä, paikallistaloudessa sekä kylätoimintaan sovitettuna työllistämiskokeiluna. (Sopimuksellisuusteemaryhmä 2008.)

Hankkeista saadut kokemukset ovat olleet pääasiassa hyviä. Maaseudulle on syntynyt hyviä paikallisia käytäntöjä ja yhteistyökumppanuuksia. Ongelmana on kuitenkin ollut hankkeiden ja siten myös rahoituksen määräaikaisuus. Monet – eivät toki kaikki – sopimukset päättyivät hankkeen päättymisen myötä. Lisää jatkuvuutta toimintaan kaivataan.

2.3 Sopimuksellisuus-info

Sopimuksellisuus-Info (www.sopimuksellisuus.info) on internetissä toimiva vuonna 2006 luotu sopimuksellisuutta käsittelevä sivusto, jota Vaasan yliopiston Levón-instituutti ylläpitää. Sopimuksellisuus-Info-sivustolle kootaan ja päivitetään keskeistä tietoa sopimuksellisuus-toimintatavasta, erilaisista sopimuksellisuuden käytännöistä ja muista aihepiiriin liittyvistä ajankohtaisista asioista. Esimerkiksi sopimuksellisuusstrategian laatimisprosessiin liittyvän sopimuksellisuuskierueen tilaisuuksien materiaali sekä tilaisuuksissa kootut ideat ovat sivustolla yleisesti saatavilla. Sopimuksellisuus-Info-sivuston kokoamista ja ylläpitoa on rahoittanut MMM Maaseutuspolitiikan yhteistyöryhmän ehdotuksesta osana muita sopimuksellisuuden kehittämistoimia.

Sopimuksellisuus-Info palvelee asiasta kiinnostuneita tahoja ja saattaa olla tulevaisuudessa sopimuksellisuuden edessä entistä merkityksellisempi tiedonvälityskanava. Osana sivustoa toimii sopimuksellisuutta käsittelevä keskustelupalsta, jota on mahdollista hyödyntää muun muassa ideoiden ja kokemusten vaihtoon. Sopimuksellisuus-Infon päivittäminen vaatii jatkossakin pienimuotoista ylläpitörahoitusta.

2.4 Sopimuksellisuus kehittämissuunnitelmissa

Sopimuksellisuus on näyttänyt monen Leader-toimintaryhmän kehittämissuunnitelmissa vuosille 2007–2013. Esimerkiksi seuraavat toimintaryhmät ovat ottaneet sopimuksellisuuden osaksi hankekehittämistyötä ja kehittämissuunnitelmiaan: YHYRES-kehittämisyhdistys, Karhuseutu, Oulujärvi LEADER, Keskipiste-LEADER, Maaseudun kehittämissuunnitelma Viisari, Veej’akaja, Seinäjoen seudun kehittämissuunnitelma LIIVERI, Outokaira Tuottamhan, Myötäle, Aktiivinen Pohjois-Satakunta, LounaPlus, Eteläisen maaseudun osaajat EMO, Pohjois-Kymen Kasvu, I samma Båt – Samassa Veneesä, Päijänne-Leader ja Maaseudun kehittämissuunnitelma Keski-

Karjalan Jetina. Nämä toimintaryhmät osallistuivat myös sopimuksellisuuskierrokselle ja sen järjestelyihin.

Kylätoimintasuunnitelmissa sopimuksellisuus näyttäytyy vahvasti. Erityisesti *Vastuuta ottava paikallisyhteisö* kylätoiminnan ja toimintaryhmätyön yhteinen kehittämissuunnitelma tarttuu sopimuksellisuuteen ja välittäjäorganisaatiotoiminnan tehtäviin. Edistettäväksi tehtäviksi on lueteltu muun muassa työttömien työllistäminen, maaseudun sirpaleisten töiden kokoaminen, töiden ja työntekijöiden kohtaaminen

sekä kuntouttava toiminta. (Suomen Kylätoiminta ry 2008). Myös uusimmassa maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa sopimuksellisuutta tuodaan vahvasti esiin. Sopimuksellisuutta korostetaan siinä yhtenä tapana saattaa yhteen palvelujen tarjontaa ja kysyntää maaseudulla. Konkreettisena toimenpide-ehdotuksena esitetään, että sopimuksellisuuden edistämiseksi ja välittäjäorganisaatioiden vakiinnuttamiseksi järjestetään aiheesta koulutusta muun muassa toimintaryhmille, kyläasiamiehille ja kunnille. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009: 81–82.)

3. Nykytilan arviointi

Sopimuksellisuutta on Suomessa viety eteenpäin niin tutkimusten kuin kokeiluhankkeidenkin avulla. Hanketoimintaa kritisoidaan usein toiminnan päättymisestä hankkeen loppumisen jälkeen. Osittain tämä pitääkin paikkansa ja toiminnan jatkuvuuden turvaamiseen pitäisi kiinnittää entistä enemmän huomiota. Uuden asian kokeileminen on kuitenkin luonnollista aloittaa hankkeilla, joista kerätään kokemuksia jatkotoimia varten ja sen ratkaisemiseksi, onko toimintatavassa edellytyksiä enempään. Seuraavassa arvioidaan sopimuksellisuuden nykytilaa ja tulevaisuuden mahdollisuuksia.

3.1 Välittäjäorganisaatiotoiminta

Aiemmin kyläkaupat toimivat eräänlaisina välittäjäorganisaatioina kylissä. Kauppias osasi neuvoa asiakkaansa kylän muidenkin palvelujen pariin. Nyt kyläkauppoja on enää runsaassa 500 kylässä, joten uusia välittäjätarpeita on syntynyt. Välittäjäorganisaatioita tarvitaan etenkin silloin, kun palvelun toimimattomuuden ongelmana on se, että palvelun tarvitsija ja tarjoaja eivät kohtaa toisiaan itseohjautuvasti. Tällä hetkellä eräänlaisina välittäjäorganisaatioina toimivat 4H-yhdistykset ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistykset, jotka välittävät muun muassa lastenhoitajia, koirienhoitajia ja siivousapua. Ne ovat tyypillisiä yksialaisia tai sektorikohtaisia välittäjäorganisaatioita. Ne eivät kuitenkaan itse aktiivisesti etsi palveluntarvitsijoita, vaan pikemminkin toimivat yhteydenottopisteenä. Työn tekijöitä ne sen sijaan etsivät ja kouluttavat aktiivisesti etenkin nuorista. Myös metsänhoitoyhdistykset ovat tyypillisiä sektorikohtaisia välittäjäorganisaatioita, jotka sekä tarjoavat metsänomistajille hoitosuunnitelmia ja työntekijöitä että tarjoavat metsureille työmahdollisuuksia.

Toteutetuissa sopimuksellisuushankkeissa välittäjyyteen on kuulunut tekijöiden ja tarvitsijoiden yhteen saattamisen ohella rahallisten resurssien etsiminen ja niistä tiedottaminen. Monenlaista toimintaa voitaisiin käynnistää olemassa olevien tukien avulla, mikäli niitä osattaisiin hyödyntää. Tällä hetkellä tällaista resursseja etsivää ja tiedottavaa toimintaa ei hankerahoituksen ulkopuolella kuitenkaan tehdä, koska siihen ei ole resursseja eikä siten myöskään mahdollisuuksia tai kiinnostusta.

Jos välittäjäorganisaatio on sektorikohtainen, vaarana on, että se välittää vain oman alansa tehtäviä. Tehtävistä ei välttämättä muodostu kenellekään kokopäiväistä työtä ja palvelun tarvitsijankin on osattava eri palveluita kaivatessaan ottaa yhteyttä useisiin eri tahoihin. Tällöin on vaikea päästä nykytilanteesta eteenpäin. Jotta päästäisiin asiakkaan näkökul-

masta ”yhdessä luukun periaatteeseen” ja työntekijän näkökulmasta mielekkäiden työtehtävien muodostumiseen, välittäjän olisi hyvä olla monta toimialaa yhdistävä taho. Välittäjäorganisaatio voisi koostua esimerkiksi Leader-toimintaryhmien, kyläyhdistysten ja 4H-yhdistyksen ”yhteenliittymästä” riippuen siitä, mikä yhdistys milläkin alueella haluaa toimia yhdessä jonkun toisen yhdistyksen kanssa. Näiden yhteenliittymien välittäjyyttä voitaisiin jopa tukea antamalla niille yhteiseen käyttöön tietty rahasumma vastineeksi välittäjänä toimimisesta. Yhteenliittymän osapuolet voisivat yhä toimia välittäjinä omilla aloillaan, mutta koordinoitusti ja yhteistyötä muiden kanssa tehden.

Suomen Kylätoiminta ry:n linjauksen mukaan yhdistysten pääasiallisena tehtävänä paikallisessa palvelutuotannossa on toimia tahojen yhteensaattajana, aloitteentekijänä ja välittäjäorganisaationa, mutta yhdistys voi toimia myös palvelun tarjoajana. Maaseudun sirpaleisia töitä kokoamalla ja vanhoja töitä uusien tavoin, esimerkiksi työnantajarinkien kautta, järjestämällä voidaan synnyttää uusia työpaikkoja. Asiaa edistävät myös kotitalousvähennyksen tekeminen nykyistä tunnetummaksi ja palvelusetelin kehittäminen. (Suomen Kylätoiminta ry 2008: 63.)

Leader-toimintaryhmä voi laittaa välittäjäorganisaatiotoiminnan alueellaan alkuun. Sen alla käytännön välittäjätyötä tekemässä voi toimia kyläjaosto tai paikallisten yhdistysten osuuskunta. Tämä on yhteneväinen Suomen Kylätoiminta ry:n esittämän ajatuksen kanssa siitä, että toimintaryhmien ja kylätoiminnan toimintatavat täydentävät toisiaan pyrkien samoihin tavoitteisiin eri keinoin. Kylätoiminnan ja Leaderin valtakunnallisessa ohjelmassa 2008–2013 mainitaankin tavoiteltavana toimenpiteenä, että paikallistoimijat perustaisivat paikallisia töiden välittäjäorganisaatioita työttömien työllistämiseksi ja maaseudun sirpaleisten töiden kokoamiseksi suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Heille järjestettäisiin koulutusta välittäjäorganisaatiotoiminnan tueksi. Jos maakunnallisten kyläasiamiesten (19 kpl) toiminta turvattaisiin valtionavulla ja/tai maakunnan rahoituksen avulla, he voisivat keskittyä maakunnallisten kyläasioiden hoitoon ja mahdollisesti välittäjäorganisaationa toimimiseen. (Suomen Kylätoiminta ry 2008: 8, 12–18.)

Välittäjyyden tueksi voidaan perustaa internetpohjaisia kohtaamis- ja välityspaikkoja esimerkiksi metsänhoitoon, laiduneläinten välitykseen, siivous- ja kuljetuspalveluihin sekä remonttipuun. Polttopuiden välitystä hoidetaan nykyisin seuraavien välityspaikkojen kautta: www.polttopuuporssi.fi, www.halkoliiteri.com ja www.mottinetti.fi. Näitä palveluja voidaan laventaa ja niiden mallin mukaan perustaa vastavia palveluja muillekin aloille tai maantieteellisille alueille. Näin palvelujen tunnetuus ja valikoima kasvavat.

3.2 Sopimuksellisuuden osapuolet

Sopimuksellisuuden osapuolia voivat olla tehtävästä riippuen kaikki maaseudun toimijat: julkinen sektori, yritykset, kolmannen sektorin toimijat ja kotitaloudet. Uudenlaisia kumppanuuksia tarvitaan, koska aiemmat organisoitavat eivät aina toimi tai riitä. Tähän mennessä useimmat sopimukselliset kumppanuudet ovat olleet kunnan ja jonkin yhdistyksen välisiä. Useimmiten kysymys on ollut kyläyhdistyksestä, joka hoitaa kunnan puolesta esimerkiksi kylän uimarannan tai urheiluseurasta, joka hoitaa kunnan liikuntareitistöjä. Kunnat ovat myös ostaneet hoivapalveluja esimerkiksi yksityisiltä hoivakodeilta.

Aina kunnan ei tarvitse olla toinen sopimusosapuoli. Sopimuksellisuuden osapuolia ovat olleet myös yksityinen ihminen ostajana ja yhdistys tai yritys palvelun tarjoajana. Näin on esimerkiksi yhdistyksen, osuuskunnan tai yrittäjän pyrittäessä siivousringissä. Perinnebiotooppien ja kylän yhteisen jäteastian hoidossa sopimuskumppaneina ovat olleet yritys ja yhdistys. Perinnebiotoopin hoidossa kyläyhdistys on hoitanut perinnemaisemaa lammaskasvattajalta vuokraamallaan lampailta. Tukea perinnebiotoopin hoitoon kyläyhdistys sai valtiolta, joka sekä oli kumppanuuden yksi osapuoli. Kylän yhteisen jäteastian tapauksessa kyläyhdistys oli sopinut jätteenkuljetusyrityksen kanssa hoitavansa jäteastian ja sen ympäristön sekä keräävänsä asukkailta jätemaksut ja toimittavansa ne eteenpäin. Asukkaat puolestaan maksoivat jätemaksunsa kyläyhdistykselle, joka otti hoidosta pienen välitysmaksun. Silti yhteinen jäteastia tuli kyläläisille halvemmaksi kuin jokaisen oma astia. Kumppaneina olivat siis jäteyritys, kyläyhdistys ja asukkaat.

Sopimuksellisuuden osapuolia ei tarvitse rajata. Ne määrittävät paikallisten tarpeiden ja mahdollisuuksien pohjalta. **Kunnilla ja valtiolla on kuitenkin suuri merkitys sopimuksellisuuden mahdollistajina**, koska yleensä ne ovat sopimuksellisuuden vahvempia osapuolia, joiden ehdoilla tai suosiolla sopimuksellisia järjestelyjä saadaan syntymään. Sopimuksellisuuden tulevaisuudelle onkin hyvin merkityksellistä, miten kunnissa, ministeriöissä ja virastoissa sopimuksellisuuteen suhtaudutaan ja halutaanko sitä niissä edistää.

3.3 Toiminnan rahoitus

Nykyiset välittäjäorganisaatiot, kuten 4H-yhdistykset, MLL ja metsänhoitoyhdistykset, rahoittavat välitystoimintaansa joko muulla toiminnallaan, jäsenmaksuilla, valtion tuella tai välityspalkkioilla. Lisäksi suuri osa työstä tehdään vapaaehtoisuudella. Jotkut yhdistykset voivat saada myös kuntien tai valtion toimintatukea, joka kohdistuu muun toiminnan ohella välittäjänä toimimiseen. Välittäjäorganisaatiotoimintaa on pyritetty myös erilaisilla hankerahoilla. On kuitenkin selvää, että pysyvän välittäjäorganisaatiotoiminnan käynnistä-

miseen tarvitaan uusia varoja, jos toiminnan halutaan olevan kestävä ja tehokasta. Kullekin esimerkiksi Leader-toimintaryhmän kokoiselle alueelle pitäisi voida palkata henkilö hoitamaan aktiivista välittäjätehtävää.

Etenkin aiempina vuosina sopimuksellista toimintatapaa soveltaneissa hankkeissa on tuettu myös palvelun hintaa esimerkiksi hanke- tai työllistämisrahalla. Viime aikoina on kuitenkin alettu huomata, että tällainen toiminta ei ole kestävä. Palvelun halpamyynti vääristää kilpailua ja totuttaa ihmiset todellisia kustannuksia edullisempaan palveluun. Silloin ei hankkeen tai työllistämistuen päätyttyä ollakaan valmiita maksamaan palvelusta normaalihintaa ja palvelu kuihtuu pois. Kestävämpi ja sekä työntekijälle että palvelun käyttäjälle mielekkäämpi vaihtoehto on hinnoitella palvelu alusta lähtien markkinahintaiseksi, jolloin kotitalousvähennyksen tekeminen palvelusta on mahdollista, palvelu pysyy jatkuvasti samanhintaisena ja työntekijä voi päästä pysyvästi työsuhteeseen.

Vaikka hankkeilla ja muilla nykyisillä toimenpiteillä saadaan sopimuksellisuudessa paljon hyvää aikaan, tarvitaan niiden rinnalle pysyvämpiä järjestelmiä sekä välittäjäorganisaatiotoiminnan rahoittamiseen että palveluiden tarjoamiseen. Ratkaisu molempiin esitetään käsikirjan luvuissa 6 ja 7.

3.4 Toiminnan hidasteet

Sopimuksellisuuden hidasteet liittyvät tiedon, sopimuksellisuutta edistävän asenteen ja sopimuksellisuutta tukevien mekanismien puutteeseen. Suurimpia hidasteita ovat luonnollinen muutosvastarinta ja hallinnon inertia eli se, että nykyinen olotila jatkuu niin kauan kun siihen ei mikään voima vaikuta. Muutokset hallintokulttuurissa ovatkin kaikkein haasteellisimpia. Kehittämispuolella, varsinkin alue- ja paikallistasolla, muutosten läpimeno on helpompaa kuin viranomais- ja hallintotasoilla. Tiedotus, sopimuksellisuuden hyötyjen esiin tuominen ja asennevaikuttaminen ovatkin sopimuksellisuuden valtavirtaistamisen ensimmäisiä askeleita. Siksi asian markkinointiin on syytä kiinnittää erityistä huomiota järjestämällä tilaisuuksia yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa. Niissä on hyvä kertoa sopimuksellisuuden hyvistä ja onnistuneista esimerkeistä. Keskeisin hidaste tällä hetkellä on ymmärryksen puute siitä, mitä sopimuksellisuus on ja miten se toimii käytännössä. Maaseudulla asuville tulisi pystyä osoittamaan konkreettisesti erilaisia toimintatapoja, miten sopimuksellisuutta voidaan edistää ja mitä hyvää sopimuksellisuus tuo mukanaan.

Sopimuksellisuutta tukevilta mekanismeilta puuttuu ennen kaikkea rahaa. Jotta palvelun tarvitsijoita ja tarjoajia löytäisivät entistä paremmin toisensa ja uusia työpaikkoja syntyisi, tarvittaisiin pysyvä rahoitus paikalliselle tai alueelliselle välittäjäorganisaatiotoiminnalle. Lisäksi tarvittaisiin koulutusta

välittäjänä toimimisesta sekä monialayrittäjyydestä ja työllistämiseen liittyvästä hallinnosta. Joissain tapauksissa tarvittaisiin myös joko muutoksia lainsäädäntöön tai sen tulkintaan.

Esimerkiksi naapuriapuun perustuvien kuljetuspalvelujen synty edellyttäisi joustavuutta sen suhteen, miten kyydin saanut voi maksaa saamastaan avusta tai kenellä on korvausvastuu onnettomuustilanteessa. Myös yhdistysten entistä voimakkaampi vastuun ottaminen palvelujen tuotannosta edellyttäisi joko yhdistysten palvelutuotannon lempeämpää verotuskohtelua tai vähintäänkin yhdistysten entistä laajamittaisempaa kouluttamista verotusasioissa. Kevyissä hoivapalveluissa pitäisi edistää koulutusvaatimusten laskemista siten, että esimerkiksi siivouksesta, ruoanlaitosta tai lääkkeiden ottamisesta voisi huolehtia myös alalle kouluttautumaton ihminen. Myös palvelusetelin nykyistä laajempi hyödyntäminen sekä kotitalousvähennyksen laajentaminen hyödyttämään niitä, joilta ei peritä veroja, edistäisivät sopimuksellisuuden leviämistä. Maiseman- tai ympäristönhoidossa laajemmat mahdollisuudet viranomaisohjauksen sijasta vapaaehtoiseen sopimusmenettelyihin edistäisivät omalta osaltaan sopimuksellisuutta.

Maaseudulla on erittäin hyviä kokemuksia kylän monipalvelupisteistä. Näiden toiminta nojautuu pitkälti kolmannen sektorin toiminnan varaan. Palveluiden yhdistäminen palvelupisteisiin on selkeä suuntaus, sillä tarjolla on myös vastaavia julkisen sektorin kokoamia, niin sanottuja yhteispalvelupisteitä. Julkisen ja muiden sektoreiden palvelupisteitä yhdistettäessä saataisiin entistä kattavampi palvelupiste. Toisaalta on alueita, joilla kunta tai valtio eivät perusta tai säilytä yhteispalvelupisteitä tai -toimistoja, ja järjestöjen ylläpitämät monipalvelupisteet tai palvelutoimistot voisivat ottaa hoitaakseen näitä julkisen vallan perustehtäviä. Vuonna 2007 uudistetun yhteispalvelulain mukaan viranomaiset eivät voi tehdä yhteispalvelusopimuksia kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Järjestöjen palvelupisteissä annetaan toki tälläkin hetkellä epävirallista neuvontaa myös julkisten palvelujen osalta, mutta rahoitus ja juridiset kysymykset ovat epäselviä. Lakia on tarpeen tarkastella tältä osin uudelleen, jotta maaseudulla toimivilla järjestöillä ja viranomaisilla olisi mahdollisuus tehdä yhteispalvelusopimuksia. Niin ikään tulee valmistella toimintatapoja ja -ohjeistusta kolmannen sektorin ja julkisen vallan yhteistyön toimivuuden varmistamiseksi.

4. Sopimuksellisuuden edistäminen vuosina 2007–2008

Sopimuksellisuus eteni jonkin verran jo ennen vuotta 2007. Kuitenkaan alkuperäinen suunnitelma, sopimuksellisuuden ”lanseeraus” ylhäältä alaspäin (top down) -periaatteella, ei lähtenyt kunnolla vauhtiin, joten vuonna 2007 päätettiin käynnistää sopimuksellisuuden edistämisen ”toinen aalto”. Sopimuksellisuutta lähdettiin viemään eteenpäin kahdella rintamalla. Toinen oli valtakunnan tasoisen teemaryhmän työskentely ja toinen paikallistasolla toimiva sopimuksellisuusstrategiahanke, jonka tehtävänä oli valmistella asiaa paikallisesta näkökulmasta.

Vaasan yliopiston Levón-instituutin sopimuksellisuusstrategiahanke toimi paikallistoimijakentän linkkinä. Hanke järjesti alueellisia sopimuksellisuustyöpajoja ja kokosi ajantasaista aineistoa sopimuksellisuudesta. Samanaikaisesti paikalliset välittäjäorganisaatiot vauhdittivat asiaa käytännön toimien ja kokeilujen kautta. Levón-instituutin sopimuksellisuusstrategiahanke ja YTR:n asettama sopimuksellisuusteemaryhmä pitivät tiivistä yhteyttä keskenään ja laativat yhteistyössä sopimuksellisuuden edistämisstrategian ja toteuttamissuunnitelman.

4.1 Sopimuksellisuusteemaryhmän toiminta

Kesällä 2007 asetettiin Valtioneuvoston hyväksymän Maa-seutupoliittisen erityisohjelman 2007–2010 mukaisesti poikihallinnollinen ministeriötasoinen sopimuksellisuusteemaryhmä, johon kuului edustus YTR:n, maa- ja metsätalousministeriön, työministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön ja sisäasiainministeriön (vuodesta 2008 alkaen valtiovarainministeriö) lisäksi Metsähallituksesta, MTT Taloustutkimuksesta, Joensuun ja Helsingin yliopistoista, Teuvan aikuiskoulutuskeskus TEAK Oy:stä, Suomen Kylätoiminta ry:stä (SYTY), paikallisista toimintaryhmistä ja sopimuksellisuusstrategiahankeesta.

Teemaryhmä teki toimintansa aluksi sopimuksellisuuden käsitteanalyysin, jonka avulla teemaryhmän muut tehtävät täsmentyivät. Teemaryhmän tehtävien painopiste oli sopimuksellisuuden järjestelmän luomisessa, jotta sopimuksellisuuden leviäminen käytännöksi olisi mahdollista. Tätä varten sopimuksellisuusteemaryhmän tehtävänä oli:

- 1) sopimuksellisuuden esteiden poistaminen eli hallintokäytäntöjen ja lakien muutostarpeiden arvioiminen sekä hallinnon valmiuksien ja menettelytapojen lisääminen sopimustoiminnassa

- 2) soveltuvien työvälineiden luominen maaseudun paikallisten palvelujen ja kehittämistoiminnan järjestämiseksi sopimuksellisin keinoin paikallisten yritysten ja yhteisöjen kanssa.

Lisäksi teemaryhmän tehtävänä oli arvioida olemassa olevat resurssit ja rahoitus sekä niiden lisätarve sopimustoiminnan kannalta keskeisillä toimialoilla. Tärkeä osa tehtävästä oli myös tiedottaa maaseudun sopimuksellisuudesta valtakunnallisesti. (Sopimuksellisuusteemaryhmä 2008.) Teemaryhmä työskenteli suunnitellusti vuoden 2008 loppuun asti. Jatko-toimikauden 1/2009–3/2010 aikana teemaryhmä vie käytäntöön sopimuksellisuusstrategiassa esitettyjä toimenpiteitä. Uuden teemaryhmän tavoite on **sopimuksellisuus- ja välittäjäorganisaatiotoiminnan rakenteen synnyttäminen**. Teemaryhmä käynnistää paikalliselle tasolle ulottuvan välittäjäorganisaatioiden mobilisointikiertueen. Lisäksi teemaryhmän jäsenet tiedottavat sopimuksellisuudesta ja vaikuttavat omilla tahoillaan sopimuksellisuutta edistävien toimintatapojen käyttöönottoon. Jatko-toimikaudella teemaryhmän kokoonpano muuttui niin, että työministeriö jäi pois, mutta mukaan tuli lisää paikallistoimijoita.

4.2 Sopimuksellisuusstrategiahankeessa kootut paikallistoimijoiden ideat ja ajatukset

Tähän lukuun on koottu yhteenvedonmaisesti Sopimuksellisuusstrategiahankeeseen järjestämiin sopimuksellisuus-workshopeihin osallistuneiden paikallistoimijoiden ajatuksia ja ideoita sopimuksellisuudesta. Tässä vaiheessa ei oteta kantaa niiden hyvyteen tai toteutettavuuteen, vaan pyritään aidosti tuomaan esiin paikallistoimijoiden enemmistön näkemykset.

Sopimuksellisuuskierroille osallistuneet paikallistoimijat tuntuivat olevan valmiita toteuttamaan sopimuksellisuutta, mikäli tiedetään, mitä tulisi tai voisi tehdä. Toteutukselle kaivattiin selvää reittiä. Esille tuli sopimuksellisuus-käsitteen vieraus sekä tarve saada lisää tietoa, koulutusta ja tukea toimintaan. Sopimuksellisuutta sinällään pidettiin myönteisenä asiana ja kokeilemisen arvoisena vaihtoehtona. Monet osallistujat tekivät tai olivat tehneet sopimuksellisuudeksi luokiteltavia toimia ja monet olivat kiinnostuneita tekemään niitä jatkossakin entistä laajemmin.

4.2.1 Hoivaa ihmisille ja ympäristölle

Paikallistoimijoiden mukaan **koti- ja hoivapalvelut** ovat ehdottomasti tärkein asia, johon sopimuksellisuudella pitäisi pystyä vaikuttamaan. Avun tarvitsijoina ovat lähinnä vanhukset, mutta myös muut ryhmät, kuten lapsiperheet. Muun muassa kylätalkkareille, siivoojille, vertaistuen antajille ja ”seuranpitäjille” sekä monitaitoisille yrittäjille olisi kysyntää.

Tarpeita ja organisoimattomia töitä on, kuten myös mahdollisia töiden tekijöitä, mutta tällä hetkellä näiden osapuolten kohtaaminen ei ole automaattista, eikä osaamista monialaisten palveluiden tarjoamiseen välttämättä ole.

Luonto- ja maisemapalvelut sekä elinympäristön hoito koettiin toiseksi tärkeimmäksi asiaksi. Kylämaiseman viihtyisyys halutaan parantaa ja sen pusikoitumista vähentää. Tähän liittyi myös huoli vesistöjen ja tiestön kunnosta. Teisännöitsijöiden rinnalla uutena toimintatapana puhuttiin vesi- ja maisemaisännöitsijöistä, jotka voisivat vesiosuuskunnan tai maanomistajien puolesta huolehtia näistä muuten helposti hoidotta jäävistä kohteista.

Myös erilaisia **kulttuuri- ja virkistyspalveluita**, kuten teattereita ja harrastustoimintaa (muun muassa liikuntaa) halutaan lisätä. Ongelmana on muun muassa kylissä toimivien kerho-ohjaajien ja rahoituksen puute. Kuljetus- ja asiointipalvelut koettiin monessa workshopissa yhdeksi tärkeimmistä maaseudun asioista, jotka jäävät tällä hetkellä organisoimatta. Ongelmaksi ovat nousseet lupa-asiat: saako naapurille maksaa bensarahan, mikäli häneltä saa kyydin kaupunkiin? Entä kuka korvaa, jos sattuu onnettomuus? Joissain kylissä järjestetään linja-autokuljetuksia koululaisille, mutta kyytiin ei oteta vanhuksia.

Paikallistoimijat korostivat oikeanlaisen asenteen ja yhteisöllisyyden merkitystä. Läheisten huomioon ottaminen ja naapuriapu eivät ole kokonaan kadonneet maaseudulta, mutta siellä, missä yhteisöllisyys on heikkoa, sitä pitäisi vahvistaa. Vahvistamiskeinoiksi ehdotettiin muun muassa naapurivanhusten luona vierailuja, ”kyläluudan” kiertämään laittamista ja palvelusten tekoa rahan sijasta vastapalvelua vastaan. Nykyaikaan kuuluva yksilöllisyys nähtiin yhteisöllisyyden ja sopimuksellisuudenkin esteenä.

4.2.2 Ajatuksia hankehallinnoijista ja välittäjistä
Hankkeiden **hallinnointi- ja talouspalveluille olisi kysyntää**. Yhdistykset turhautuvat pienten hankkeiden hallinnollisten asioiden kanssa, koska ne vievät suhteettoman suuren ajan hankkeen kokoon nähden ja koska etenkin pienten yhdistysten hankeosaaminen on kehittymätöntä. Myös erilaisia taloustoimisto- ja yritysryhmien lomituspalveluita haluttaisiin hankkia ulkopuoliselta taholta, jolloin itse voitaisiin keskittyä perustyöhön.

Välittäjäorganisaatioksi kaavailtiin useimmiten olemassa olevia yhdistyksiä, kuten kyläyhdistystä, 4H-yhdistystä tai metsänhoitoyhdistystä. Suurin osa paikallistoimijoista oli sitä mieltä, että mahdollinen välittäjä, esimerkiksi 4H-yhdistys, hoitaa välitystyön omalla alallaan ja välittäjäorganisaatioita voi olla yhdellä alueella useita. Horisontaalisen, yli toimi-

alojen liikkuvan välittäjäorganisaation heikkoudeksi koettiin riittämätön erikoisosaaminen. Vahva sektorikohtainen ajattelu välittyi osallistujien mielipiteiden kautta. Lisäksi oltiin sitä mieltä, että välittäjäorganisaation on oltava kylä- tai korkeintaan kuntakohtainen, jotta sen ihmisläheisyys ja helppo lähestyttävyyttä säilyisi. Ongelmana eri aloilla toimivissa pienissä välittäjäorganisaatioissa on välittäjäyden pirstoutuminen yhtä pirstaleiseksi kuin sirpaleiset työt. Tällöin asiat eivät hoidu yhdeltä luukulta ja vaarana on, ettei nykytilanne muutu mitenkään. Tästä syystä jotkut osallistujista kallistuivatkin yhteen toimialoiltaan ja maantieteelliseltä alueeltaankin laajempaan välittäjäorganisaatioon. Myös kunnan osallistumiseen uskottiin yhä ja kunnalle oltiin valmiita antamaan joissain tapauksissa jopa välittäjäorganisaation rooli.

Jonkin verran workshoppeissa nousi esiin **ajatus osuuskunnista monialaisina kylien töiden välittäjinä**. Kerrotuissa esimerkeissä osuuskunta välitti omien töidensä ohella muidenkin yritysten, yhdistysten tai yksityishenkilöiden tekemiä töitä. Myös yhdistysten osuuskunta, johon useampi yhdistys keskittäisi palvelutuotantonsa, voisi osallistujien mukaan olla toimiva malli sopimuksellisuuden ja siihen liittyvän välittäjäorganisaation toiminnan järjestämiseksi. Esiin tuli myös idea siitä, että kylien yhteenliittymät voisivat vetää välittäjähankeita, jonka aikana perustettaisiin yksi tai useampi osuuskunta tarjoamaan paikallisia palveluja. Alussa selvitettäisiin palvelujen tarve, minkä pohjalta tekijöitä ja tarvitsijoita ryhdyttäisiin tuomaan yhteen. Kylien maakunnallinen yhteenliittymä toimisi osuuskuntien jäsenten kouluttajana ja tiedottajana, hoitaisi hankehallinnointia sekä tarjoaisi kirjanpito- ja talouspalveluita. Osuuskunnat puolestaan tarjoaisivat työpalveluita alueillaan.

Valtaosa toimintaryhmistä ei kokenut sopimuksellisuuden edellyttämän välittäjäorganisaatiotoiminnan soveltuvan heille, vaan välittäjän olisi oltava jokin toimija kylätasolla. Ne näkivät itsensä enemmän hallinnollisina yksikköinä ja rahoituksen myöntäjinä kuin käytännön toimijoina. Eräs syy tähän voi olla siinä, että Leader-toimintaryhmien alueet ovat melko suuria. Toimintaryhmät myös kokivat mahdollisen ristiriidan siinä, että ne itse olisivat sekä rahoituksen jakajia ja neuvottajia että aktiivisia toimijoita ja työn välittäjiä. Toisaalta toimintaryhmien ja niiden takana olevien maaseudun kehittämissyöryhmien tehtävät ovat laajenemassa. Tämä muuttaa toimintaryhmien roolia ja saattaa tehdä välittäjäorganisaatiotoiminnasta niille entistä kiinnostavamman vaihtoehdon.

Paikallistoimijoiden mielestä varsinainen välittäjä voisi toimia kylätasolla, lähellä ihmisiä. Paikallinen kylä- tai muu yhdistystoiminta tarvitsee tähän kuitenkin tukea ylhäältä esimerkiksi koulutuksen muodossa. Pohdintaa herätti se, millainen on kyläasiamiesten, SYTY:n ja Leader-toimintaryhmien

rooli tässä yhtälössä. **Yhdistysten yhteistyö nähtiin tärkeänä** päällekkäisyyksien välttämiseksi ja toiminnan tehokkuuden varmistamiseksi. Nähtiin myös hyväksi, että jollain yhdistyksellä olisi vetovastuu kokonaisuudesta. Tähän liittyisi oleellisesti välittäjätoimien verkostoituminen. Mikäli resursseja, kuten rahaa ja koulutusta, välittäjäorganisaatio toimintaan olisi tarjolla, löytyisi keskustelujen perusteella sopimuksellisuudelle sopivia välittäjiä. Välittäjäorganisaatioille on kuitenkin järjestettävä koulutusta. Lisäksi välittäjyyden tukena voidaan käyttää internetportaaleja, joissa on mahdollisimman paljon tietoa töiden tekijöistä. Myös kylälatot, joissa on monenlaisia palveluita ja tietoa saatavilla edistävät sopimuksellisuuden toteutumista. Etenkin koulutuksessa ja portaaleissa yhteenliittymillä, kuten SYTY:llä ja maakunnallisilla kylien yhteenliittymillä, voisi olla merkitystä.

4.2.3 Resurssit pohdinnassa

Paikallistoimijoiden oli vaikea hahmottaa uusia mahdollisuuksia resurssien saantiin. Rahan tarve oli tiedossa, mutta usein ajateltiin, että kunta maksaa ja hoitaa. Yhteistyökumppanuus toimi monissa paikoissa kunnan ja yhdistyksen tai yrittäjän välillä eli kunnan kanssa oli solmittu ja haluttiin solmia yhteistyökumppanuuksia. Kumppanuus on mahdollista muun muassa silloin, kun kunta ei halua tuottaa itse lakisääteisiä palveluja. Esimerkkejä jo toimivista käytännöistä olivat kunnan liikuntapaikat ja -reitistöt, joita yhdistykset hoitivat tiettyä korvausta vastaan sekä yhdistysten hoitamat kunnan kulttuuripalvelut ja matkailuneuvonta. Usein kunnan maksama korvaus oli niin pieni, ettei se olisi luonut pohjaa yritystoiminnalle, mutta yhdistysten toiminnalle se saattoi silti muodostaa merkittävän tuen. Julkisen rahoituksen puuttuessa oli jouduttu kehittämään vaihtoehtoisia rahoitusmuotoja, joista luovimpia oli sponsorirahoituksen hyvin oivallettu hyödyntäminen erityisesti fyysisten rakenteiden aikaansaamiseksi mutta myös ympäristöhoitotöiden rahoittamiseksi.

Uusien hankkeiden synnyttäminen nähtiin usein rahoitusmahdollisuutena välittäjäorganisaatio toiminnan tai sopimuksellisen toimintatavan aloittamiselle. Hankkeilla saadaan hyviä tuloksia, mutta useimmiten toiminta loppuu hankkeiden päättymisen jälkeen. Missään tapauksessa ei saisi totuttaa esimerkiksi palvelujen ostajia halpuihin hankkeiden varoin maksettuihin palveluihin. Valtaosa paikallistoimijoista oli samaa mieltä, mutta jonkin verran oli sellaisia yhdistyksiä, joiden palvelutuotanto perustui työllistämistukeen ja mahdollisimman alhaiseen hintaan. Workshopissa keskusteltiin siitä, että hanke sopisi parhaiten nimenomaan välittäjäorganisaation toiminnan rahoittamiseen, jolloin itse palvelua tarjottaisiin markkinahinnalla.

4.2.4 Esteitä ylitettäväksi

Esiin nousi joitain sopimuksellisuutta haittaavia tekijöitä. Näitä olivat muiden muassa:

- yhdistysten hankalaksi koettu verotuskohtelu ja puutteellinen verotusosaaminen
- pienten toimijoiden työtä hankaloitava kilpailuttaminen
- välittäjäorganisaatio toimintaan tarvittavien resurssien, kuten rahan ja koulutuksen puute
- monialaisten työntekijöiden puute
- sanan ”sopimuksellisuus” selkeyttämisen tarve
- verotuksen kautta myönnettävä kotitalousvähennys, joka ei hyödytä veroa maksamattomia vanhuksia.

Useimpiin näistä esteistä voidaan puuttua koulutuksella, jota sopimuksellisuuden edistämiseksi tarjotaan. Erityisesti listan viimeiseen kohtaan kaivattiin selvästi muutosta. Paikallistoimijat kokivat, että veroedun puuttuminen vanhuksilta, jotka esimerkiksi hoivapalveluja kipeimmin kaipaavat, on sekä epätasa-arvoista että sopimuksellisuutta hankaloittavaa. Veroedun puuttuminen heikentää kannattavan hoiva-alan yrittäjyyden syntymistä vanhusvaltaisella maaseudulla. Myös kilpailuttamisen koettiin haittaavan paikallisia sopimuksia, koska pienet toimijat harvoin pystyvät samoihin volymeihin ja sitä kautta samaan edullisuuteen kuin valtakunnalliset toimijat.

Listalla ensimmäisenä mainittu verotuskohtelu oli toinen ongelmaksi koettu asia. Rekisteröidyt yleishyödylliset yhdistykset joutuvat maksamaan elinkeinotulon veroa (28 %) ja arvonlisäveroa elinkeinotulostaan. Kaikki muu kuin yhdistyksen oman toimintansa rahoittamiseksi järjestämät arpajaiset, myyjäiset, urheilukilpailut ja huvitilaisuudet sekä niiden aikana saadut myyntitulot sekä jäsenlehdessä, bingon järjestämisestä tai adressien, merkkien, korttien ja viirien myynnistä saadut tulot lasketaan elinkeinotuloksi. Elinkeinotoiminta on määritelmän mukaan säännöllistä, riskialtista, laajamittaista, rajoittamattomaan asiakaskuntaan kohdistuvaa ja yleisillä markkinoilla kilpailevaa. Jos esimerkiksi yhdistyksen tuottamat palvelut tulkitaan elinkeinotoiminnaksi ja ne ovat tuottaneet voittoa, niitä verotetaan, vaikka yhdistyksen toiminta kokonaisuutenaan olisi tappiollista ja vaikka voitto olisi käytetty yleishyödyllisen toiminnan rahoittamiseen. (Sirkkala 2006: 36–37.) Ongelmia aiheuttavat toisaalta määritelmän tulkinnanvaraisuus ja toisaalta yhdistysten edustajien tietämättömyys koko säännön olemassaolosta. Kylätoiminnan ja Leaderin valtakunnallisessa ohjelmassa 2008–2013 onkin ehdotettu verohallinnon ohjeistusta täsmennettäväksi niin, että yleishyödyllisten yhdistysten palvelutuotantoa ei pidetä elinkeinotoimintana, kun nämä tuottavat tarpeellisia palveluja, joita muuten ei ole alueella saatavissa (Suomen Kylätoiminta ry 2008: 12–18).

4.3 Toimivia sopimuksellisuuskäytäntöjä

Tähän mennessä sopimuksellisuudesta on toteutunut hyvin erilaisia kokeiluja ja variaatioita. Tässä luvussa esitellään esimerkkejä workshop-osallistujien esille tuomista sekä muista toimiviksi osoittautuneista sopimuksellisuuden käytännöistä.

4.3.1 Yksittäiset sopimuksellisuushankkeet

Eräs mahdollisuus soveltaa sopimuksellisuutta ja välittäjäorganisaatiotoimintaa käytäntöön on toimintaryhmien kautta tuleva hankerahoitus. Ohjelmakaudella 2007–2013 yli puolet Leader-toimintaryhmistä aikoo ainakin jossain määrin soveltaa sopimuksellisuutta omassa kehittämistoiminnassaan. (Sopimuksellisuusteemaryhmä 2008.) Uusia sopimuksellisuutta edistäviä hankkeita on käynnistynyt erityisesti kylä-asiamieshankkeina. Muiden kuin toimintaryhmien koordinoimia hankkeita on myös lähtenyt liikkeelle, esimerkiksi Liedon 4H-yhdistyksen koordinoima *TAvoitteena-SOPimuksellisuus* -hanke.

Viime vuosina useat Leader-toimintaryhmät ovat käytännössä kokeilleet ja kehittäneet sopimuksellisuutta omissa hankkeissaan. Kehittämishankkeita on nimeltä mainiten esitelty luvussa 2.2 *Kokeiluhankkeet*. Toimintaryhmä – YHYRES-kehittämisyhdistys – on ollut aktiivinen sopimuksellisuuden toteuttaja Kyrönmaalla, jossa sopimuksellisuus- ja välittäjäorganisaatiotoiminta on ollut käytäntönä vuodesta 2004 lähtien. Vuonna 2004 käynnistyneen *Maaseudun Palvelusopimus* -hankkeen ja sen jatkohankkeiden toimenpiteet ovat olleet monialaisia. Toimijoita on saatettu yhteen ympäristö-, kulttuuri- ja hoiva-aloilla. Sopimusosapuolina ovat olleet julkinen sektori, yritykset, kolmas sektori ja yksityishenkilöt. Hankerahoitus on kohdistettu pelkästään välittäjäorganisaatiotoimintaan, ei siis sopimusten sisältöihin ja niihin liittyviin työtehtäviin. Hankkeen tuloksena syntyi uusia työpaikkoja esimerkiksi siivouspalveluiden parissa. Lisäksi yhdistykset löysivät uusia tehtäviä ja rahoitusmahdollisuuksia pienten töiden tekemiseksi.

Yksi hyvin toimivista käytännöistä oli siivousringin perustaminen. Koska Kyrönmaalla oli paljon palvelujen hankkimisesta kiinnostuneita henkilöitä ja potentiaalisia töiden tekijöitä, päätettiin alueelle perustaa vakiovuorosysteemiin pohjautuva kotipalvelurinki. Ensisijaisena tavoitteena oli palvelujen tarjoaminen perustettavan yrityksen tai toiminimen kautta. Yrittäjäksi ryhtymisen kynnys oli kuitenkin kaikille potentiaalisille henkilöille liian korkea. Vastaava ilmiö on havaittu myös muualla Suomessa. Kyrönmaalla päädyttiin ratkaisuun, jossa paikallinen 4H-yhdistys ryhtyi tuottamaan palveluita ja palkkasi sitä varten yhden työntekijän. Kotipalveluringissä asiakkaat ottivat vakiovuoron eli esimerkiksi neljän tunnin siivouksen joka perjantaiaamupäivä. Vakiovuoroilla tavoiteltiin

koko viikon työtuntien täyttymistä, millä siivoustyöntekijä voitiin palkata kokopäivätoimimiseksi. Vakiovuorot hyödyttivät asiakasta palvelun edullisena hintana, sillä hinnanmuodostuksessa ei tarvinnut ottaa huomioon työntekijän tyhjiä tunteja eikä markkinointikustannuksia. Tällaiseen malliin tarvitaan yleensä 10–20 perhettä riippuen siitä, haluavatko asiakkaat siivousta neljä vai kahdeksan tuntia kerrallaan ja onko siivouksen tarve kerran viikossa vai vain kerran kuukaudessa.

Siivous- ja kotipalveluissa toimivien markkinoiden syntymistä saattavat jarruttaa maaseudulla työllistämisarvoin palkatut kylätalkkarit tai avustajat. Koska niiden palvelut hinnoitellaan alhaisiksi, toiminnalla ei ole jatkuvuutta työllistämistukien loppumisen jälkeen. Palvelun ostajat eivät olisi tyytyväisiä, jos hintoja korotettaisiin yhtäkkiä puolella entisestään. Kuuden kuukauden työllistämisyksikö ei ole välttämättä mieluisa työllistämistapa työntekijän kannalta eikä työllistetyn tekemästä palvelusta ole myöskään mahdollista saada kotitalousvähennystä. Mikäli palvelut hinnoiteltaisiin alusta asti kohdalleen, jatkuisi toiminta työllistämisyksikön jälkeenkin. Yhdistys voisi käyttää työllistämisyksikön aikana kertyneitä tuloja puolen vuoden jälkeen alkavaan palkanmaksuun. Näin työllistämisyksiköä voitaisiin pidentää ainakin puolella. Palvelun hinta olisi tuki kaikille koko ajan korkeampi, mutta työntekijän motivaatio kasvaisi ja jollekin kylän asukkaalle olisi mahdollista tarjota pysyvä työpaikka. Mikäli palveluiden hinnat voisivat olla suurin piirtein samaa tasoa, saataisiin myös uusia palvelun tarjoajia uskaltautua markkinoille.

Kyrönmaan hankkeessa välittäjäorganisaatio auttoi hinnoittelussa, markkinoinnissa, työntekijän valinnassa ja asiakkaiden hankinnassa. Kotipalveluringissä tehtiin kirjalliset sopimukset sekä työnantajan ja työntekijän välille että palveluntuottajan ja kotitalouksien välille. Välittäjäorganisaatio oli puolueeton toimija, joka ajoi kummankin osapuolen etuja.

Ongelmana Leader-toimintaryhmien hankerahoituksella toteutetussa välittäjäorganisaatiomallissa on toiminnan jatkuvuus. Miten käy hankkeen päättymisen jälkeen? Välittäjäorganisaatiotoiminta ei pysy käynnissä ilman rahoitusta, joten tämän mallin mukaan hankkeistus pitäisi taata pitkäksi aikaa, jotta toiminta olisi mielekäästä. Ei ole kenenkään etu, jos aktivaattoria ja välittäjää ei hankkeen päättymisen jälkeen ole.

Yhdistykset ovat joillain paikkakunnilla ryhtyneet järjestämään hoivapalveluja, jotka ovat alkaneet hankkeena, mutta muuttuneet sen päättymisen jälkeen pysyväksi toiminnaksi. Esimerkiksi Tuuloksen 4H-yhdistyksessä koulutettiin ensin hankerahoituksella naisia vanhusten avustamiseen, jonka jälkeen alkoi varsinainen hoitotyö. Yhdistyksen toiminnanjohtaja hoiti työnjohdon, tilausten vastaanoton, laskutuksen ja

palkanmaksun oman työnsä ohessa. Vuonna 2006 kotipalvelu pyöri täysin tulo-rahoituksella. Päätoimisen toiminnanjohtajan lisäksi palvelu työllisti noin 15 työntekijää. Asiakkaita kolmen kunnan alueella oli noin 400. Myös Parkanon 4H-yhdistys järjesti alueellaan vuonna 2005 hankkeena senioripalvelukurssin. Sen tuloksena kaksi aikuista ja kaksi nuorta työllistyi vanhusten palvelutoimintaan pysyvästi. (Hausen, Häme & Saloranta 2006: 64–65.)

4.3.2 Sateenvarjo- ja koordinoitihankkeet

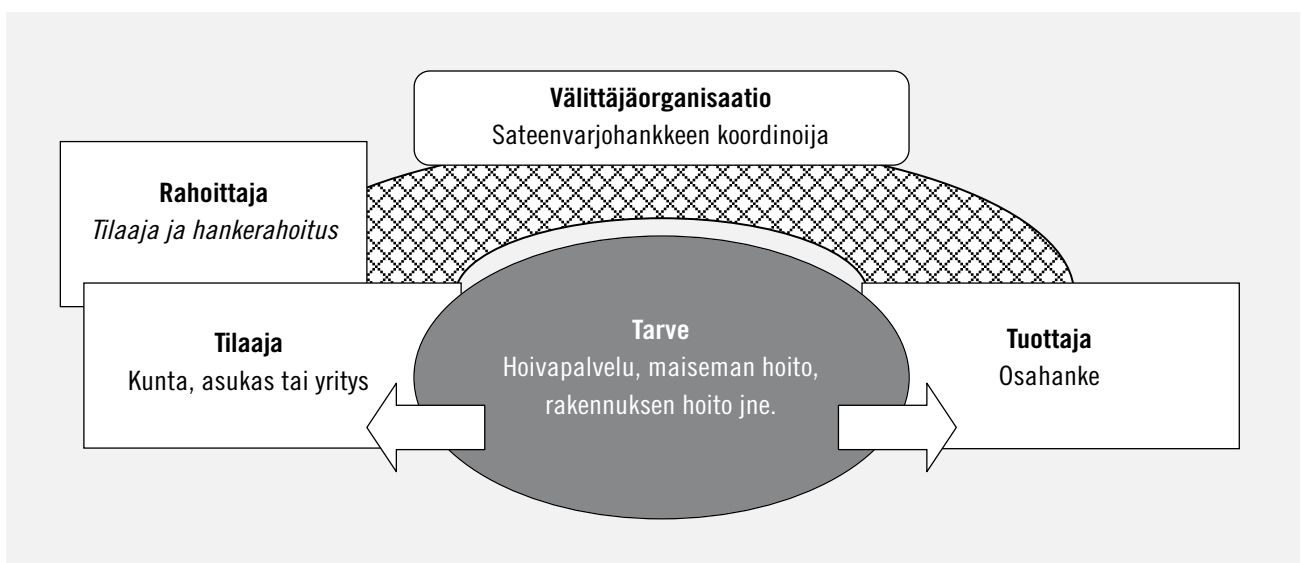
Eräs kokeiltu tapa toimia välittäjäorganisaationa on *sateenvarjohanke*, jossa isomman hankkeen alla toimii pienempiä osahankkeita (kuva 2). Ylätason välittäjäorganisaatio auttaa alatason välittäjäorganisaatioita. Ylätason välittäjäorganisaatio voi hoitaa osan hankebyrokratiasta, mikä madaltaa kylätoimijoiden kynnystä lähteä mukaan toimintaan. Sateenvarjohanke voi saada rahoituksensa EU:n tai Suomen hankerahoista. Paikallisia palveluja kehitettäisiin osahankkeissa, jotka saisivat toimintaansa hankerahoitusta sateenvarjohankkeen kautta. Itse tarjottua palvelua ei tueta, vaan siitä asiakas maksaa täyden hinnan mahdollisesti kotitalousvähennyksellä tai palvelusetelin arvolla vähennettynä. Mallia on kokeiltu menestyksekkäästi ja siihen on ainakin toistaiseksi mahdollista saada hankerahoitusta. Hankerahoituksella myös osahankkeet saavat toimintaansa rahallista tukea. Heikkoutena mallissa on hankerahoituksen lyhytkestoisuus, hankerahojen väheneminen tulevaisuudessa ja riski palvelun hinnan subventoitumiseen. Ne taas vääristävät kilpailua ja heikentävät toiminnan jatkuvuutta.

Suomessa toteutettiin ohjelmakaudella 2000–2006 sateenvarjomallista välittäjäorganisaatiotoimintaa, jossa pyrittiin saamaan uusia toimijoita, kuten kansalaisjärjestöjä ja paikallisyhdistyksiä mukaan Tavoite 3 -ohjelman Euroopan So-

siaalirahaston rahoittamaan projektitoimintaan. Välittäjäorganisaatioiden rooli oli toimia sateenvarjoina, joiden alla rahoitettiin pienempiä osaprojekteja. Välittäjäorganisaatiot valitsivat osaprojektit, laativat esitykset niiden rahoituksesta, tukivat niiden toteutusta sekä koordinoivat koko sateenvarjoa. Välittäjäorganisaatiot olivat joko laajoja kansalaisjärjestöjä tai alueellisia kolmannen sektorin toimijoita. Ohjelmakaudella toimi yhteensä 14 välittäjäorganisaatiota, jotka käynnistivät 19 sateenvarjohanketta. Kaikkiaan välittäjäorganisaatiohankkeissa toteutettiin yli 260 keskenään hyvin erilaista pienprojektia. (Syrjä, Karjalainen & Valtakari 2006.)

ESR-välittäjäorganisaatiotoiminnalla saatiin ohjelmakaudella 2000–2006 hyviä tuloksia. Sateenvarjohankkeiden kautta toimineet välittäjäorganisaatiohankkeet onnistuivat erityisen hyvin kansalaisyhteiskunnan vahvistamisessa eli vapaaehtoissektorin aktivoimisessa ja kohderyhmien osallisuuden lisäämisessä. Mukaan siis saatiin uusia toimijoita. Sellaisetkin pienet, paikalliset ryhmät, joiden osallistuminen hanke-toimintaan on ollut vastahakoista, lähtivät mukaan. Myös paikallinen verkostoituminen lisääntyi ja kolmannen sektorin mahdollisuudet toimia välityömarkkinoilla kasvoivat. Pienet yhdistykset saivat tukea hallinnointiin, mikä madalsi osallistumisen kynnystä. Toisen tyyppisen toimintamallin kautta ei toimintaa olisi ehkä koskaan käynnistetty. (Syrjä, Karjalainen & Valtakari 2006: 93.)

ESR-välittäjäorganisaatiohankkeissa sateenvarjohankkeiden osahankkeet ovat etsineet tekemättömiä töitä ja työntekijöitä ja pyrkineet yhdistämään niitä sekä löytämään töitä muun muassa vajaakuntoisille työttömille. Tällaisia osahankkeita on ollut esimerkiksi Sininauhaliiton SiniDuuni- ja Keski-Uudenmaan kumppanuusyhdistyksen Sentraali-välittäjäorganisaatiohankkeilla. (Työministeriö 2003.)

Kuva 2. Sopimuksellisuuden osapuolet sateenvarjohankkeessa.

Suomen Kylätoiminta ry:n ESR-rahoitteen *TOIMI-välittäjäorganisaatiohankkeen* tavoitteena oli tukea maaseudun paikallisia yhdistyksiä käynnistämään osahankkeita. Osahankkeissa pyrittiin perustamaan maaseudulle monipalvelupisteitä sekä työllistämään työttömiä ja vajaatyöllistettyjä avoimille työmarkkinoille. Kohderyhmänä olivat etenkin maaseudun naiset. TOIMI-hankkeessa oli mukana yhdeksän osahanketta. TOIMI-hanke synnytti yhdeksään kylään, muun muassa Velkualle ja Mustasaareen, 15 paikallista monipalvelupistettä ja noin 40–60 koko- tai osa-aikaista työpaikkaa. (Peltomäki 2007.)

Eräs esimerkki onnistuneesta TOIMI-hankkeen osahankkeesta oli *Letkun maamiesseuran osahanke* Tammelassa, jossa yhdistys teki esimerkillistä yhteistyötä kuntien ja yritysten kanssa. Letkun kylässä järjestettiin muun muassa palvelu- ja tonttipäiviä. Palvelupäivien aikana tarjottiin seuraavia palveluita: ruokailu, kotisairaanhoidajan vastaanotto, apteekkipalvelu, tuolijumppa sekä mahdollisuus kosmetologin ja kampaajan palveluihin sekä nettipisteen käyttöön. Etenkin sairaanhoidajan vastaanoton saaminen kylään oli uusi avaus ja onnistunut paikallinen ratkaisu. (Laine & Mäkilä 2007.) Toinen hyvin toiminut käytäntö oli *Veskansan osahanke* Savitai-paleella, joka on erinomainen esimerkki pienen kylän yhteistyömahdollisuuksista. Pieneen, 170 asukkaan kylään perustettiin monipalvelupiste. Hankkeessa luotiin uudenlaista yhteistyötä ja järjestettiin muun muassa palvelupäiviä. Päivien järjestelyissä yhdistykset tekivät yhteistyötä, yritykset saivat asiakkaita kyläyhdistyksen verkostojen avulla ja kunta tarjosi kodinhoitopalveluja. Hankkeen avulla luotiin työpaikka kyläkeskuksen hoitajalle.

TOIMI-hankkeen tuloksena kylätalkkarit, kotipalveluyrittäjät, metsurit, toimistosihteerit, näyttelyoppaat, siivousyrittäjät, pitopalveluoppaat ja kyläemännät löysivät itselleen töitä. Kolmannen sektorin rooli välityömarkkinoiden työntajana vahvistui ja paikalliset yhdistykset saivat näkyvyyttä toimijoina. (Peltomäki 2007: 7–20.) Ilman TOIMI-hanketta monipalvelupisteet ja muut palvelut eivät olisi organisoituneet. Suhteellisen pienellä panoksella voidaan saada siis paljon aikaan, kunhan varat kohdistetaan oikein.

Osittain edellä mainittujen sateenvarjohankkeiden mallia muistuttavat *koordinointihankkeet*, joita esimerkiksi Leader-toimintaryhmät käynnistävät. Koordinointihankkeet tarkoittavat hankkeita, joissa jokin taho koordinoi ja hallinnoi isompaa kokonaisuutta, hoitaa byrokratian ja huolehtii rahoituksesta. Muut sopimuskumppanit pääsevät toimintaan mukaan pienemmällä byrokratialla. Koordinointihankkeessa yhden ison hankkeen alle kootaan pieniä hankkeita.

Koordinointihankkeille on tarvetta, koska paikallisen toiminnan esteenä näyttää usein olevan hankebyrokratia. Kylillä ei

välttämättä ole sellaisia henkilöitä, jotka olisivat kiinnostuneita hallinnollisista asioista, vaan usein halutaan keskittyä enemmän itse työn tekemiseen. Paikallistoimijoiden mukaan olisi ihanteellista, mikäli byrokratian voisi hoitaa yritys tai muu ulkopuolinen taho, jolle tehtävä luontevasti sopisi.

Esimerkiksi aiemmin itsenäisenä toiminut Leader-toimintaryhmä Idässä Itää ry on rahoittanut useita koordinointihankkeita, joiden alle on kerätty kymmenkunta erillistä pienhanketta. Nämä on paketoitu yhdeksi kokonaisuudeksi, yhteen hakemukseen. Idässä Itää ry on etsinyt yhden tahon – joko jonkun hakijoista tai täysin ulkopuolisen – hakijaksi, joka on kantanut vastuun hankkeen byrokratiasta ja toiminut rahoituskanavana. Sopimukset on tehty suullisesti tai lyhyesti kirjallisina, jolloin vain muutamalla lauseella on todettu, mitä kukin tekee. Hakijataho tai Idässä Itää ry on kirjoittanut yleishankesuunnitelman, johon on liitetty mukaan kultakin toteutettavalta osahankkeelta yhden sivun mittainen hankekuvaus. Osahankesuunnitelman pitää olla niin selkeä, että kuka tahansa luettuun sivun ymmärtää, miksi kyseinen toimenpide eli osahanke pitää toteuttaa, mitä tehdään, milloin ja paljonko se tulee maksamaan. Lopuksi on yhdistetty osahankkeiden suunnitelmat osaksi varsinaista hankesuunnitelmaa. Osahankkeiden kustannuksista on tehty aina yhteiskustannusarvio ministeriön kustannuslajien mukaisesti. (Taanila 2007.)

Tässä menetelmässä hyvinä puolina ovat seuraavat asiat:

- 1) Osahankkeen toteuttaja saa keskittyä tekemään sitä, mitä hänen kuuluukin, eli toteuttaa omat toimenpiteensä. Hänen ei tarvitse täyttää hankalaa ja mahdollisesti runsastakin työtä vaativaa tukihakemusta.
- 2) Kun kymmenen osahankkeen yhteinen kustannusarvio on yhdessä tukihakemuksessa, ei tarvitse tehdä muutoshakemuksia, jos yhdessä hankkeessa kustannukset muuttuvat. Koska kyseessä on yksi ja sama tukipäätös, voidaan kustannuksia ja toimenpiteitä siirrellä osahankkeesta toiseen täysin vapaasti, kunhan pysytään kokonaiskustannusarvion raameissa.
- 3) Kun yksi taho toimii hakijana ja vastaa byrokratiasta, hanke toimii joustavasti ja tehokkaammin kuin jos jokaisella osahankkeella olisi oma tukihakemus.
- 4) Hankkeen toiminta ja tulokset ovat paremmin tiedotettavissa alueella, kun kyseessä on yksi isompi hanke.
- 5) Ongelmat vähenevät, kun on vähemmän hanketeknistä seurattavaa. Kun on vain yksi hankepäätös, kantavat kaikki osapuolet enemmän vastuuta siitä, etteivät esimerkiksi määräpäivät mene umpeen. Jos on useita pieniä hankkeita, kasvaa sen riski, että joku myöhästyy esimerkiksi maksatushakemuksen tekemisessä.
- 6) Kun isossa hankkeessa eteen tulee teknisiä ongelmia, haluaa TE-keskuskin omatoimisesti ryhtyä ratkaisemaan on-

gelmia. Tämä johtuu siitä, että ulkopuolinen paine hankkeen toimivuudesta nousee, ja jos hankejärjestelmä itse aiheuttaa esteitä, se näkyy huomattavasti laajemmin ja valtion suuntaan negatiivisena asiana. (Taanila 2007.)

Myös Luonto- ja maisemapalvelut -teemaryhmässä on todettu, että monien toimijoiden hankaluutena on ollut pienten hankkeiden raskas hallinto suhteessa hankkeen vähäiseen budjettiin. Teemaryhmän mukaan sopimuksellisuudessa onkin tarve kehittää ammattimaisten hanketoimijoiden ja pienten hanketoimijoiden yhteistyötä. Tarvittaisiin uudentyyppeisiä hankkeita, joissa yhteen hankehakemukseen kootaan useita samantyyppisiä töitä. Tällöin ammattimainen hanketoimija vastaisi hankkeen byrokratiasta ja maisemanhoitotyöt olisivat yksittäisiä toimenpiteitä tämän suuremman hankkeen alla. Teemaryhmä ehdottikin viidenteen maaseutupoliittiseen kokonaisuohjelmaan 2009–2013 erilaisten koordinoituhankkeiden toimintatapojen ja periaatteiden kehittämistä sekä toimintatapojen hyvien käytäntöjen tekemistä valtakunnallisesti tunnetuiksi sopimuksellisuusteemaryhmän, SYTY:n, maaseutuviraston ja maaseutuverkoston kautta.

4.3.3 Yhdistysten yhdistys eli ”Someron malli”

Workshopeissa kerrottiin hyviä kokemuksia kunnan kulttuuri- ja liikuntapalvelujen järjestämisestä paikallisten yhdistysten tarjoamana. Someron kaupunki on esimerkiksi ulkoistanut liikunta- ja kulttuuripalvelunsa. Paikallisten kulttuuri- ja liikuntaseurojen muodostamat yhdistysten yhdistykset ovat siinä toimineet sopimusosapuolina kuntaan päin sekä tehtävien ja tekijöiden välittäjinä alayhdistyksiin päin. Kunta ja ”yhdistysten yhdistykset” eli *Someron Liikunta ry* sekä *Someron Kulttuuri ry* ovat tehneet kunnan kanssa sopimukset kulttuuri- ja liikuntapalveluiden tuottamisesta.

Lähtökohtana oli Someron liikunta- ja urheiluyhdistysten tyytymättömyys kaupungin tapaan hoitaa asioita 1990-luvun alussa. Liikuntapaikat eivät kehittyneet riittävästi. 1990-luvun lama ajoi kunnat ahtaalle ja oli vaarana, että liikuntapaikkojen käyttö tulisi maksulliseksi. Alettiin suunnitella vaihtoehtoisia palvelujen tuotannon mallia. Someron Liikunta ry solmi vuonna 1995 sopimuksen kunnan kanssa. Yhdistys hoitaa liikuntapaikat ja vastaa liikuntatoimen johtamisesta ja kehittämisestä, liikuntatapahtumien kehittämisestä sekä terveysliikuntapalveluiden tuottamisesta. Someron Liikunta ry:llä on suhteellisen vähän työntekijöitä: kolme kokoaikaista ja kolme osa-aikaista työntekijää. Osan palveluistaan Someron Liikunta ry ostaa urheiluseuroilta, yhdistyksiltä ja yrityksiltä. Näin kustannukset on saatu pysymään kohtuullisina. Someron Liikunta ry:n ja kunnan yhteistyö on valtakunnallisesti ainutlaatuinen toimintatapa liikuntatoimen toteutuksessa. Kunta säästää ostamalla liikuntapalvelut, koska Someron Liikunta ry hoitaa palvelut suhteellisen edullisesti. (Teppala 2008.)

Sekä yhdistys että kunta ovat tyytyväisiä tämän hetkisiin sopimuksiin. Vastaavanlaista toimintaa on laajennettu Somerossa toisellekin toimialalle. Kaupunki ostaa tällä hetkellä myös kulttuuripalvelunsa vastikään perustetulta yhdistysten yhdistykseltä, Someron Kulttuuri ry:ltä. Tässä mallissa on etuna myös se, että yhdistys voi hakea erilaisia apurahoja, joita julkinen sektori ei voi hakea. Malli on jo suhteellisen tunnettu muuallakin Suomessa.

4.3.4 Palvelupäivä

Kylille on vaikea saada pysyviä palveluja. Joissain kunnissa on järjestetty *kiertäviä palveluja* kyliin, koska pysyviä ei ole ollut saatavissa. Kylissä käy tiettyinä päivinä viikossa tai kuukaudessa yrittäjiä ja yhdistyksiä tarjoamassa palveluita. Esimerkiksi kylätalot ja -koulut ovat sopivia paikkoja kiertävien palveluiden järjestämiseen. Palvelut voivat olla mitä tahansa kampaamopalveluista verenpaineen mittaukseen.

Esimerkkinä tästä ovat Orajärven kyläseuran toimintapäivät Pellossa ja Lusin palvelupäivä Heinolassa. *Orajärven kyläseuran toimintapäivässä* on ollut tarjolla muun muassa ruoka-, parturi-, hieroja- ja terveydenhoitopalveluita, kuten lähihoitajan ja terveydenhoitajan palveluita, intialaista päähierontaa sekä jalkahoitoa. Yrittäjiltä on peritty pieni maksu, jolla on katettu kylätalon vuokratuloja. Itse palveluista on veloitettu maksu asiakkailta. Kyläseura on järjestänyt tilat ja palvelujen markkinoinnin sekä sitoutunut järjestämään mukaan tuleville palveluntarjoajille asiakkaita. Molemmat osapuolet hyötyivät, kyläläiset saivat palveluja ja yrittäjät asiakkaita. (Orajärven kylä 2008.)

Lusin palvelupäivä oli osa Kyllikki – kyläkouluista monipalvelukeskuksia -hanketta. Lusin koululla ruokapalvelun yhteyteen luotiin lisää palveluja ikäihmisille. Palvelukokonaisuuteen liitettiin kutsutaksikuljetukset, yhteinen oppitunti ja yhdessäoloa lasten kanssa, hieronta-, jalkahoito- ja kampaamopalvelut, diakoniapalvelut ja yhteinen liikuntahetki. Palvelupäivä järjestettiin kerran viikossa. Toteutukseen osallistui kyläyhdistys, koulun vanhempainyhdistys, Lusin Lukko, Lusin kyläkoulu, Heinolan kyläsihteerihanke, Heinolan kaupunki, seurakunta ja yrittäjät. Toiminnasta tiedotettiin kylätiedotteiden, lehtijuttujen, sähköpostin, kylän nettisivujen ja kylien omien verkostojen kautta. Kävijöitä jokaisessa palvelupäivässä oli noin 13 henkilöä/kerta. (Lahikainen 2007.) Palvelupäivä on jatkunut hankkeen päätyttyäkin.

4.3.5 Palveluosuuskunta

Kokopäivätoimisten työpaikkojen synnyttäminen maaseudulle ei ole välttämättä helppoa. Eräs ratkaisu tähän ongelmaan ovat palveluosuuskunnat, joiden kautta voi työllistää itsensä kokopäivätoimisesti tai osa-aikaisesti. Kynnys työelämään astumiseen ja yrittäjyyteen on tuolloin matala. Osuuskunti-

en kautta voidaan tarjota palveluita kylille yhdeltä luukulta. Osuuskuntia, jotka tarjoavat erilaisia maaseudullakin tarvittavia palveluita on useita. Eräänä esimerkkinä on *Osuuskunta Kainuun Kanerva*, joka tarjoaa muun muassa rakennus- ja remontointi-, siivous-, kirjanpito-, hoiva- ja hyvinvointi- sekä kiinteistöhoitopalveluita (Kainuun Kanerva 2008). Toinen esimerkki toimivasta palveluosuuskunnasta on *Saarikylät Maaseutu Osuuskunta* Kangasalla. Saarikylät välittää ominen palvelujensa lisäksi alueen muiden yrittäjien ja yhdistysten palveluja. Välytystoimintaansa se rahoittaa muun muassa välitysmaksulla sekä vuokraamalla tilojaan. (Rydman 2008; Saarikylät Maaseutu Osuuskunta 2008.) *Työosuuskunta Otavan Lähipalvelukeskus* työllistää Mikkelin Otavan kylässä viisi henkilöä kokopäiväisesti. Se tarjoaa posti- ja apteekkipalveluja, hoitaa kaupungin yhteispalvelupistettä sekä ylläpitää iltapäiväkerhoa ja pientä kahvilaa. Lisäksi se tarjoaa kodinhoitopalveluja, peruskorjausapua, kunnossapitoa ja kirjallisia töitä. Kulut katetaan monilla pienillä tuloilla. Kaupunki on eräs asiakkaista ostaen kotipalveluja tarpeen mukaan. Kotitalousvähennys on saanut myös tavalliset asukkaat kiinnostumaan palveluista. Suurin osa työntekijöistä on omalta kylältä. Osa palvelupyynnöistä ohjataan yksityisille yrittäjille, esimerkiksi osuuskunnan entiselle mökkitalkkarille, josta on nyttemmin tullut yksityisyrittäjä. (Hausen 2007: 9.) Mikäli kylässä on monipuolinen osuuskunta, ei erillisen välittäjäorganisaation tarve ole välttämättä suuri, koska ainakin suurin osa palveluista voidaan saada yhdestä paikasta.

Joissain kunnissa kylät ovat organisoituneet osuuskuntamuotoon. Esimerkkeinä tästä ovat Vihdissä *Linnanniiton osuuskunta*, jonka tarkoituksena on järjestää asukkaiden yhteistoiminta ja rakentamisen puitteet asukaslähtöisesti ja Kärsämäellä *Sydänmaan Kyläosuuskunta*, jonka tehtävänä on tuoda työtä ja toimeentuloa kylälle. Kylissä toimivilla yhdistyksillä on usein korkea kynnys ryhtyä itse palvelun tuottajaksi ja työnantajaksi. Osuuskunnan kautta yhdistykset voivat yhdessä työllistää työntekijöitä, jolloin työllistämiskynnys ei ole niin suuri.

Osuuskuntien mahdollisuudet maaseudun pienten töiden organisoimisessa voivat olla merkittävät. Osuuskuntamuoto voi olla monelle maaseudun asukkaalle portti työelämään tai mahdollisuus yrittäjyyteen yhdessä muiden palvelun tarjoajien kanssa. Osuuskunnan jäsen voi itse miettiä, kuinka paljon haluaa työllistyä. Ei siis tarvitse työllistää itseään välttämättä täysiaikaisesti. Esimerkiksi työttömälle työttömyysturvaan oikeutetulle henkilölle jää oikeus työttömyysturvaan, jos työtä ei ole ja omistusosuus osuuskunnassa on alle 15 % eli osuuskunnassa on jäseniä seitsemän tai enemmän. Tällöin henkilöllä ei ole kuitenkaan yrittäjästatusta ja oikeutta tiettyihin tukiin. Jos taas osuuskunnassa on alle seitsemän jäsentä, kaikilla jäsenillä on yrittäjästatus ja samat mahdolli-

suudet hakea henkilökohtaisesti esimerkiksi starttirahaa, kuten muillakin yrittäjillä.

4.3.6 Perinnebiotooppien hoito Leader-toimintatavan kautta

Perinnebiotoopit tarkoittavat vuosisatojen aikana ihmisen ja luonnon yhteistyön tuloksena syntyneitä ketoja, niittyjä, hakamaita, metsälaitumia ja nummia. Perinnebiotoopit ovat sekä kasvi- että eläinlajistoltaan monimuotoisia luontotyyppisiä. Ohjelmakaudella 2007–2013 maatalouden ympäristötuki on tärkein perinnebiotooppien hoidon väline. Uutena mahdollisuutena on perinnebiotooppien hoidon erityistuen maksaminen maanviljelijöiden lisäksi rekisteröidyille yhdistyksille Leader-toimintatavan kautta.

Paikallisen Leader-toimintaryhmän alueella toimivalle rekisteröidyille yhdistykselle voidaan myöntää Leader-toimintatavan kautta avustusta arvokkaiden perinnebiotooppien alku- ja raivaukseen, aitaamiseen ja hoitoon sekä monivaikutteisten kosteikkojen perustamiseen ja hoitoon. Tukea voi saada sellaisia toimenpiteitä varten, joilla suunnitelmallisesti ja aktiivisesti edistetään luonnon ja maiseman monimuotoisuuden lisäämistä ja vesien suojelua. Perinnebiotoopeille tehtäviä hoitotoimia voivat olla esimerkiksi puuston ja pensaiden raivaus, niitto, niittojätteen keruu ja poiskuljetus, laidunus sekä aitojen rakentaminen ja kunnostus. Hakijana voi olla esimerkiksi kyläyhdistys, metsästysseura, maamiesseura, 4H-yhdistys tai luonnonsuojeluyhdistys. Alueellinen ympäristökeskus ja toimintaryhmä antavat hakemuksesta lausunnot. Perinnebiotooppien hoitosopimuksessa sitoudutaan hoitamaan perinnebiotooppialuetta viiden tai kymmenen vuoden ajan. Tuki määräytyy aiheutuvien kustannusten ja tulonmenetysten perusteella. Tuki on vuonna 2009 enintään 450 euroa/hehtaari/vuosi. (Liiteri 2006.) Perinnebiotooppia voidaan hoitaa käsityönä, koneellisesti tai laidunnuksella.

Perinnebiotooppien hoito Leader-toimintatavan kautta on esimerkki aiemmin toimimattomasta järjestelmästä, johon on löydetty ratkaisu ja järkevä toimintamalli. Aiemmin hoitoavustusta oli mahdollista maksaa vain maanviljelijälle, mikä rajasi monta hyvää potentiaalista toimijaa ulkopuolelle.

4.3.7 Tieisännöintijärjestelmä

Suomessa on paljon tiekuntia, joissa asiat eivät tieosakkaiden vanhentuessa ja kiinnostuksen puuttuessa hoidu enää omin voimin tai talkoilla. Osaajia ja vastuunkantajia ei löydy ja jonkun ulkopuolisen tahon apua tarvitaan. Lisäksi yksittäisellä tiekunnalla on usein hoidossaan hyvin lyhyt tieosuus. Myös hoidon rahoitus voi olla riittämätöntä. Tämä hajanaisuus on monesti johtanut urakoitsija- ja kalustovajeeseen. Ongelman ratkaisemiseksi Pohjanmaalla toteutettiin vuosien 2001–2004 aikana Matti (Maaseututiestön tieisännöinnin

tehostamisohjelma) -hanke, jonka voidaan sanoa synnyttäneen tieisännöitsijäjärjestelmän. (Maaseutupolitiikan yhteisöryhmä 2003; Matti-hankkeen loppuraportti 2004.)

Suomen Tieyhdistys koulutti (pääosin) sivutoimisia tieisännöitsijöitä, jotka korvausta vastaan huolehtivat tiekunnan asioista. Tieisännöitsijä voi tarjota tiekunnalle sekä hallinnollisia palveluita että kunnossapitotöitä. Ei ole kuitenkaan kovin yleistä, että tieisännöitsijä tekisi itse molempia. Usein tiekunta ostaa tieisännöitsijältä kokonaispalvelun, mutta isännöitsijä ei itse tee kaikkea, vaan käyttää alihankkijoita varsinaiseen kunnostus- ja ylläpitotyöhön. Yleisimmin tieisännöitsijä toimii tiekunnan toimitsijamiehenä tai hoitokunnan asiantuntijana. Tieisännöitsijäkoulutuksessa suositellaan mallia, jossa tiekunnalla edelleen säilyy tieosakkaista koostuva hallitus, jonka apuna tieisännöitsijä toimii. Kunnat, tiepiirit ja metsäkeskuksetkin voivat käyttää tieisännöitsijän palveluita muun muassa tielautakunnan toimitusten ja avustus päätösten valmistelussa. (Suomen Tieyhdistys 2008.)

Tieisännöinti- eli TIKO-koulutusohjelman avulla on kehitetty talkootyötyyppisestä yksityistieasioiden hoidosta maaseudulle uusi ammatti ja sivuelinkeino: tieisännöinti. Useiden kursien avulla syntyi 182 tieisännöitsijän ammattikunta. Koulutusohjelman rahoittivat maa- ja metsätalousministeriö/YTR sekä liikenne- ja viestintäministeriö ja Tiehallinto. TIKO-koulutusohjelman suunnittelusta, toteuttamisesta ja käytännön järjestelyistä vastannutta Suomen Tieyhdistystä voidaan pitää välittäjäorganisaationa, joka tarttui havaittuun ongelmaan ja loi siihen ratkaisun. (Suomen Tieyhdistys 2008.) YTR:n esityksestä myönnettyllä rahoituksella saatiin myös tiehallinto tarttumaan asiaan. Tieisännöitsijäjärjestelmä on hyvä esimerkki siitä, kuinka maaseudun tekemättömiä töitä on organisoitu ansionlähteiksi uuden koulutuksen ja järjestelmän myötä.

4.3.8 Kyläisännöitsijäjärjestelmä

Tieisännöintijärjestelmän tapaan voitaisiin kouluttaa maisemaisännöitsijöitä, kylätalkkareita ja maaseudun monialaosaajia kyläisännöitsijöiksi. Näihin töihin tarvitaan tekijöitä ja tekijät tarvitsevat koulutusta. Kyläisännöitsijä-järjestelmällä ja uudella monialakoulutuksella maaseudun hajallaan olevat, sirpaleiset työt voisivat organisoitua ansionlähteiksi ja kylien maisemat ja palvelut tulla hoidetuiksi. Onkin jo viitteitä siitä, että jotkut tieisännöitsijät ovat kehittymässä kohti monialaista kyläisännöitsijää (Suomen tieyhdistys 2008).

Myös SYTY on nostanut esiin maaseudun monialaosaajakoulutuksen Kylätoiminnan ja Leader-ryhmien valtakunnallisessa ohjelmassa 2008–2013. Sen mukaan koulutuksen käynnistäjänä olisi Opetushallitus ja muina vastuutahoina oppilaitokset maaseudun järjestöt ja työvoimahallinto. (Suomen

Kylätoiminta ry 2008.) Koulutusta järjestämässä ja järjestelmää luomassa voisivat olla maaseudun tarpeisiin ja koulutusosaamiseen perehtyneet tahot. Koulutus tarvitsee kuitenkin käynnistyäkseen ylätasoa tukea ja rahoitusta. Lyhytkeskoista koulutusta maaseutuyrittäjille ovat järjestäneet muun muassa Maa- ja kotitalousnaiset maiseman- ja ympäristöhoidosta sekä Suomen Tieyhdistys tieisännöinnistä. Koulutusta tarvitaan esimerkiksi alan kustannuserusteista ja hinnoittelusta, erilaisten kohteiden hoitotöistä, hoidon laatuvaatimuksista sekä hoitotyössä tarvittavista koneista ja laitteista. Luontokohteiden töissä vaaditaan usein monialaosaamista, mikä korostuu varsinkin syrjäisillä ja pienillä työkohteilla. (Rutanen & Matila 2008.) Maisemanhoitoyrittäjille on jo luotu käsikirja. Sen pohjalta on hyvä laajentaa opastusta ja koulutusta muillekin aloille.

Monialaosaajakoulutuksen tuloksena syntyisi uusi ammattikunta, joka olisi valmis ottamaan vastuuta hajallaan olevien töiden hoitamisesta. Töihin voisi kuulua metsien, kylämaisemien ja vesistöjen hoitoa, niihin liittyvää hallinnollista työtä ja töiden alihankintaa sekä rakennusten ja pihamaiden ylläpitotoimia mukaan lukien pihatytöt sekä pienet korjaustyöt. Asiakkaina olisivat kyläläiset, kunta, vesi- ja kalastusosuuskunnat, maanomistajat sekä muut palvelun tarvitsijat, kuten matkailuyrittäjät. Monialaosaajien tueksi tarvittaisiin välittäjyyttä, jolla voidaan edistää myös tieisännöitsijöiden työllistymistä. Laajemmin katsoen välittäjänä voidaan pitää myös sitä tahoja, joka ryhtyy järjestämään kyläisännöitsijäkoulutusta ja joka tuo järjestelmää laajempaan tietouteen.

Vaikka tieisännöitsijöitä on koulutettu jo suhteellisen paljon, heidän palvelujen tarjontansa on suurimmalle osalle maaseudun asukkaista vielä tuntematonta. Osa tieisännöitsijöistä saattaisi kiinnostua myös maaseudun monialaosaajakoulutuksesta, jolloin täysipäiväinen työllistyminen omalle kylälle olisi entistä todennäköisempää. Kyläisännöitsijäjärjestelmästä on tiedotettava hyvin, jotta kaikki palvelua tarvitsevat osaavat sitä hyödyntää. Kyläisännöitsijän tulot muodostuvat hyvin monesta tehtävästä ja monesta lähteestä. Vaaditaan todellista moniosaajaa hoitamaan niin vesiosuuskunnan hallintoa kuin myös maisemaa tai rakennuksia. Jotta kyläisännöitsijä olisi palvelun tarvitsijoille varteenotettava vaihtoehto, heidän on voitava luottaa isännöitsijän osaamiseen. Virallistettu koulutus ja työnimike edistäisivät tätä asiaa.

4.3.9 Kyläyhdistystoiminnan laajentaminen

Kyläyhdistystoimintaa voitaisiin laajentaa kokoamalla kolmannen sektorin toimijoita yhteen. Tämä oli hyvin yleinen näkemys workshop-tilaisuuksissa. Kyläyhdistyksiin voisi tulla edustus kaikista kylällä toimivista seuroista ja yhdistyksistä, kuten 4H-yhdistyksistä, maamiesseuroista, Martoista ja nuorisoseuroista. Yksi iso ja monipuolinen yhdistys on voimak-

kaampi kuin monta pientä ja sektorikohtaista toimijaa. Kylälä tai kunnassa toimiva yhdistysten yhteenliittymä olisi helposti saavutettavissa ja voisi näin toimia välittäjäorganisaationa kyläläisen ja eri palveluita tarjoavien yhdistysten välillä. Pienet yhdistykset voivat olla yksinään heikkoja eikä niillä ole resursseja esimerkiksi palvelun tuotannon käynnistämiseen. Yhdessä tämä voi olla helpompaa. Yhdistykset voisivat yhdistää ainakin tietyt toimintonsa, mikäli haluavat tuottaa palveluita. Yhteistyö voisi mahdollistaa koko- tai osa-aikaisen työntekijän palkkaamisen välittäjäksi yhteiseen yhdistykseen. Tämä mahdollistaisi myös aiempaa järjestelmällisemmän palveluaukkojen selvittämisen ja aktiivisen ratkaisujen etsimisen.

Edellä esitetty toimintatapa on yhteneväinen myös Kylätoiminnan ja Leaderin valtakunnallisen ohjelman 2008–2013 kans-

sa. Ohjelman mukaan kyläyhdistyksen on pystyttävä ottamaan vastuuta kylästä ja on mahdollista, että kyläyhdistys ottaa vastuuta laajenevista kylään liittyvistä tehtävistä ja sektoriyhdistysten erityistehtävistä. Kunta- ja palvelurakenteen uudistumisen myötä kyläyhdistykset joutuvat yhä enemmän ottamaan vastuuta kylien palveluista. Tavoitteena on, että kylät organisoituvat kyläyhdistyksiksi tai osuuskunniksi, jolloin ne voivat toimia työnantajina ja harjoittaa taloudellista toimintaa. Lisääntyvät tehtävät edellyttävät kylien valtionavun tarkistamista vastaamaan muuttunutta tilannetta. (Suomen Kylätoiminta ry 2008: 8–10.) Saman ohjelman mukaan maakuntiin tarvitaan voimakas yhdistys, maakunnallinen maaseutujärjestö, johon kuuluisi kyläyhdistyksiä, Leader-toimintaryhmiä, tuottajaliittoja, neuvontajärjestöjä ja muita keskeisiä maakunnallisia toimijoita. Siten maaseudun ääni saataisiin paremmin kuuluville. (Suomen Kylätoiminta ry 2008: 69.)

5. Sopimuksellisuuden visio vuosille 2009–2013

Yhteiskunnan ja yksilön vastuun rinnalle on noussut yhteisöjen vastuu omasta alueesta ja sen palveluista sektorien väliseen yhteistyöhön tukeutuen.

Visioon pääsemistä edistää seuraavien tavoitteiden toteutuminen, mikä edellyttää edelleen paljon työtä:

- **Sopimuksellisuus on vakiintunut, joustava politiikkaväline**, joka parantaa maaseudun toimintojen sujuvuutta ja luo kokonaan uusia ratkaisuja, jotta eläminen ja työn tekeminen maaseudulla on mahdollista.
- **Paikallistoimijoiden vastuunottamista on helpotettu ja vauhditettu** toiminnoissa, joissa vastuu siirtyy heille julkisen sektorin ja markkinasektorin väistyessä. **Lainsäätäjät on hyväksynyt kolmannen sektorin roolin palveluaukkojen täyttäjänä** ja antanut siihen lainsäädännön kautta sopivat työvälineet.
- **Palvelun tuottajien joukko on kasvanut. Järjestöjen osallisuus palvelujen tuotannossa on vahvistunut.** Kolmas sektori ei vie mahdollisuuksia yritystoiminnalta tai julkisilta palveluilta, vaan se operoi aloilla ja alueilla, joista elinkeinotoiminnan ja palveluiden pääsektorit ovat luopuneet tai eivät ole kiinnostuneita.
- **Verottaja on tunnustanut yleishyödyllisen elinkeinotoiminnan ja kohtelee sitä verotuksellisesti lievemmin kuin muuta elinkeinotoimintaa.**
- **Palveluja on pystytty niputtamaan** toiminnan mahdollistamiseksi ja riittävien työkokonaisuuksien luomiseksi kolmen sektorin yhteistyönä. Maaseudun olosuhteet on otettu huomioon palvelujen tuottamisessa ja yhteiskunnan toiminnassa.
- **Välittäjäorganisaatiotoiminta on vakiintunut** ja saanut pysyvää rahoitusta.
- **Sopimuksellinen toiminta on levinnyt laajasti eri puolille Suomea.**

6. Sopimuksellisuuden edistäminen

Tässä luvussa esitellään tapa edistää sopimuksellisuutta paikallisesti (kuva 3). Sitä soveltamalla sopimuksellisuutta on mahdollista viedä Suomessa eteenpäin. Kyseessä on eräänlainen ideaalitalanne, jolla voi olla paikallisia variaatioita.

”Pitää olla valmis sapluuna. Mutta (ilman) ei lähetä kokeilemaan.”

– *Kiertueelle osallistunut maakunnallinen kylätoiminta-aktiivi*

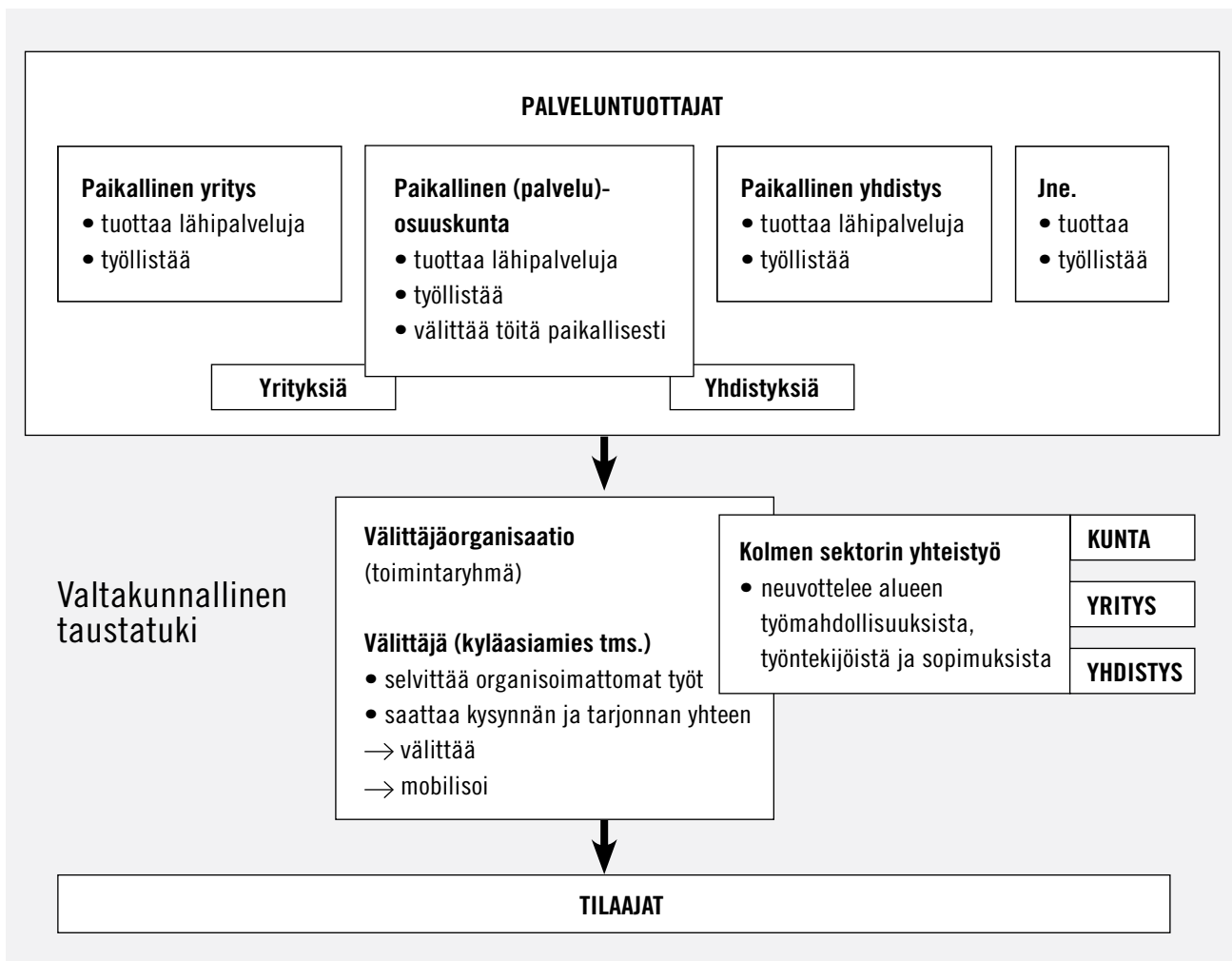
Sopimuksellisuuden lähtökohta on alueperustaisuus sekä vastuun ottaminen paikasta ja sen kehittämisestä. Jotta sopimuksellisuus saataisiin toimimaan laajamittaisesti alueen hyväksi, kaikkien toimijoiden on hyvä olla alueperustaisia sektoriperustaisuuden sijasta eli ne pyrkivät toimimaan tietyllä alueella alueen hyväksi eivätkä tietyllä toimialalla tai hallinnon alalla. Prosessi on kokonaisvaltainen.

6.1 Kyläasiamies välittäjänä

Käytännön välitystyötä tekee seudullinen kyläasiamies eli välittäjä, jolla on mahdollisuuksien mukaan työparinaan työ- ja elinkeinotoimiston virkailija. Näin maaseudun kehittämisen ja työnvälityksen osaaminen ja asiantuntemus yhdistyvät tehokkaalla tavalla. Yhteistyö työ- ja elinkeinotoimiston kanssa on olennaista. Erona on se, että välittäjä on aktiivinen töiden, tekijöiden ja mahdollisuuksien etsijä. Tehtäviä voidaan välittää myös yhdistyksille, ei pelkästään työttömille työnhakijoille. Välittäjän tehtävänä on selvittää, mitä tarpeellisia palveluita ja töitä alueella jää tekemättä. Tämän jälkeen hän saattaa yhteen kysyntää ja tarjontaa sekä luo tarjontaa.

Alueesta ja alueen tarpeista sekä välittäjän resursseista riippuen välittäjän työnkuvaan voi kuulua myös:

- paikallisen palvelutilanteen seuraaminen ja siihen reagointi
- ideoiden antaminen, innostaminen, kannustaminen, tiedon jakaminen ja henkinen tuki paikallistoimijoille palvelujen tarjoamiseen, yhteistyösopimuksiin sekä mahdollisesti paikallisten osuuskuntien tai muiden yhteistyöorganisaatioiden perustamiseen

Kuva 3. Sopimuksellisuuden osapuolet.

- palveluntarjoajien auttaminen työtehtävien uudelleenhahmottamisessa ja työtehtävien koonnissa täysipäiväisiksi työpaikoiksi
- tiedon jakaminen rahoitusmahdollisuuksista ja yritystoiminnan tuista
- neuvonta, hankebyrokratiassa avustaminen ja oikealle viranomaiselle ohjaaminen
- paikallisen palveluntarjoajan markkinoinnin tukeminen
- koulutuksen järjestäminen työllistämisestä, verotuksesta (alv) ja kirjanpidosta sekä nettipohjaisen palvelutietopankin luonti yhdessä valtakunnan tason kanssa (SYTY, MSL ja Maaseutuverkostoyksikkö)
- auttaminen neuvotteluissa epäsuhtaisten sopimuskumppanien välillä
- auttaminen yhteistyö- ja palvelusopimusten laadinnassa.

Välittäjän avulla uudet ja pienet toimijat uskaltavat lähteä kokeilemaan uusia toimintoja ilman pelkoa liian suuresta byrokratiasta tai oman ammattitaidon puutteellisuudesta. Välittäjän toiminnassa tähdätään pysyvään toimintatapaan, mutta aluksi se voi lähteä liikkeelle esimerkiksi toimintaryhmähankkeena.

6.2 Toimintaryhmä välittäjäorganisaationa

Välittäjän taustalla toimivaksi välittäjäorganisaatioksi sopii parhaiten toimintaryhmä. Toimialue on sopivan laajuihin, se on luotettavaksi ja neutraaliksi koettu ja maaseudun kehittäminen on sen luonnollista toimintakenttää. Lisäksi toimintaryhmätöy pohjautuu kolmen sektorin yhteistyöhön. Niiden yhteistyötä tarvitaan, jotta maaseutua voidaan kehittää parhaalla mahdollisella tavalla. Tavoitteena on jokaisen toimintaryhmän toimiminen välittäjäorganisaationa, jolloin Suomeen saataisiin 55 välittäjän verkosto.

Toisinaan voi olla järkevää, että välittäjäorganisaationa toimii jokin muu taho kuin toimintaryhmä. Toimintaryhmä voi tällöin sopia asiasta jonkun alueella toimivan tahon kanssa. Toiminnan tehokkuus varmistetaan välittäjän toimimisella kuntaa laajemmalla alueella. Tarpeeksi suuri alue mahdollistaa toimivien palvelukokonaisuuksien ja riittävien ansio- lähteiden syntymisen.

6.3 Kolmen sektorin neuvotteleva yhteistyö

Välittäjän tehtävän onnistumisen tärkein apu on kolmen sektorin yhteistyö. Siinä alueen kunnat (tai joissain tapauksissa kuntayhtymät), yritykset ja yhdistykset käyvät tasa-arvoisina kumppaneina läpi alueen tekemättömät työt ja palvelutarpeet sekä sopivat toimista tilanteen parantamiseksi. Yhdistyksistä mukana voivat olla esimerkiksi kyläyhdistykset, MLL, 4H, urheilu- ja kulttuuriseurat sekä muut kyseisellä alueella aktiivisesti toimivat yhdistykset. Yhteistyötä voidaan tehdä alueesta ja sen tarpeista ja luonteesta riippuen joko yhtenä

isompana tai useina pienempien alueiden (yksittäisten kuntien tai jopa kunnanosien) ryhminä. Alueiden maantieteellinen laajuus, asukastiheys ja asukasmäärä määräävät yhteistyöalueen koon.

Kolmen sektorin yhteistyöhön pyydetään mukaan yksityisen sektorin, kunnan ja kolmannen sektorin edustus koostuen seudullisesta kyläasiamiehestä, Leader-toimintaryhmän edustajasta ja tarpeelliseksi katsotuista muista alueellisista tai paikallisista yhdistyksistä). Kolmen sektorin neuvottelun yhtenä tärkeimmistä lähtökohdista on tasa-arvoisuus ja luottamus. Aloitteentekijä kolmen sektorin yhteistyön muodostamiseksi on seudullinen kyläasiamies valtakunnallisella taustatuella.

Yhteistyön ideana on selvittää ne alueella olevat maaseudun pienet työt, jotka ovat kunnassa vaarassa tai joiden hoitaminen on ongelmallista. Asiat voivat vaihdella kunnittain, mutta ne löytyvät keskustelemalla. Keskustelun pohjana voivat olla esimerkiksi kyläsuunnitelmat. Ajatuksena on, että kunnan tai yrityksen ei tarvitse olla yksin, vaan ratkaisutapaa voidaan pohtia yhdessä. Tarkoituksena on sopia kunkin osapuolen tehtävät, hahmottaa jokaisen ”oma tontti” ja laatia kolmen tahon välisiä sopimuksia. Kolmen sektorin yhteistyö ei ole kertaluontoista, vaan jatkuvaa vuorovaikutusta.

6.4 Paikalliset palveluntuottajat

Palvelut tuotetaan sopimuksellisuudessa paikallisesti. Palveluntarjoajana voi toimia joko yksittäinen asukas, yhdistys, osuuskunta tai muu yritys. Usein palvelun tarjoaja liikkuu alueella siten, että palvelu tuodaan käyttäjän luo. Tämä helpottaa palveluntarvitsijan arkea ja edistää kestävä kehitystä. Esimerkiksi maatilan emäntä voi vaikkapa osuuskunnan kautta hankkia lisäansiota siivoamalla lähikyläien kotitalouksissa tai auttamalla kylänsä ikäihmisiä asioinnissa. Palveluja voi tarjota myös yksittäinen yrittäjä, kuten kyläisännöitsijä, jonka ansiot koostuvat useista tehtävistä samalla alueella. Tehtävät voivat olla kiinteistöjen korjaustöitä, maiseman- ja puutarhanhoitoa, tieisännöintiä tai kirjanpitoa.

Osuuskunnan alle voidaan koota usean alan osaajia, jotka toimivat osuuskunnassa joko koko- tai osa-aikaisesti. Yhdessä heidän on helpompi markkinoida osaamistaan, monipuolistaa palveluitaan ja koota riittäviä työkokonaisuuksia. Myös sosiaaliset yritykset voisivat toimia monialaisina palveluntarjoajina.

Osuuskunnan etu piilee siinä, että erilaiset palvelut ovat saatavissa yhdeltä luukulta ja sen palveluita on helppo markkinoida. Ruralia-instituutin Senet (Työtä ja palveluja yhteisötalouden verkostoilla) -hanke nosti esiin yhdistysten yhteisen osuuskunnan. Kyseessä on järjestöjen osuuskunta-

muotoinen verkosto, jonka avulla verkoston jäsenyhdistykset ovat eriyttäneet palvelutuotantonsa perinteisestä järjestötoiminnastaan. Järjestöjen kansalais- ja vapaaehtoistoiminta tapahtuu osuuskunnan ulkopuolella. Yhdistysten yhteinen osuuskunta toimii kustannustehokkaasti, koska markkinointi, koulutus ja palvelujen organisointi voidaan keskittää. Toisaalta kunkin yhdistyksen erityisosaamisen hyödyntäminen tuo moniammatillista osaamista osuuskuntaan, mikä taas helpottaa muun muassa kuntien tarpeisiin ja tarjouskilpailuihin vastaamista. Asiakas saa palvelua ”yhdeksi luukulta”. Samat edut koskevat yksittäisten ihmisten perustamaa palveluosuuskuntaa verrattuna yksin toimimiseen. (Piispa-Hakala & Kuva 2008: 20–21.)

Yhdistys voi huolehtia alueensa liikuntapaikoista tai järjestää harrastustoimintaa. Kunnalle tämänkaltainen järjestely voi olla edullinen, mutta yhdistykselle kunnalta saatu palkio on usein merkittävä. Yhdistys voi tarjota palveluja myös ammattimaisesti ja esimerkiksi kunnan iltapäiväkerhotoiminta voi olla yhdistyksen järjestämää. Yhdistykset voivat tarjota palveluita yhteistyössä perustamalla yhteisen yhdistyksen tai osuuskunnan, joka neuvottelee sopimukset tilaajien kanssa ja toimii yhdistysten yhteisenä kanavana asiakkaaseen päin koordinoitujen tehtävien ja luoden niistä järjeviä kokonaisuuksia. Näin toimivat esimerkiksi Someron Liikunta ja Kulttuuri ry:t.

Yhdistysten yhdessä tarjoamat palvelut on luontevinta tarjota paikallisten ja monialaisten toimijoiden kautta. Olenasta on toimia lähellä ihmistä. Kyläyhdistykset voivat muodostaa alueellisia yhteenliittyviä keskenään ja ottaa mukaan toimintaan alueen muita yhdistyksiä, kuten 4H-yhdistyksiä. Erillisten yhdistysten ei tarvitse lopettaa toimintaansa, vaan ne voivat asettua omina yksiköinä isomman katto-organisaation alle hoitaen tietyt asiat yhteistyössä. Esimerkiksi yhteinen toimitila parantaa järjestöjen toimintaedellytyksiä. Myös yhdistysten tukipalvelutoiminta, kuten hallinnolliset ja juridiset tehtävät, voidaan hoitaa yhdessä, jolloin kaikki järjestöt hyötyvät niistä ja tehtävien päällekkäisyys vähenee.

Jos palveluntarjoaja toimii tavallisen osuuskunnan, yhdistysten muodostaman osuuskunnan tai yhdistyksen alla, voi ”katto-organisaatio” hoitaa tiettyjä sopimuksellisuutta edistäviä tehtäviä. Niitä ovat:

- kysynnän ja tarjonnan saattaminen yhteen, tarjonnan luominen sekä työntekijöiden etsiminen yhdessä välittäjän kanssa
- työtehtävien yhdistäminen osa- tai kokopäivätoimiksi töiksi työntekijän toiveiden ja osaamisen mukaan
- hintaneuvottelut tilaajan kanssa ja yhteisen hintatason

määrittelemine esimerkiksi nuorten tekemälle työlle

- asiakkaiden tiedusteluihin vastaaminen ja palvelun tarjoaminen
- markkinointi (esimerkiksi internetsivujen kautta)
- työntekijöiden palkkaus ja palkan/palkkioiden maksu heille
- yrityshautomona toimiminen
- neuvottelut kolmen sektorin yhteistyön osapuolena.

6.5 Valtakunnallinen tuki

Valtakunnan tasolla SYTY, YTR ja Maaseutuverkostoyksikkö tarjoavat toiminnalle tukea ja yhtenäisyyttä. Aluksi sopimuksellisuutta edistetään YTR:n sopimuksellisuusteemaryhmän tukemalla mobilisointikiertueella. Myöhemmin käytännön toiminta laajenee pääasiassa kyläasiamiesten voimin. YTR:n sopimuksellisuusteemaryhmä ajaa 55 seudullisen kyläasiamiehen verkoston luomista. SYTY puolestaan tiedottaa asiasta kyläasiamiehiä ja esittää heille ryhtymistä toiminnan alkuunpanijoiksi eli välittäjiksi. Teemaryhmä tiedottaa sopimuksellisuudesta laajasti. Lisäksi se toimii poliittisena selkänäjänä sopimuksellisuuden edistämiseksi.

Välittäjäorganisaatioita ja paikallisia palveluntuottajia tuetaan koulutuksella. Eri puolella Suomea järjestetään ensiksi (vuosina 2009–2010) välittäjäorganisaationa toimimisen mobilisointitapahtumia. Niissä autetaan paikallistoimijoita sopimuksellisen toiminnan ja sitä tukevan rakenteen luomisessa. Mobilisointitapahtumien koulutus sisältää tietoa sopimuksellisuuden hyödyistä ja antaa mallin sopimuksellisuuden edistämiseen. Tapahtumissa kerrotaan myös vaihtoehtoisista palveluntuottamisen tavoista, kuten osuuskunnista, yrityksistä ja yhdistyksistä sekä tarjotaan tietoa palveluntarjoajille siitä, mitä käytännön asioita heidän tulisi työssään tietää. Mobilisointikiertueen päärahoittajana toimivan YTR:n lisäksi rahoittamiseen osallistuvat Maaseutuverkostoyksikkö sekä Maaseudun Sivistysliitto. Sopimuksellisuus- ja välittäjäorganisaatiotoiminnan luomiseksi mobilisointi kohdistetaan nykyisille kyläasiamiehille, toimintaryhmille, kuntaviranomaisille, maaseutututkijoille, maaseutuyrittäjille ja maakuntien liitoille sekä kolmannen sektorin edustajille paikallistasolta alkaen.

Koulutusta tarvitaan jatkossakin. Lähivuotiksi (vuodesta 2010 alkaen) suunnitellaan laaja koulutus- ja käynnistyskokonaisuus, joka sisältää tietoa yritysmuodoista, työllistämisen lainsäädännöstä, veroasioista, sopimuksista, kilpailuttamisesta ja rahoituksesta. Myös maakunnalliset kylien yhteenliittymät ja kyläasiamiehet, joilla monella on jo kokemusta sopimuksellisuudesta, toimivat konsulttoijina ja neuvonantajina seudullisille kyläasiamiehille. Laajasta koulutus- ja käynnistysprosessista vastaavat YTR, SYTY, Maaseutuverkostoyksikkö ja MSL.

6.6 Prosessi

Sopimuksellisuus on prosessi, joka alkaa havaitusta palvelutarpeesta ja päättyy käytännön yhteistyöhön. Tavallisesti välittäjä havainnoi tarpeita tai auttaa niiden havainnoinnissa esimerkiksi kyselyin tai haastatteluin. Sen jälkeen etsitään sopivat sopimuskumppanit, jotka pystyvät vastaamaan kyseiseen tarpeeseen järjestämällä, tuottamalla tai rahoittamalla palvelun. Rahoittajan ei tarvitse olla palvelun tilaaja, jos kansallisia tukia palvelun tuottamiseksi on saatavilla. Julkiset tuet, kuten kotitalousvähennys, voivat olla myös merkittäviä palvelun osarahoittajina. Kumppanien löytymisen jälkeen niiden välille luodaan molempia osapuolia tyydyttävä sopimus. Sopimus voi olla joko kirjallinen tai suullinen, mutta oleellista on sen perustuminen osapuolten väliseen korkeaan luottamukseen. Sopimuksellisuudessa sopimuskumppanuus ei läheskään aina perustu pelkästään osapuolten talo-

udelliseen eduntavoitteluun, vaan myös halukkuuteen saada jokin palvelu toimimaan alueella. Välittäjäorganisaatio toimii tarvittaessa neuvonantajana ja osapuolten etujen neutraalina valvojana.

Sopimuksellisuutta ja välittäjäorganisaatiotoimintaa on kehitetty vuosien aikana ja niiden on havaittu toimivan. Sopimuksellisuuden avulla on esimerkiksi Kyrönmaalla luotu uusia maisemanhoito-, siivous- ja päivähoitopalveluja. Palveluille on löydetty sopimuksellisuuden avulla niin tekijät, tilaajat kuin maksajatkin ja samalla on luotu uusia työpaikkoja. Huomionarvoista on ollut se, että uudet palvelut on tuotettu ilman hankerahaa. Etenkin kylätoimijat ovat olleet kiinnostuneita sopimuksellisuudesta, mutta se on kirjattu myös monien Leader-toimintaryhmien toimintasuunnitelmiin.

7. Strategian toteuttaminen

Strategian toteuttamissuunnitelmassa kerrotaan, mitä sopimuksellisuuden edistämiseksi tulisi tehdä, keiden tulisi olla keskeisiä toimijoita etenkin välittäjyydessä, mitä resursseja toiminnan edistämiseen käytetään ja millä aikataululla toimitaan. Ensimmäiseksi valitaan alkuvaiheen painopistealueet. Toteuttamissuunnitelmaa voidaan ja pitääkin päivittää säännöllisesti asioiden edetessä ja toimintaympäristön muuttuessa.

7.1 Toiminnan painopistealueet

Sopimuksellisuutta voidaan soveltaa alalle kuin alalle, mutta tietyt toimialat ovat kuitenkin herättäneet muita enemmän kiinnostusta. Kuntakeskusten karatessa yhä kauemmaksi kyläen asukkaat huolestuvat lähipalveluistaan. Myös ympäristönhoito ja siihen liittyvät arvot ovat nousseet vahvasti esiin. Hoidettu ympäristö tuo viihtyisyyttä ja mahdollisesti uusia asukkaita tai matkailijoita.

Sopimuksellisuus voi ulottua tulevaisuudessa monelle muulekin toimialalle, mutta alkuvaiheessa on toiminnan tehokkaan levittämisen takia järkevää keskittyä ympäristönhoitoon sekä hoiva- ja hyvinvointipalveluihin. Kun sopimuksellisuus on saatu niissä toimimaan, on niiden kokemusten pohjalta helpompaa levittää toimintatapaa myös muille toimialoille.

7.1.1 Ympäristönhoito²

Ympäristökysymykset ovat alun alkaen olleet sopimuksellisuuden ydintoimialaa. Esimerkiksi Ranskan maaseutuosopimusjärjestelmässä kyse on nimenomaan sopimuksien teosta julkisen sektorin ja maanviljelijöiden kesken ympäristön hoidon edistämiseksi. Sopimuksellisuudella tulee luonto- ja maisemapalveluissa edistää maaseudun elinvoimaisuutta. Toiminnot ovat paikallisia ja työt voivat olla hyvin monenlaisia. Työt kohdistuvat arkimaisemaan ja päivittäiseen asuin-, koulu-, elinkeino- ja vapaa-ajan ympäristöön. Hoidetulla maisemalla ja luonnolla virkistyspalveluineen on suuri merkitys maaseudun viihtyisyydelle, vetovoimaisuudelle ja elinkeinoille, erityisesti matkailulle. Luonnon ja maiseman hoitoon ja käyttöön liittyviä palveluja tarjoava yrittäjyys tuo uusia ratkaisuja alan tarpeisiin ja samalla lisää pää- ja sivutoimisia elinkeinomahdollisuuksia maaseudulle.

Ympäristöhoidossa on paljon tilaa sopimuksellisuudelle. Maaseutuyrittäjillä on usein hoitotoihin liittyvää osaamista ja koneita. Lisäksi heillä on tarvetta monipuolistaa palvelujaan

voidakseen vahvistaa toimintansa ympärivuotisuutta. Palveluita tarjoavat luonto- ja maisemapalveluyritysten lisäksi muun muassa julkiset palvelun tuottajat kuten kunnat, alueelliset ympäristökeskukset ja Museovirasto sekä Metsähallitus, metsäkeskukset, metsänhoitoyhdistykset ja muut yhdistykset (Rutanen & Matila 2008). Vesistönnostushankkeiden rahoittajia ja toteuttajia puolestaan ovat ympäristöhallinto, kunnat, TE-keskukset, osakaskunnat, kalastusalueet, suojele- ja kyläyhdistykset sekä muut ranta-alueiden yhteenliittymät (Reunanen 2007). Julkinen rahoittaja voi olla valtio, kunta tai yleishyödyllinen yhteisö. Rahoittajilla on valmiita sopimuskäytäntöjä ja uusiin rahoituskohteisiin tarvitaan omat sopimuskäytännöt. Jo toimivia sopimuksellisia järjestelmiä ovat perinnebiotooppien hoitoon saatava avustus, vapaaehtoinen metsän suojele sekä virkistysarvokauppa. Niitä tulisi kuitenkin vielä vahvistaa ja luoda samantapaisia järjestelyjä uusille aloille tai uusien toimijoiden mukaantulo mahdollistaen. Erilaiset sopimuskäytännöt pitäisi tuotteistaa ja selvittää kunkin käytännön toimijoiden roolit ja se, miten rahoitus ja vastikkeellinen työ liikkuvat. Tämä selvitys kannattaa tehdä teemaryhmien yhteisenä työnä.

Luonto- ja maisemapalveluita ostavia asiakkaita ovat kunnat ja seurakunnat, tiehallinto ja tiekunnat, voimayhtiöt, alueelliset ympäristökeskukset, Museovirasto, Metsähallitus, metsäkeskukset, metsänhoitoyhdistykset, maanviljelijät ja metsänomistajat, (matkailualan) yritykset, kyläyhdistykset ja muut maaseudun yhdistykset, yksityiset ihmiset sekä hankkeet. Ikääntyneet, kaupungistuneet tai omaa vapaa-aikaansa arvostavat yksittäiset ihmiset ja kotitaloudet ovat lähitulevaisuudessa nykyistä enemmän kiinnostuneita ostamaan luonto- ja maisemapalveluita. (Rutanen & Matila 2008.)

Sopimuksellisuuteen sisältyvät ympäristöhoidolliset hankkeet vaihtelevat runsaasti kustannusten, laajuuden ja hankkeeseen sitoutuneiden maanomistajien lukumäärän mukaan. Osa hankkeista on pienialaisia ja kohdistuu vain yhden maanomistajan alueelle. Osa voi olla hyvinkin laaja-alaisia, jolloin hankkeen käynnistämisestä ja toteutuksesta päättävät kerralla kymmenet, jopa sadat maanomistajat. Tarvitaankin uudenlaisia toimintamalleja välittäjäorganisaation ja maanomistajien yhteistyölle ja sitoutumiselle. Esimerkkinä ja toimintamallina ympäristöhoidollisten hankkeiden sopimuksellisuuden kehittämiseen voidaan hyödyntää kestävä metsätalouden rahoituslain (Kemera) toimintatapaa. Laki on tarkoitettu metsätöiden suunnitteluun, toteutukseen ja hallinnointiin yksityismaila. Valtio rahoittaa Kemera-hankkeen suunnittelu-, työnjohdo-, toteutus- ja toteutusselvityksen laadinnan kustannuksista osan tai joskus jopa kaiken. Kemera-hankkeet kiinnostavat välittäjäorganisaatioita, koska valtio tukee rahallisesti osittain tai kokonaan välittäjäorganisaation Kemera-hankkeessa tehtyä työtä. (Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio 2005.)

2 Tämä luku on kirjoitettu yhdessä YTR:n luonto- ja maisemapalveluteemaryhmän kanssa.

Ympäristöhoidossa on runsaasti paikallisia mahdollisuuksia työpaikkojen syntymiselle metsien, peltomaisemien ja vesistöjen hoidossa, kunhan töitä kootaan sopimuksellisuuden keinoin tarpeeksi laajoiksi kokonaisuuksiksi. Sopimuksellisia järjestelyjä voidaan luoda esimerkiksi maanomistajien, matkailuyrittäjien, asukkaiden ja yrittäjien välillä. Maiseman ja ympäristön hoidossa on luontevaa luoda sopimuksia myös valtion ja yksityishenkilöiden välille. Suomen Kylätoiminta ry on esimerkiksi esittänyt kylätoiminnan ja Leaderin valtakunnallisessa ohjelmassaan sopimusmenettelyä, jossa kyläyhdistykset voisivat solmia sopimuksia kylämaisemanhoitotöiden tekemisestä korvausta vastaan julkisten organisaatioiden, kuten kuntien, ympäristökeskusten tai Tiehallinnon kanssa (Suomen Kylätoiminta ry 2008).

Työt vaihtelevat paikallisesti paljonkin. Yleisimpiä töitä lienevät vesi- ja maa-alueiden kunnostus, kylämiljöön maisema- ja viheralueiden hoito sekä virkistyskäytön kohteet ja rakenteet. Luonnonhoitopalveluihin kuuluvat lähinnä perinnebiotooppien ja rakennettujen perinnemaisemien kunnostus- ja hoitotyöt, metsien ja soiden luonnonhoitotyöt, vesistöjen ja kalakantojen hoitotyöt, vesiensuojelutyöt sekä rantojen ja rantaniittyjen raivaustyöt, niitto ja laidunnus. Maisemanhoitopalveluihin puolestaan kuuluvat muun muassa kuntien ja taajamien viheralueiden hoitotyöt, liikenneympäristöjen viheralueiden hoito, ranta-alueiden siivous ja näkymien avaaminen sekä maisemointityöt. Luonnon käyttöön liittyviä palveluja ovat retkeily- ja virkistyskohteiden työt, liikunta- paikkojen perustaminen ja hoito, tieisännöinti ja yksityisteiden kunnossapitotyöt, kiinteistöjen ja tonttien huolto- ja kunnostustyöt, sähkölinjojen raivaus, puunkorjuu erityiskohteilla, energiapuun ja luonnonmateriaalien keruu sekä riistanhoitotyöt. Näitä töitä jää tekemättä muun muassa siksi, että tilaajien on nykyään varmistettava työntekijän riittävä osaaminen ja ammattitaitovaatimukset. Tällöin työteko vaikkapa talkoilla on tilaajalle liian riskialtista. Siksi sopimuksellisuuden suuntana on kehittää ammattitaitoista yrittäjyyttä. Tästä syystä sopimuksellisuudessa pitää työt, tehtävät ja toiminnot tuotteistaa palveluiksi, joita on helppo ostaa, välittää, myydä ja tuottaa. Lisäksi luonto- ja maisemapalveluihin liittyvät työt monipuolisine osaamisvaatimuksineen vaativat uuden ammattikunnan, ammattitaitoiset luonto- ja maisemapalveluyrittäjät. (Rutanen & Matila 2008.)

Luonto- ja maisemapalvelutyöt sekä maa- ja metsätalouden töistä on yleensä sidoksissa tiettyyn vuodenaikaan. Yrittäjät ja työntekijät kuitenkin tavoittelevat ympärivuotisuutta. Maiseman avaaminen, virkistyskäyttörakenteiden rakentaminen ja eräät ennallistamistyöt voidaan tehdä myös talvella, muutoin työt edellyttävät lumetonta aikaa tai kesäkautta. Yhtenä ajatuksena on sopimuksellisuuden periaatteiden mukaisesti rytmittää vuotuinen työskentely ja hyödyntää eri toimialo-

jen töiden kausivaihtelu ja tasata siten töitä ympäri vuoden. Luonto- ja maisemapalvelujen teemaryhmän yhtenä tehtävänä onkin selvittää koulutettujen maisemanhoitoyrittäjien ympärivuotinen työllistyminen oman alan ja muiden toimialojen töihin. (Rutanen & Matila 2008.)

Luonto- ja maisemapalvelujen sopimuksia luonnehtivat maanomistajalähtöisyys, vapaaehtoisuus, avoimuus, läpinäkyvyys, joustavuus sekä kestävyys. Sopimusten sisältämät työt ja palvelut kohdistuvat yleensä maahan tai veteen. Sopimusten laatimisen periaatteista pitää sopia erikseen: Ovatko sopimukset kirjallisia vai suullisia, määräaikaista vai jatkuvia ja yksilöidääkö sopimukseen kuuluva maa- tai vesiala kartalle? Ovatko sopijaosapuolina maa-alueen omistaja ja palvelun rahoittaja, ostaja tai välittäjäorganisaatio vai joku muu? Sopimukset perustuvat sopimusjuridiikkaan. Jos maanomistaja saa sopimuksen perusteella rahallista korvausta, on se hänelle veronalaista maatalouden tuloa MVL 2 §:n nojalla ja hintaan lisätään arvonlisävero. Verottomuudesta valtio voi säätää erikseen.

Hankerahoitus mahdollistaa monien erilaisten toimijoiden osallistumisen luonnon- ja maisemanhoitoon, mutta käytännössä tarvitaan välittäjäorganisaatioita, jotka kokoavat rahoituksen, osaavat tekijät ja tekemättömät työt sekä organisoivat toteutuksen, saattavat asiakkaat ja töiden toteuttajat yhteen sekä järjestävät alan neuvontaa ja koulutusta. (Rutanen & Matila 2008.) Luonto- ja maisemapalveluissa välittäjäorganisaation roolina on:

- tehdä tai teettää työ maanomistajan luvalla
- maksaa palkka työntekijälleen tai laskun perusteella työn suorittajalle
- vastata työnantajan velvoitteista ja työn laadusta
- hoitaa työhön kohdistuva kirjanpito
- laskuttaa työ rahoittajalta tai palvelunostajalta
- toimia hankemaailmassa hakijana ja hallinnoijana.

Sopimuksellisuuteen kuuluvat myös modernit, virtuaaliset ratkaisut. Tässä esimerkkinä on internetissä oleva Metsään Palstat -markkinapaikka, jossa metsänomistajat voivat kilpailuttaa taimikonhoito- ja muita metsätöitä. Tällaisia sähköisiä palveluja voidaan käyttää välittäjäorganisaation apuna.

Luonto- ja maisemapalvelut -teemaryhmän maaseutupoliittiseen kokonaisuohjelmaan 2009–2013 tekemässä esityksessä sanotaan: ”Metsänhoitosuunnitelmiin sisällytetään toteutuksen vaihtoehtoja, taloudellisia laskelmia ja uudenlaisia sopimuskäytäntöjä (maanomistajat, MMM, metsäkeskukset, kyläyhdistykset, matkailuyrittäjät)”. Esityksessä tarkoitetaan seuraavia sopimuskäytäntöjä, joista neljä on kokonaan uusia ja yksi hyödyntää nykykäytäntöä.

- 1) Ulkoiluarvokaupassa kunta myy omistamansa virkistysmetsän, sijoittaa saadut rahat ja ostaa tarvitsemansa ulkoiluarvot tuottajalta eli yksityiseltä metsänomistajalta, joka korvausta vastaan muun muassa ylläpitää polkuja ja kuljettaa hakkuutähteet pois. Tässä uudenlaisessa sopimuskäytännössä kunnan virkistysmetsäarvojen tuottaminen ulkoistetaan siten, että kunta voi saada virkistysarvot yksityiseltä edullisemmin kuin omana tuotantona. (Nummi 2008: 72.)
- 2) Luontomatkailun kehittämisalueella tarvitaan yksittäisten sopimusten sijaan laajempia toiminta- ja rahoitusmalleja, joiden puitteissa yksityismaiden matkailukäytöstä voidaan sopia pitkäkestoisesti siten, että luontomatkailun yritystoiminnan kehittäminen on mahdollista. Rahoituksellisesti korvauskäytäntö voi perustua luontopalveluyrittäjien palveluiden hintaan sisällytettävään kehittämismaksuun. Maisema- ja virkistysalueiden käyttäjät määrittäisivät heille arvokkaat kohteet, minkä jälkeen maanomistajat tarjoaisivat vapaaehtoisesti maalueitaan matkailu- ja virkistyskäyttöön. Metsänhoitotavat voidaan toteuttaa kullekin kohteelle sopivimmalla tavalla. (Temisevä, Tyrväinen & Ovaskainen 2008.)
- 3) Valtion budjettiin sisällytetään uusi rahoitusinstrumentti maaseudun paikallisiin luonnon- ja maisemanhoitotöihin. VM ja STM käynnistävät hankkeen, jossa luodaan uusi rahoitusjärjestelmä sopimuskäytäntöineen. Hanke pilotoidaan ja otetaan käyttöön 2014.
- 4) Arvioidaan, miten vuonna 2009 käynnistävän Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman maaseutuvaikutukset toteutuvat. Rahoitus vuoteen 2012 saakka kohdistuu metsäluonnon hoidon edistämiseen ja luonnonsojelualueiden ennallistamiseen. Tietoa tarvitaan siitä, voitaisiinko METSO:n hyvää toimintatapaa sopimuskäytäntöineen soveltaa uudella rahoituksella maaseudun paikallisiin toimiin.
- 5) Selvitetään Kemera-rahoituksen ja muiden rahoitusten mahdollisuuksia koota yhteen laajoja hankekokonaisuuksia. Yksityismetsänomistaja voi saada valtion rahoitustukea Kemeran perusteella arvokkaiden elinympäristöjen säästämiseen ja metsäluonnonhoitoon, kuten usean tilan alueelle ulottuvien tärkeiden elinympäristöjen hoito- ja kunnostustöihin ja metsäojitusalueen ennallistamiseen luonnonarvoiltaan tärkeällä alueella. Useiden rahoittajien sitouttaminen ja yhteishankkeiden kokoaminen olisi välittäjäorganisaatiolle selkeä tehtäväkenttä.

7.1.2 Hoiva- ja hyvinvointipalvelut³

Paikallisen päätöksenteon lisääntyminen muun muassa kunta- ja palvelurakennemuutosten seurauksena mahdollistaa

palvelujen tuottamisen alueen vahvuuksien ja tarpeiden pohjalta. Asiakkaan kannalta parhaaseen tulokseen päästään, kun palvelutarpeen arviointi, päätöksenteko ja palvelujen tarjoaminen tapahtuvat kokonaisvaltaisesti ja lähellä asiakasta. Läheisyyden periaate hämärtyy, jos palvelut suunnitellaan ja tuotetaan isoissa yksiköissä ja maantieteellisesti keskitysty. Sopimuksellisuuden menetelmä mahdollistaa toimimisen lähellä asiakasta ja usein myös lähellä palvelujen tuottajaa. Sopimuksellisuudessa paikalliset olosuhteet tunteva välittäjätaho saattaa yhteen avun tarvitsijan ja tekijän. Lisäksi välittäjäorganisaation tavoitteena on kannustaa yrittäjäiksi aikovia muun muassa kokoamalla maaseudun pieniä töitä yhteen.

Sopimuksellisuuskierroilla tuli esille, että maaseudulla on kysyntää pienille hoiva-alan töille. Hyvinvointipalvelujen teemaryhmässä käydyn (8.12.2008) keskustelun lopputulema oli samansuuntainen. Ikääntyvät ja ikäihmiset maaseudulla ovat usein varsin yksin ja kokevat turvattomuuden tunnetta eikä apu ole välttämättä lähellä. Yksinäisyys ja turvattomuus voivat altistaa ennenaikaiselle laitospalvelujen tarpeelle, mikä ei ole palvelupolitiikan tavoite eikä ikäihmisten etu. Laitoshoidon on kustannuksiltaan kallista eikä välttämättä tarkoituksenmukaista, mikäli kotona asumista voidaan erilaisin palveluin tukea. Hoiva- ja hyvinvointipalveluissa on mahdollisuuksia etenkin yrittäjien tai yhdistysten ja yksityisten asukkaiden välisiin sekä kunnan ja yrittäjän välisiin sopimuksiin.

Sopimuksellisuudelle sopivia tehtäviä ovat esimerkiksi lasten iltapäivähoito, kotien siivouspalvelut, vanhusten kotihoito, vanhusten pienkodit, asiointipalvelut, asiointiliikenne ja liikuntapalvelut. Maaseudulla on erityisesti pulaa konkreettisten töiden, kuten fyysisen ja sosiaalisen työn yleisihmisistä, niin sanotuista ”talkkareista”. Työtehtävät ovat vaihtelevia: talon ja saunan lämmitys, lumenluonti, ulkoiluttaminen, yksinäisyyden ja turvattomuuden lievittäminen, saattaminen ja asiointiapu. Näissä ei yleensä vaadita erikoisosaamista, mutta joissakin vaaditaan inhimillistä asiakkaan palvelutarpeiden näkemistä. Yleispalvelut paikkaavat julkisen sektorin tarjontaan jääviä palveluaukkoja ja ovat luonteeltaan terveystä ja toimintakykyä tukevia palveluita, joilla torjutaan syrjäytymistä, yksinäisyyttä, turvattomuuden tunnetta ja tapaturmia.

Hyvinvointipalvelujen teemaryhmässä ovat nousseet esille lisäksi maaseudun turvallisuusratkaisut (muun muassa päivystyksen järjestäminen) ja ruoka- tai ateriapalvelu. Nämä alat vaativat tulevaisuudessa paikallisyhteisöiltä nykyistä suurempaa vastuunottoa ja tarjoavat uusia mahdollisuuksia työhön ja toimeentuloon.

Palveluille on tarvetta, mutta olennaista on, kuka palvelut maksaa. Ikäihmisten eläketaso on usein alhainen, joten se

³ Tämä luku on kirjoitettu yhdessä YTR:n hyvinvointipalvelujen teemaryhmän kanssa.

ei riitä maksullisiin palveluihin. He eivät ole kovin halukkaita maksamaan palveluista, jotka he odottavat saavansa kunnalta ilman vastiketta. Tällä hetkellä maaseudulla asuvien ikäihmisten maksukyky on heikko. Tässä on selkeä ristiriita tarpeiden, maksukyvyyn ja palvelujen markkinahinnoittelun välillä. Palveluista on kuitenkin perittävä markkinahinta, mikäli maaseudulle halutaan perustaa kestävää liiketoimintaa.

Maaseudun väestön palvelujen tarpeisiin vastaaminen edellyttää monialapalvelujen kehittämistä. Näitä ovat esimerkiksi yhteisötalonmiehet, asiointiliikennesovellukset, liikkuvat monialapalvelut ja palvelupäivät kylillä. Palveluja on tärkeä toteuttaa sektorien ja ammattikuntien raja-aidat ylittäen. On viitteitä siitä, että edellinen ei ole mahdollista suurissa organisaatioissa, suurissa yksiköissä ja massatuotannon palveluissa. Pieni yksikkö ja pienet työt voivat olla tässä suhteessa joustavia. Välittäjäorganisaation asiantuntemuksen avulla tuotteet voidaan mahdollisesti räätälöidä toteutettavaksi moniammatillisesti ja sektorirajat ylittäen. Silloin asiakas saa tarvitsemansa palvelut tarpeiden mukaan räätälöitynä, kokonaisuutena tuotteena; ei kokoelmana erillisiä töitä.

Hyvinvointipalvelujen teemaryhmä on keskustellut kuntien roolista sopimuksellisuudessa. Kunta voi olla sopimuksen osapuoli, kuten tilaaja-tuottajamallissa. Kunnalla on välillisesti tärkeä rooli palvelustrategian laatijana. Palvelustrategiassa määritellään, miten kunnan asukkaiden tarvitsemat palvelut turvataan. Strategiassa määritellään myös se, millä tavoin ennalta ehkäisevä ja terveyttä edistävä toiminta resursoidaan ja järjestetään. Strategia selkeyttää kuntatasolla sitä, kuka tuottaa palvelut: kunta, yritykset vai kolmas sektori. Keskustelussa tuli ilmi, että kunnat eivät välttämättä ole valmiita rahoittamaan sopimuksellisuuden kehittämistä yli sosiaali- ja terveysbudjetin. Näin on erityisesti, jos sopimuksellisuus nähdään rinnakkaisena systeeminä, joka mutkistaa nykyisiä käytäntöjä.

Sopimuksessa on mainittava selkeästi vastuut ja oikeudet kaikkien osapuolten kesken. Sopimuksilta vaadittava sisältö määrittää sen, lisätäänkö näin byrokratiaa entisestään. On tarkoin mietittävä, minkälaisia sopimuksia tarvitaan ja tarvitaanko ylipäänsä uusia sopimuksia.

Kyläpalvelukeskus voi sijaita esimerkiksi kyläkaupan, koulun tai kylätalon yhteydessä. Kyläpalvelukeskus toimii sekä kylän yhteisenä kokoontumistilana että paikkana, mihin sijoittuu eri toimijoiden (julkinen, yksityinen ja kolmas sektori) järjestämiä palveluja. Kyläpalvelukeskuksista on haettu kansainvälisiä kokemuksia muun muassa Ruotsista ja Skotlannista. Samoin Suomessa on ollut aiheeseen liittyviä projekteja. Malleja on olemassa yhdistys-, osuuskunta- ja osakeyhtiöpohjaisista palvelukeskuksista. Sosiaalinen yritys on yksi mahdolli-

suus toteuttaa palvelukeskustoimintaa. Sosiaalisen yrityksen statuksella toimiva kyläkauppa tai muu yritys voi luoda edellytykset monimuotoiselle kyläpalvelukeskukselle, joka tarjoaa erilaisia palveluja sekä ympärivuotisille asukkaille että vapaa-ajan asukkaille. Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa 2009–2013 esitetään, että palvelujen pirstoutumisen ja etääntymisen haittojen vähentämiseksi lisätään henkilökohtaisia neuvontapalveluita maaseudulla. Esimerkkinä tästä on kiertävä palveluohjaaja. Kyläkeskus on palveluohjaajalle luonnollinen paikka toimia. Palveluohjaajalla voisikin ehkä olla rooli sopimuksellisuudessa. Olennaista kuitenkin on, että välittäjä tuntee paikalliset olosuhteet ja ihmiset. Hän voi tätä taustaa vasten olla esimerkiksi kyläisäntä ja -emäntä tai paikallisen Leader-ryhmän työntekijä.

7.1.3 Kansalaisyhteiskunnan vahvistuva rooli⁴

Maaseudulla toimiviin järjestöihin yhteiskunnan rakenteiden viimeaikaisilla muutoksilla on suuri vaikutus. Palvelutuotannossa tarvitaan entistä enemmän erilaisia vaihtoehtoja, ja ratkaisuja on etsittävä sekä julkisen, yksityisen että kolmannen sektorin tuottamista palveluista. Tämä kehitys johtaa ainakin osittain myös julkisen vallan ja järjestöjen välisen perinteisen roolijaon muutoksiin. Palvelurakenteen muutokset edellyttävät tulevana vuosina selviä ja poliittisesti haasteellisia linjauksia sekä kuntatasolla että valtionhallinnossa. Jos julkisen sektorin tuottamat palvelut vähenevät eikä yksityisiä palveluntarjoajia syystä tai toisesta ole, kolmannen sektorin palvelut ovat vaihtoehto.

Järjestötoiminnan muotojen ja tehtävien monipuolistuessa on tärkeää samalla korostaa perinteisen järjestötoiminnan merkitystä. Se vahvistaa yhteisöllisyyttä, ihmisten välistä kanssakäymistä, keskinäistä tukea ja sosiaalisia suhteita. Lisäksi järjestöt tarjoavat ihmisille mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa, eli ne ovat tärkeä osa kansalaisyhteiskuntaa ja demokratian tilaa ja kehitystä.

On yhdistyksiä, joiden rooli ja tehtävät säilyvät myös tulevana vuosina vapaaehtoisena harrastamisen, sosiaalisen kanssakäymisen tai yhteisen asian edistämisen areenana. Näiden perinteisemmin toimivien järjestöjen rinnalle on kehittämässä entistä enemmän sellaisia järjestöjä, jotka hakeutuvat yhteistyöhön julkisen sektorin ja yritysten kanssa palvelujen tuottajana ja myyjänä ja joilla on palveluksessaan myös entistä enemmän palkattua ammattihenkilökuntaa.

4 Tämä luku on kirjoitettu yhdessä YTR:n kansalaisjärjestöteemaryhmän kanssa.

Samalla on korostettava järjestötoiminnan erityispiirteitä eli esimerkiksi sitä, että myös kymmeniä työntekijöitä palkkaavassa ja palveluja myyvässä järjestössä vapaaehtoisten jäsenten panos ja sitoutuminen voi olla edelleen erittäin tärkeää sekä toimintaan osallistuvien ihmisten itsensä, toiminnan periaatteiden että myös toiminnan taloudellisen kannattavuuden kannalta. Toimiessaan jäsentensä ja paikallisyhteisön tarpeiden ja toiveiden edistäjänä järjestö tekee myös tärkeää yhteiskunnallista työtä riippumatta siitä, onko se ammatillinen kolmannen sektorin palvelutuottaja vai toimiiko se edelleen perinteisemmillä yhdistystoiminnan areenoilla. Molemmilla tavoilla toimessaan yhdistys voi toimia sopimuksellisuuden osapuolena, yleensä palveluntuottajana, mutta myös välittäjänä.

Kuntatasolla on siirtynyt monia tehtäviä järjestöjen hoidettavaksi, esimerkkinä pienten koululaisten iltapäivähoito tai liikuntapaikkojen ja urheilukenttien kunnossapito. Järjestöjen toiminta vapaa-ajan, liikunnan, kulttuurin, taiteen sekä lasten ja nuorison erilaisten harrastusmahdollisuuksien parissa on monissa kunnissa ratkaisevan tärkeää jo nyt. Niin ikään erilaisten potilasjärjestöjen tai sosiaali- ja terveysjärjestöjen tarjoamat palvelut, vertaistuki sekä muut toimintamuodot ovat paikallisella tasolla jo tällä hetkellä niin merkittäviä, että ilman niitä yhteiskuntamme ei kestäisi lisääntyvästä palvelutarpeesta aiheutuvaa kustannusrasitusta.

Kysymys siitä, miten palvelujen tuotanto rahoitetaan, on keskeisen tärkeä myös kolmannelle sektorille. Kuntien varat eivät tahdo riittää edes lakisääteisten tehtävien hoitamiseen, eikä apua ja palveluja tarvitsevilla asiakkailla ole useinkaan mahdollisuutta maksaa yksityisesti tuotetuista palveluista markkinahintaa, joka olisi kannattavan yritystoiminnan edellytys. Kolmannella sektorilla räätälöidäänkin usein paikallisia rahoitusratkaisuja yhdistäen työllistämistä, hankerahoitusta, kuntien avustuksia ja ostopalveluja, asiakasmaksuja ja vapaaehtoistyötä. Toisaalta palvelujen tuotanto määrällisesti ja lyhytkestoisin työllistämistä- ja hankevaroin kyseenalaistetaan laajasti, mikä lisää paineita uudenlaisten rahoitusmuotojen ja toimintatapojen löytämiseen. Sopimuksellisuus voi antaa välineitä tähän.

Palvelujen tuottamiseen ja myymiseen erikoistuvien järjestöjen toiminta lähestyy monilla tavoilla palveluja tuottavien yritysten toimintaa, eivätkä rajanvedot järjestö- ja yritystoiminnan sekä yleishyödyllisen toiminnan ja elinkeinotoiminnan välillä ole kovin selvät. Tästä kertoo muun muassa hankinta-, kilpailutus- ja verotussäädöksiin ja niiden tulkintoihin liittyvät vaikeat kysymykset, joiden on koettu hankaloittavan järjestöjen toimintaa. Viime vuosien kehitys kilpailu- ja verotussäädöksiin tulkinnoissa onkin johtanut siihen, että useiden etenkin suurempien järjestöjen palvelutoimintaa on muutettu osakeyhtiömuotoon.

EU:ssa on käynnistynyt keskustelu yleisiin taloudellisiin tarkoituksiin liittyvistä palveluista (nk. SGEI-palveluista, services of general economic interest), ja jäsenvaltioiden tehtävänä on määrittää, miten nämä taloudellisiin, sosiaalisiin tai alueellisiin tavoitteisiin liittyvät palvelut järjestetään. SGEI-palvelut eroavat tavallisista palveluista siten, että viranomaisten mielestä niitä tarvitaan, vaikka markkinoilla ei olekaan riittävästi kannusteita niiden tarjoamiseen. Velvoitteen täyttämiseen voi liittyä erityis- tai yksinoikeuksia tai erityisiä rahoitusjärjestelyjä. On selvitettävä, miten tätä käsiteltä, siihen läheisesti liittyviä muita käsitteitä (julkisen palvelun velvoite, yleishyödyllisyys, taloudelliset ja ei-taloudelliset palvelut) ja sitä koskevaa lainsäädäntöä voidaan määrittellä kansallisesti niin, että voidaan turvata maaseudun asukkaiden tarvitsemien palvelujen saatavuus. Tulee selvittää, onko maaseudun asukkaiden tarvitsemien palvelujen turvaamiseksi tarpeen ja mahdollista esimerkiksi säätää kolmannelle sektorille julkisen palvelun velvoitteisiin liittyviä tehtäviä. Samoin on selvitettävä, onko aiheellista määrittellä ne palvelut tai sektorit, joilla voivat toimia vain voittoa tavoittelemattomat palveluntuottajat.

Kolmannen sektorin palveluntuottajat odottavat julkisen vallan ja poliitikkojen linjauksia esimerkiksi siitä, mitkä palvelut julkinen sektori tuottaa itse, mitä palveluja ulkoistetaan ja kilpailutetaan, millä periaatteilla kilpailutukset ratkaistaan, sekä kuka maksaa ja paljonko. Näistä yhteiskunnan rakenteiden ja periaatteiden kannalta merkittävistä asioista tulisi keskustella samalla, kun puhutaan kolmannen sektorin roolin merkityksen kasvusta.

Suomessa tarvitaan yhteiskunnassa laajasti hyväksyttävissä ja omaksuttavissa oleva yhteisötalouden määritelmä, joka luo pohjan kolmannen sektorin erityispiirteiden ymmärtämiselle. Kolmatta sektoria ja järjestöjä pidetään liian usein vielä puuhastelijoina. Nyt tulisikin hyväksyä ja virallistaa kolmannen sektorin asema maaseudun palveluaukkojen täydentäjänä ja tasapuolisena sopimusosapuolena. Kolmannen sektorin kanssa tehtävä yhteistyö ei saisi jäädä vain talkootyön varaan tai yhdistystoiminnan yksipuoliseen hyödyntämiseen.

Kansalaisjärjestöjä voidaankin entistä vahvemmin hyödyntää palvelujen sopimuksellisuuteen perustuvassa tuotannossa maaseudulla. Järjestötoiminta kuitenkin kehittyi ihmisten kautta, ei yhteiskunnan tai poliitikkojen taholta asetettujen vaatimusten tai ulkoisen paineen alaisena. Siksi järjestöketään laajenevia tehtäviä ei voida säilyttää järjestöjen vastuulle, elleivät aloite ja halukkuus tarttua haasteellisempiin tehtäviin tule järjestötoimijoilta itseltään.

7.2 Sopimuksellisuuden rahoitus

7.2.1 Välittäjän toiminta

Sopimuksellisuuden valtavirtaistaminen ja sen toimintamuotojen vakiinnuttaminen edellyttävät pysyvää ulkopuolista rahoitusta. Sopimuksellisuuden hyödyt tekevät taloudellisen investoinnin kannattavaksi. Välittäjäorganisaatiotoimintaan on saatava pysyvä rahoitus kyläasiamiehille, sillä ilman heidän työpanostaan sopimuksellinen toiminta on liian sattumanvaraista. Julkiset varat ovat silti vain pieni osa sopimuksellisuuden kokonaisrahoituksesta.

Sopimuksellisuuden laajentaminen ja syventäminen on yksi tärkeimmistä syistä lisätä kylätoiminnan valtionapua. Ennen valtionavun saamista auttavat toimintaryhmien hankkeet toiminnan käynnistymistä, mutta sopimuksellisten käytäntöjen valtavirtaistamiseen ne eivät yksin riitä. Kun Leader toimintaryhmät hankkeistavat sopimuksellisuuden ja avustavat kolmen sektorin yhteistyön rakentamisessa, saadaan seudullinen kyläasiamiesverkosto käyntiin. Pitkällä tähtäimellä välittäjäorganisaatio voi ottaa välitystyöstään ja neuvonnastaan pienen provision, mutta välitystoiminnan koko rahoitusta ei tämän varaan voi laskea. Lisäksi kyläasiamiehen työparina voi toimia työ- ja elinkeinotoimiston virkailija. Hänen työhönsä ei tarvita lisäresursseja, sillä kyse on yhden työhallinnon virkailijan työpanoksen siirtämisestä toimintaryhmän tiloihin. Tämä edellyttää sopimusta työhallinnon ja toimintaryhmän välillä. Asiaa voidaan aluksi kokeilla muutaman paikallisen toimintaryhmän alueella toteutettavalla hankkeella, jossa selvitetään työparin työskentelyä pienten töiden organisoinnin edistämiseksi.

7.2.2 Palveluiden rahoitus

Sopimuksellisten palveluiden tuottaminen tapahtuu pääosin ”tilaaja maksaa” -periaatteella. Tilaajina voivat olla niin valtio, kunnat ja yritykset kuin yksittäiset ihmisetkin. Muutamissa tapauksissa maksaja voi osittain tai kokonaan olla jokin muukin taho. Palveluseleiden ja kotitalousvähennyksen avulla kunnat ja valtio voivat maksaa osan kustannuksista. Myös perinnebiotooppien hoitoavustus, Kemera-tuki ynnä muut vastaavat rahoitusmuodot siirtävät osan maksuvelvollisuudesta tilaajalta muualle.

Kunnat voivat kanavoida osan budjetistaan sopimuksellisten palvelujen hankintaan. Näin kunta voi saada aikaan säästöjä ja parantaa palvelutarjontaansa etenkin väljimmän asuilla alueilla. Kunnan kannattaa olla yhtenä sopimuksellisten palveluiden tilaajana. Joissain tapauksissa töiden rahoitus voi tulla kokonaan valtiolta. Lisäksi alueelliset ja paikalliset sponsorit voivat toimia osarahoittajina.

7.3 Miten tästä eteenpäin

Sopimuksellisuusstrategia on luotu siksi, että sopimuksellisuutta vietäisiin yhtä aikaa eteenpäin paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti.

”Jos ei itte tee, niin ei tartte oottaa, että kukkaan muukaan tekisi. Jokaiselle löytyy tehtävää, rahoitustakin löytyy. Pitäis karsia päällekkäisyyksiä ja kilpailuasetelma.”

– Kiertueella mukana ollut kolmannen sektorin edustaja

Sopimuksellisuuskierueella syksyllä 2007 ja keväällä 2008 mukana olleet maaseudun kehittäjät toivoivat selkeätä sابلuunaa siitä, miten sopimuksellisuutta hyödynnetään ja välittäjäorganisaatiotoiminta rakennetaan. Sopimuksellisuustoiminnan käynnistämiseksi on luotu seuraava askel-askelalta etenevä malli kolmen sektorin yhteistyön sekä välittäjäorganisaatiotoiminnan aloittamiseen.

7.3.1 Valtakunnalliset toimet

Aluksi sopimuksellisuutta edistetään välittäjäorganisaatiotoiminnan *mobilisointikiertueella*. YTR, SYTY, sopimuksellisuusteemaryhmä, Maaseutuverkostoyksikkö ja MSL järjestävät sen välittäjäorganisaatioille ja paikallistoimijoille syksyllä ja talvella 2009–2010.

Teemaryhmä järjestää valtakunnallisen *sopimuksellisuusseminaarin* marraskuussa 2009 ja osallistuu Kuntamarkkinoille. Tällä tavoin levitetään tietoa sopimuksellisuudesta laajasti etenkin kylätoimijoille, kunnille ja Leader-toimintaryhmille. Lisäksi teemaryhmä esittelee sopimuksellisuutta eduskunnan maaseutuverkostolle sekä muille sopiville kohderyhmille. Teemaryhmä pyrkii saamaan sopimuksellisuuden mahdollisimman moneen maaseudun kehittämisen strategia-paperiin ja ohjelmaan. Vuonna 2010 alkaa laaja sopimuksellisuuden *koulutus- ja käynnistyskokonaisuus*, joka käsittelee muun muassa yritysmuotoja, työllistämisen lainsäädäntöä, veroasioita, sopimuksia, kilpailuttamista ja rahoitusta.

Sopimuksellisuusteemaryhmä tuottaa sopimuksellisuutta edistävää markkinointimateriaalia. Sopimuksellisuusstrategiahanke julkaisee valtakunnallisen sopimuksellisuusstrategian sekä YTR:n sarjassa sopimuksellisuuden käsikirjan (käsiällä oleva paperi). Tarkoituksena on antaa paikallistoimijoille välineitä sopimuksellisuuden toteuttamiseen.

7.3.2 Paikalliset ja alueelliset toimet

Leader-toimintaryhmät, kyläasiamiehet, kuntien edustajat, yrittäjät sekä muut paikalliset ja alueelliset maaseudun kehittäjät osallistuvat sopimuksellisuusteemaryhmän järjestämän mobilisointikierron tilaisuuksiin. Niiden vauhdittamina toimintaryhmät hankkeistavat välittäjäorganisaatiotoimintaa kyläasiamiesten palkkaamiseksi.

Kyläasiamiehet ja toimintaryhmät kutsuvat koolle kolmen sektorin edustajat neuvotteluyhteistyöhön alueen palvelutarjonnan puutteiden, tekemättömien töiden, työn tekijöiden ja rahoituksen löytämiseksi. Kunnat, yritykset ja järjestöt osallistuvat neuvotteluihin. Niiden pohjalta kyläasiamies etsii yhteistyössä muiden neuvotteluosapuolien kanssa ratkaisuja havaittuihin tarpeisiin.

Paikalliset palveluntarjoajat eli yksittäiset ihmiset, yhdistykset ja yritykset organisoituvat tarvittaessa yhdistysten yhdistyksiksi tai osuuskunniksi. Siten pystytään tarjoamaan laajempia palvelukokonaisuuksia tehokkaammin. Tähän saa apua koulutuksesta sekä jo julkaistuista oppaista, kuten kansalaisjärjestöteemaryhmän yhdistysten verotusasioita käsittelevästä YHTÄLÖ-oppaasta (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 1/2009).

7.3.3 Kolmen sektorin yhteistyön aloittaminen paikallisesti

Yhteistyö aloitetaan kutsumalla kolmen sektorin edustus saman neuvottelupöydän ääreen. Koollekutsujana toimii joko paikallinen Leader-toimintaryhmä tai maakunnallinen kyläasiamies tai molemmat yhdessä.⁵ Yhteistyöhön kutsutaan ainakin paikallinen toimintaryhmä, kyläasiamies, paikallinen välittäjäorganisaatio ja muita alueen kannalta oleellisia aktiivisia kylätoimijoita, kuten 4H, ympäristökeskus, metsänhoitoyhdistys, maa- ja kotitalousnaiset, kunta (esim. maaseutusneuvosto tai vastaava), yksityinen sektori sekä muut mahdolliset, sopivaksi katsotut tahot. Koollekutsujan tehtävä on ottaa huomioon, että paikalle saadaan kaikkien kolmen sektorin edustus.

Seuraava asialista voi toimia ensimmäisen paikallisen sopimuksellisuustilaisuuden asialistana. Myöhemmin kolmen sektorin edustajat tapaavat säännöllisesti ja joko jatkavat siitä, mihin ensimmäisessä tapaamisessa on päästy tai arvioivat muutuneen tilanteen uudestaan ja aloittavat keskustelut alusta.

1) TOIMENKUVIEN ESITTELY

- Jokainen tilaisuuteen saapunut esittäytyy ja kertoo oman organisaationsa ja itsensä toimenkuvan pääpiirteissään suhteessa välittäjyyteen ja sopimuksellisiin tehtäviin.

2) TEHTÄVIEN SELVITTÄMINEN

- Tilaisuuden tarkoituksena on selvittää ne alueen sirpaleiset työt, jotka odottavat edelleen tekijäänsä. Nämä käydään läpi toimialakohtaisesti: hoiva- ja hyvinvointipalvelut, maisemanhoitotyöt, jne.
- Tilaisuuden tarkoituksena on myös käydä läpi ne mahdollisuudet, joihin ei vielä ole tartuttu. Alueellisina hyödyn-

nettävinä resursseina voivat olla kulttuuri, historia, rakennusperintö tai kulttuuriperintö. Näitä kohtia kannattaa tarkastella ulkopuolisin silmin, myös maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen näkökulmasta.

- Määrittävätkö tarvittavat tehtävät yhteisellä keskustelulla? Tähän voidaan käyttää myös nelikenttäanalyysiä. Tarvitaanko tarkempaa selvitystyötä, esimerkiksi kotitalouksille kohdistettua kyselyä palvelutarpeista, vai onko sellainen jo tehty?

3) SOPIMUSJÄRJESTELYT

- Onko toimivia sopimuksellisia järjestelyjä jo toteutettu alueella? Minkälaisia tarvittaisiin lisää? Sopimusten voidaan ajatella olevan kumppanuuteen tukeutuvia vapaaehtoisia järjestelyjä tai tiukemmin dokumentein sidottuja ostopalvelusopimuksia. Katso toimivat esimerkit myös muilta alueilta esimerkiksi tästä raportista.
- Kuinka kunta, kansalaisjärjestöt ja yksityinen sektori voisivat toimia palveluntuottajana tai palvelun teettäjänä? Mietitään myös yksityistä tahoa palveluntarvitsijana.
- Jokainen kertoo oman taustansa pohjalta, minkälaisiin sopimuksellisiin tehtäviin tai välittäjän rooliin olisi mahdollisuuksia tai valmiuksia ja millä ehdoin tämä toteutuisi.
- Koollekutsuja kokoaa toimenkuvien esittelystä toisiaan tukevat ja päällekkäiset työnkuvat. Pohditaan, miten yhteistyötä voisi lisätä/syventää.
- Ratkaistaan, mitkä tehtävät valikoituvat sopimuksin edistettäväksi.

4) RESURSSIPOHDINTA

- Resurssipohdinnassa käydään lävitse sopimuksien sisällön rahoittaminen. Tavoitteena on, että hoiva- ja hyvinvointipalvelut, ympäristöhoitotyöt ja myös kaikki muut sopimuksin edistettävät työt rahoitetaan joko asiakasmaksuilla, kansallisin tuin (näistä on muun muassa laadittu selvitys: Maaseudun pienten töiden edistämisen taloudelliset kannustimet ja niiden rajoitteet, Levón-instituutin julkaisu ks. kotisivu http://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_952-476-172-6.pdf), kunnan rahoittamana tai sponsorirahoituksella. Yleensä on kysymys näiden resurssien yhdistämisestä tarkoituksenmukaisella tavalla. Tarkoitus on, ettei toiminnan sisältöä rahoiteta hankevaroin eikä varsinkaan palveluhintoja polkemalla.
- Paikallistasoinen välittäjäorganisaatio toimii välitysmaksuilla, sponsorirahalla, kuntarahalla, vuokratuloilla yms. Aloitus hankkeella on mahdollinen. Palveluita ei kuitenkaan missään tapauksessa saa subventoida hankerahalla.
- Keskustellaan siitä, onko alueella jo kyläasiamies, joka voi toimia paikallistoimijoiden tukena vai onko Leader-toimintaryhmän syytä hankkeistaa kyläasiamies sopimuksellisuuden mahdollistajaksi. Jos kyläasiamiestä ei ole, päätetään hankkeen työstämisestä ja Leader-rahoituksen käyttämisestä.

⁵ Sopimuksellisuusteemaryhmä on koollekutsujana (yhteistyössä kyläasiamiehen ja Leader-toimintaryhmän kanssa) osalla niistä alueista, joissa järjestettiin syksyllä 2007 ja keväällä 2008 sopimuksellisuuskierue.

Lähteet

- Hausen, Henrik (2007). Talkoista palveluirtykseksi. Raitin avajaat. Etelä-Savon maaseudun kehittäjien hanketiedotuslehti 1/2007: 9.
- Hausen, Henrik, Liisa Häme & Mia Saloranta (toim.) (2006). Kylien elinolot paremmiksi yhteistoimin. Suomen Kylätoiminta ry:n julkaisuja 1/2006.
- Kainuun Kanerva (2008). Osuuskunnan internetsivut. Siteerattu 30.6.2008. Saatavissa: <<http://www.kainuun-kanerva.fi/>>.
- Koski, Eija & Petra Lindqvist (2006). Palvelut paikallisesti organisoituna. Maaseudun palvelusopimusprosessit Kyrönmaan ko-keilussa. Vaasan yliopisto, Levón-instituutin julkaisuja 121.
- Lahikainen, Anne (2007). Hyvinvointia ja lähipalveluja maaseudulle. Kyllikki – Kyläkouluista monipalvelukeskuksia –hanke. Loppuraportti 12/2007.
- Laine, Eija & Kaisa Mäkilä (2007). Letkun maamiesseura ry: Palveluja kylälätille iloisten ihmisten kylässä. Teoksessa: Pelto-mäki, Pirja (toim.) (2007): Työtä ja palveluja kylille. TOIMI-Välittäjäorganisaatiohanke. Suomen Kylätoiminta ry:n (SYTY) julkaisusarja 1/2007.
- Liiteri (2006). Maaseutupolitiikan ja alueohjelmien uutiskirje joulukuu 2006. Siteerattu 30.5.2008. Saatavissa: <<http://wwwb.mmm.fi/tiedoteliitteet/uutiskirjeet/newsletter4c26.html?id=67&uutinen=463>>.
- Lindqvist, Petra & Eija Rissanen (2004). Teoriasta käytäntöön Kyrönmaalla. Vaasan yliopisto, Levón-instituutin julkaisuja 115.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2009). Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2009–2013. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 5/2009.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2003). Maaseudun uudet työt. Suomalainen maaseutusopimus keskusteluun. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 7/2003.
- Matti-hankkeen loppuraportti (2004). Siteerattu 30.6.2008. Saatavissa: <<http://www.hankerekisteri.fi/sisalto/raportit/matti.pdf>>.
- Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio (2005). Kestävän metsätalouden rahoitustuki. Esite, 12 s.
- Nummi, Tapio (2008). Luonnonarvokaupan sosiaalinen kestävyys. Teoksessa Hiedanpää, Juha, Juhani Salmi & Kari Ylikoski (toim.): Yhteisöllinen kekseliäisyys ja kansalaistoiminta.
- Orajärven kylä (2008). Orajärven internetsivut. Siteerattu 30.6.2008. Saatavissa: <<http://www.orajarvi.fi/page9.php>>, <<http://www.orajarvi.fi/page7.php>>.
- Palviainen, Simo (2004). Uusi sopimuksellisuus ympäristöpolitiikan välineenä. Toimintatutkimus ympäristöhallinnon ja maaseudun kohtaamisesta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 70.
- Palviainen, Simo & Ilkka Eisto (2000). Maatalouden ja maaseudun ympäristöpoliittiset uudistukset. . Sopimusjärjestelmiä koskevia pohdintoja. Maaseudun uusi aika 3/2000, 38–49.
- Palviainen, Simo & Hilikka Vihinen (2004). Uutta sopimuksellisuutta hallinnossa: Maaseutusopimus. Maaseudun uusi aika 1, 52–55.
- Peltomäki, Pirja (toim.) (2007). Työtä ja palveluja kylille. TOIMI-Välittäjäorganisaatiohanke. Suomen Kylätoiminta ry:n (SYTY) julkaisusarja 1/2007.
- Piispa-Hakala, Satu & Eijaliisa Kuva (2008). Yhteisö yhtiöksi – palvelutoiminnan yhtiöittäminen ja yhteisötalous. Teoksessa Rantanen, Manu, Kari Kangaspunta & Sari Laanterä (toim.): Ilo toimia yhdessä. Uusia näkökulmia hyvinvointipalveluiden tuottamiseen. Helsingin yliopisto. Ruralia-instituutti. Raportteja 20.
- Reunanen, Sami (2007). Toiminnalliset yhteisömuodot vesistökuunnostuksissa. Suomen ympäristökeskus. Raportti 6.11.2007.
- Rutanen Juha & Airi Matila (2008). Luonto- ja maisemapalvelujen nykytila. Luonto- ja maisemapalvelut -teemaryhmä. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 25. 66 s.
- Rydman, Mikko (2008). Saarikylät Maaseutu Osuuskunnan toimitusjohtaja. Keskustelu 10.1.2008.
- Saarikylät Maaseutu Osuuskunta (2008). Osuuskunnan internetsivut. Siteerattu 30.6.2008. Saatavilla: <<http://www.saarikylat.net/koulu050704.htm>>.
- Sirkkala, Ritva (2006). Maaseudun palveluaukot ja kolmas sektori. Teoksessa: Hausen, Henrik, Liisa Häme & Mia Saloranta (toim.) (2006). Kylien elinolot paremmiksi yhteistoimin. Suomen Kylätoiminta ry:n julkaisuja 1/2006.
- Sopimuksellisuusteemaryhmä (2008). Teemaryhmän internetsivut. Siteerattu 2.4.2008. Saatavissa: <<http://www.maaseutupolitiikka.fi/index.phtml?s=178>>.

- Suomen Kylätoiminta ry (2008). Vastuuta ottava paikallisyhteisö. Kylätoimikunnan ja Leader-ryhmien valtakunnallinen ohjelma 2008–2013. Suomen Kylätoiminta ry:n julkaisusarja 2/2008.
- Suomen Tiejhdistys (2008). Yhdistyksen internetsivut. Siteerattu 3.6.2008. Saatavissa: <<http://www.tiejhdistys.fi/yksityistiet/tiko.html>>.
- Syrjä, Hannele, Jari Karjalainen ja Mikko Valtakari (2006). ”Hyvin meni, vaikka välillä hirvitti.” Selvitys ESR-välittäjäorganisaatiotoiminnasta 2000–2006. Työministeriön tutkimukset ja selvitykset 9/2006.
- Taanila, Esko (2007). Konsultti, Idässä Itää ry:n entinen toiminnanjohtaja. Sähköposti, 21.12.2007.
- Temisevä, Miika, Liisa Tyrväinen & Ville Ovaskainen (2008). Maisema- ja virkistysarvokauppa: Eri maiden kokemuksia ja lähtökohtia suomalaisen käytännön kehittämiseksi. Metlan työraportteja / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute 81. 40 s. Saatavissa: <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2008/mwp081.htm>.
- Teppala, Arvi (2008). Someron Liikunta ry. Puhelinhaastattelu 2.6.2008.
- Työministeriö (2003). Välittäjäorganisaatiot saavat Pienet toimijat toimimaan. ESR-esite.
- Vihinen, Hilikka (2008). Sopimuksellisuus teemaryhmän näkökulmasta. Puheenvuoro sopimuksellisuusworkshopissa Jokioisissa 10.1.2008.

Viimeisimmät julkaisut:

- 1/2009 YHTÄLÖ
Yhdistyksen talous ja verotus
- 2/2009 Vuosina 2005-2007 päättyneiden valtakunnallisten maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeiden arviointi
- 3/2009 Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän vuosikertomus 2009
- 4/2009 Maaseutu politiikan tantereena
Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 1988–2008
- 5/2009 Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi
Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2009–2013
- 6/2009 Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi
Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2009–2013
Tiivistelmä
- 7/2009 Landsbygden och ett välmående Finland
Landsbygdspolitiska helhetsprogrammet 2009–2013
Sammandrag
- 8/2009 Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi
Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko eduskunnalle
- 9/2009 Landsbygden och ett välmående Finland
Statsrådets landsbygdspolitiska redogörelse till riksdagen
- 10/2009 Countryside for Vigorous Finland
Government Report for Parliament on Rural Policy

Sopimuksellisuudessa on kyse uudenlaisesta toimintatavasta kysynnän ja tarjonnan operoimiseksi paikallisesti. Se on keino organisoida palveluja paikallisesti ja koota maaseudun sirpaleisia töitä ja palveluja yhteen. Tavoitteena on ylläpitää maaseudun palveluja ja edistää työllisyyttä. Sopimuksellisuuden ominta toimintakenttää ovat sellaiset alueet ja alat, joilta julkinen sektori on joutunut tai joutuu vetäytymään ja joille ei ole omaehtoisesti syntynyt korvaavaa yritystoimintaa. Pääperiaatteena on tarjota palveluita lähellä niiden käyttäjiä.

Tämä käsikirja sisältää strategian sopimuksellisuuden edistämiseksi valtakunnallisesti sekä tietoa sopimuksellisuuden käsitteestä ja sopimuksellisuutta edistäneistä toimenpiteistä 1990-luvulta tähän päivään. Lisäksi kirjassa kerrotaan sopimuksellisuuden onnistuneista toteuttamistavoista sekä annetaan malli asian eteenpäin viemiseksi omalla alueella. Tarkoitus on välittää käytännön toimijoille ideoita ja esimerkkejä omaan toimintaan. Strategia ja käsikirja on luotu paikallistoimijoiden avuksi oman alueensa kehittämiseen, ja niiden tavoitteena on yhä paremmin toimiva maaseutu.

**MAASEUTUPOLITIIKAN
YHTEISTYÖRYHMÄ**

www.maaseutupolitiikka.fi

